Jorinde

Paul Heyse

KLASSIKALISED LOOD

Paul Heyse

Jorinde

Ex omnibus partibus relucet totum

Eesti Raamat

KLASSIKALISED LOOD

Paul Heyse

Jorinde

*E*esti *R*aamat
Tallinn

Tõlgitud väljaannetest:

Paul Heyse
Andrea Delfin und anderen Novellen
Berlin-Weimar 1966

Paul Heyse
Das mädchen von Treppi
Italienische Leibengeschichten
Berlin 1965

Tõlkinud Vilma Jürisalu
Kujundanud Rudolf Pangsepp
Toimetanud Maarja Ojamaa

Tänapäeva lugejale vähetuntud Paul Heyse (1830–1914) oli oma eluajal saksa kultuuriruumis tunnustatud menukirjanik. 1855. ja 1885. aasta vahel kuulusid tema paljudes kordustrükkides välja antud teosed bestsellerite hulka. Nobeli preemia sai Paul Heyse 1910. aastal.

Eriti hinnatud olid tema novellid, millest väike valik on käesolevas raamatus.

© Tõlge eesti keelde. Vilma Jürisalu
ja OÜ Eesti Raamat, 2002
ISBN 9985-65-352-1

L'Arrabbiata

Päike ei olnud veel tõusnud. Vesuuvi kohal laius hall udulinik, mis ulatus Napolini ja muutis hämaraks sellel rannaribal asuvad väikelinnad. Meri oli rahulik. Aga selles väikeses, Sorrento kõrge kaljukalda alla kitsasse merelahte varjunud sadamas askeldasid juba kalurid koos naistega, hakates terveks ööks võrkudega merele jäetud paate jämedate köitega kaldale tõmbama. Teised panid oma pargaseid valmis, seadsid purjesid ning tassisid aere ja purjeraasid suurtest kaljudesse ehitatud võretatud võlvialustest, kus öösel hoiti merevarustust. Kedagi polnud jõude näha, sest ka vanad, kes enam merel ei käinud, astusid nende rivvi, kes võrke kaldale tõmbasid, ning siin-seal seisis lamedal katusel vana emake, värten käes, või askeldas lapselastega, sel ajal kui tütar meest aitas.

„Vaata, Rachela! Seal on meie hingekarjane," ütles üks vana naine kümneaastasele jõmpsikale, kes tema kõrval värtnat keerutas. „Ta astub just praegu paati. Antonino pidavat ta Caprile viima. Oh püha Maria, auväärne härra näeb nii unine välja!" Seda öeldes lehvitas ta väikesele sõbralikule preestrile, kes sättis ennast parajasti kõrge kalda all paati istuma, olles enne oma musta rüü hoolikalt

üles tõstnud ja puupingile laiali laotanud. Rannas tööd tegevad inimesed jätsid korraks töö sinnapaika ja vaatasid, kuidas nende preester ära sõitis – vaimulik noogutas sõbralikult paremale ja vasakule ning tervitas kõiki.

„Miks ta Caprile sõidab, vanaema?" küsis laps. „Kas nendel seal siis preestrit ei ole, et nad peavad meie oma laenama?"

„Ära ole nii lihtsameelne," lausus vana naine. „Neid on seal küll, on ka väga ilusad kirikud ja isegi üks erak, keda meil pole. Aga seal on üks suursugune sinjoora, kes elas kaua siin Sorrentos ja oli nii haige, et *padre* pidi sagedasti tema juures käima ja talle armulauda jagama, kui arvati, et haige enam järgmist ööd üle ei ela. Aga püha neitsi aitas teda, ta sai jälle terveks ja tugevaks ning oli võimeline iga päev meres suplemas käima. Kui ta siit ära Capri saarele läks, kinkis ta kirikule ja vaesele rahvale terve kotitäie tukateid ning nagu räägiti, ei olnud nõus lahkuma enne, kui *padre* andis talle lubaduse teda seal külastada, et daam talle pihtida saaks. Lausa ime, kui kõrgelt ta preestrit hindab. Ja meie võime olla õnnelikud, et too preester on meie vaimulik, kellel on nii suured vaimuanded nagu peapiiskopil ja kelle järele kõrge härrasrahvas küsib. Madonna olgu temaga!" Ja nende sõnadega viipas ta alla paadi poole, mis hakkas parajasti sadamast lahkuma.

„Kas meil tuleb selge ilm, mu poeg?" küsis väike preester mõtlikult Napoli poole vaadates.

„Päike pole veel tõusnud," vastas noormees. „Aga küllap ta varsti udu hajutab."

„Hakka siis minema, et enne palavuse saabumist kohale jõuda."

Antonino haaras parajasti pika aeru järele, et pargas avavette juhtida, aga peatus äkki ja tõstis pilgu järsu tee poole, mis kulges Sorrentost alla kaubasadamasse.

Üleval ilmus nähtavale sale tüdruk, kes astus kiiresti ja rätikut lehvitades mööda kive nõlvakust alla. Ta kandis väikest pampu kaenla all, seljas olid tal üsna kehvad riided. Ometi oli tal peaaegu suursugune, metsik komme pead kuklasse heita ning must juuksepalmik, mida ta otsmiku kohale seatuna kandis, mõjus diadeemina.

„Keda me ootame?" küsis preester.

„Siiapoole tuleb veel keegi, ilmselt soovib ta samuti Caprile sõita. Kui te lubate, *padre* – me ei kaota sellega aega, see on üks noor, vaevalt kaheksateistkümneaastane tüdruk, ta teeb kähku."

Sel hetkel astus tütarlaps looklevat teed ääristava müüri tagant välja. „Laurella?" sõnas preester. „Mida temal Caprile asja on?"

Antonino kehitas õlgu. Tüdruk astus hoog-

sal sammul ja enda ette maha vaadates nende juurde.

„Tere, *l'Arrabbiata*!" hüüdsid mõned noored laevamehed. Küllap nad oleksid veel midagi lisanud, kuid aukartusest vaimuliku vastu hoidsid nad ennast tagasi; tüdruku trotslik sõnatu olek nende tervitust kuuldes paistis ülemeelikuid noormehi kuidagi ärritavat.

„Tere päevast, Laurella!" hüüdis nüüd ka preester. „Kuidas läheb? Kas sa tahad ka Caprile tulla?"

„Kui lubate, *padre*!"

„Küsi Antoninolt, tema on paadi omanik. Igaüks on ju oma varanduse peremees ja Jumal on meie kõigi üle."

„Siin on pool karliini," ütles Laurella noorele laevamehele otsa vaatamata. „Kui ma selle eest tohin kaasa tulla."

„Sa võid seda paremini kasutada kui mina," pomises noormees ning lükkas mõned apelsinikorvid kokku, et neiule ruumi teha. Ta kavatses apelsinid Capril maha müüa, sest kaljusaar ei kasvatanud neid küllalt palju rohkete külastajate tarbeks.

„Ma ei taha niisama kaasa tulla," vastas tüdruk, tema mustad kulmud tõmblesid.

„Tule nüüd, laps," ütles preester. „Ta on tubli poiss ega taha sinu pisku najal rikkaks saada. Tule," ta ulatas tüdrukule käe, „ja istu siia minu kõrvale.

Vaata, ta laotas siia sulle oma jope, et sul pehmem istuda oleks. Minu olemist ta nii mugavaks ei teinud. Aga noored talitavad alati nii. Ühe väikese naisterahva eest hoolitsetakse paremini kui kümne vaimuliku härra eest. No-noo, pole sul vaja vabandada, Tonino, Issand Jumal on juba nii seadnud, et omasugused seltsivad omasugustega."

Laurella oli vahepeal paati tulnud ja istet võtnud, olles jope sõnagi lausumata kõrvale lükanud. Noor laevnik jättis selle sinnapaika, pomisedes midagi läbi hammaste. Lükkas siis aeruga tugevasti vastu kaldatammi ja väike lootsik liikus lennates lahest välja.

„Mis sul seal kompsus on?" küsis preester, kui nad suundusid avamere poole, mida kuldasid esimesed päikesekiired.

„Siid, lõngad ja üks leib, *padre*. Ma pean müüma siidi ühele Capri naisele, kes teeb siidlinte, ja lõnga teisele."

„Kas sa ketrasid selle ise?"

„Jah, härra."

„Kui ma õigesti mäletan, siis õppisid sina ka linte tegema."

„Jah, härra. Aga ema tervis on läinud jälle halvemaks ja ma ei saa enam majast välja, aga endale me kangastelgi osta ei jõua."

„Jälle halvemaks! Oi, oi! Kui ma ülestõusmispühade ajal teil käisin, istus ta veel üleval."

„Kevad on talle alati kõige halvem aeg. Sellest ajast peale, kui meil need suured tormid ja maavärinad olid, on ta pidanud valude pärast kogu aja voodis olema."

„Ära väsi palvetamast, mu laps, et Püha Neitsi tema eest kostaks. Ole tubli ja hoolas, et su palvet kuulda võetaks."

Ja pärast lühikest pausi: „Kui sa alla randa tulid, siis nad hüüdsid sulle: „Tere, *l'Arrabbiata*!" Miks nad sind pööraseks nimetavad? See pole sugugi ilus nimi ühele kristlasele, kes peab olema leebe ja alandlik."

Tüdruku pruun nägu lahvatas punaseks, tema silmad välkusid.

„Nad pilkavad mind, sest ma ei tantsi ega laula ega lobise nagu teised. Nad peavad mu rahule jätma, ma ei tee nendele midagi."

„Aga sa võiksid kõigi vastu sõbralik olla. Tantsida ja laulda võivad teised, kelle elu on kergem. Aga lahke sõna sobib ka kurva inimese suhu."

Tüdruk vaatas enda ette maha, tõmmates kulmud tihedamini kokku, otsekui tahaks ta oma mustad silmad nende alla peita. Mõnda aega liikusid nad edasi vaikides. Päike säras nüüd heledalt mägede kohal, Vesuuvi tipp ulatus üle pilvekihi, mis mähkis endasse veel mäejalami, ning valged majad Sorrento tasandikul helkisid apelsiniaedade rohelusest.

„Kas sellest Napoli maalikunstnikust, Laurella, kes sind endale naiseks tahtis, on ka midagi kuulda olnud?" küsis preester.

Tüdruk raputas pead.

„Ta tuli siia tookord selleks, et sinust pilti maalida. Miks sa talle ära ütlesid?"

„Miks ta seda tahtis? Minust on ilusamaid tüdrukuid. Ja kes teab, mis tal mõttes oli. Ema ütles, et ta oleks võinud mind sellega ära nõiduda, minu hinge kahjustada või isegi mu surma põhjustada."

„Ära usu niisuguseid patujutte," lausus preester tõsiselt. „Sa oled ju alati Jumala kaitse all, kelle tahtmiseta ei lange su peast ükski juuksekarv. Kas inimene, kelle käes on niisugune pilt, võib siis olla tugevam kui Issand Jumal? Pealegi nägid sa ju, et ta soovis sulle head. Kas ta tahtis sind endale naiseks?"

Laurella vaikis.

„Ja miks sa talle ära ütlesid? See olevat olnud tubli mees ja üsna soliidse välimusega ning ta oleks võinud sind ja sinu ema paremini toita, kui sina seda suudad oma vähese ketramise ja siidikerimisega."

„Meie oleme vaesed inimesed," vastas tüdruk ägedalt, „ja ema on juba nii kaua haige. Me oleksime talle ainult koormaks saanud. Ja mina ei sobi

ka sinjoorile abikaasaks. Ta oleks mind häbenenud, kui sõbrad oleksid talle külla tulnud."

„Mis sa räägid! Ma ju ütlesin sulle, et ta on tubli mees. Pealegi tahtis ta Sorrentosse elama tulla. Ega niipea tule siia jälle keegi, kes on nagu taevast teile appi saadetud."

„Ma ei taha mingit meest, mitte kunagi!" sõnas Laurella trotslikult ja nagu endamisi.

„Kas sa oled vande andnud või tahad kloostrisse minna?"

Laurella raputas pead.

„Inimestel on õigus, kui nad heidavad sulle ette jonnakust, kuigi see pole ilus nimi, mille nad on sulle pannud. Kas sa ei mõtle sellele, et sa pole üksi siin maailmas, ning oma kangekaelsusega muudad sa oma haige ema elu ja haiguse veelgi rängemaks? Mis tähtsad põhjused need võivad sul olla, et sa lükkad tagasi iga ausa mehe, kes tahab sulle ja sinu emale toeks olla? Vasta mulle, Laurella?"

„Mul on küll üks põhjus," ütles tüdruk vaikselt ja kõheldes, „aga ma ei või seda öelda."

„Ei või öelda? Isegi mitte mulle? Sinu pihiisale, kellest sa ju usud, et ta soovib sulle head? Usud ju?"

Tüdruk noogutas.

„Kergenda siis oma südant, laps. Kui sul on õigus, siis olen ma esimene, kes sulle õiguse annab. Aga sa oled noor ja tunned veel vähe maailma, ja

kunagi hiljem võid sa kahetseda, et loobusid õnnest oma lapsikute mõtete pärast."

Laurella heitis kiire kartliku pilgu noormehe poole, kes istus usinalt aerutades lootsiku päras, villane müts sügavale otsmikule tõmmatud. Ta vaatas kõrvale mere poole, olles pealtnäha oma mõtetesse süvenenud. Preester märkas tüdruku pilku ja kallutas oma kõrva talle lähemale.

„Te ei tundnud mu isa," sosistas Laurella; tema pilk tumenes.

„Sinu isa? Ma mõtlen, ta suri sel ajal, kui sa olid vaevalt kümneaastane. Mis on sinu isal – olgu Jumal tema hingele armuline! – sinu jonnakusega pistmist?"

„Te ei tundnud teda, *padre*. Te ei tea, et tema ainsana ongi ema haiguses süüdi."

„Kuidas nii?"

„Sest ta kohtles ema halvasti, peksis teda ja tagus jalgadega. Ma mäletan veel öid, kui ta maruvihasena koju tuli. Ema ei öelnud talle kunagi midagi vastu ja tegi kõike, mida ta soovis. Aga isa peksis teda nii, et mul pidi süda lõhkema. Ma tõmbasin siis teki üle pea ja teesklesin, et magan, aga tegelikult nutsin terve öö. Aga kui ta nägi ema põrandal lamamas, siis ta muutus äkki, tõstis ema maast üles ja suudles teda nii, et ema karjus – isa lämmatab ta ära! Ema ei lubanud mul selle kohta kellelegi sõnakestki öelda; aga see kõik mõjus emale nii, et

ta pole veel nüüdki, nii palju aastaid pärast isa surma, terveks saanud. Ja kui ta peaks enneaegselt surema – hoidku taevas selle eest! –, siis ma tean, kes ta hauda viis."

Väike preester vangutas pead ega osanud ilmselt öelda, kuivõrd ta võis oma pihilapse juttu uskuda. Lõpuks ta ütles: „Andesta talle, nii nagu su ema on talle andestanud. Ära mõtle nendele kurbadele piltidele, Laurella. Küll tulevad sulle veel paremad ajad, mis panevad sind kõike unustama."

„Ma ei unusta seda mitte kunagi!" ütles Laurella võbisedes. „Ja teate, *padre*, sellepärast ma tahangi neitsiks jääda, et ei peaks alluma kellelegi, kes mind jõhkralt kohtleb ja seejärel kallistab. Kui keegi tahab mind nüüd peksta või suudelda, siis ma oskan ennast kaitsta. Aga mu ema ei suutnud ennast kaitsta, ei löökide ega suudluste eest, sest ta armastas teda. Mina ei taha kedagi nii armastada, et jääksin tema pärast haigeks ja õnnetuks."

„Sa pole ju laps, et räägid nagu keegi, kes ei tea midagi sellest, mis maa peal sünnib. Kas kõik mehed on siis niisugused nagu sinu vaene isa, et annavad järele igale tujule ja kirele ning kohtlevad halvasti oma naist? Sa oled ju küllalt näinud tublisid inimesi siis ümbruskonnas, oled näinud naisi, kes elavad oma meestega rahus ja üksmeeles."

„Minu isa kohta ei teadnud ka keegi, kuidas ta mu ema kohtles, sest ema oleks pigemini surnud

kui sellest kellelegi rääkinud või selle üle kaevanud. Ja ikka sellepärast, et ta oma meest armastas. Kui armastusega on nii, et see suleb inimese suu siis, kui peaks appi karjuma, ja teeb ta relvituks kõige suurema kurjuse ees, mida ka kõige vihasem vaenlane talle ei tee, siis ei taha ma oma südant iialgi ühelegi mehele kinkida."

„Ma ütlen sulle: sa oled laps ega tea, mida räägid. Kui tuleb aeg, siis küsib su süda sult veel palju kordi, kas sa tahad armastada või mitte; siis ei aita enam midagi kõik see, mida sa endale nüüd pähe võtad." Ja pärast hetkelist pausi: „Ja see maalikunstnik – kas sa uskusid, et ka tema hakkab sind jõhkralt kohtlema?"

„Tal oli mõnikord niisugune pilk, nagu ma nägin isal, kui ta emalt andeks palus ning tahtis teda kallistada ja talle häid sõnu öelda. S e d a pilku ma tunnen. Niisuguse pilguga oskab vaadata ka inimene, kellel on südant lüüa oma naist, kes pole talle kunagi midagi halba teinud. Mul hakkas õudne, kui ma jälle s e d a pilku nägin."

Seejärel jäi ta kangekaelselt vait. Ka preester vaikis. Küllap ta mõtles paljudele ilusatele mõtteteradele, mida ta oleks võinud tüdruku noomimiseks kasutada. Aga noore paadimehe juuresolek, kes pihtimise lõpu poole oli rahutumaks muutunud, sulges tema suu.

Kui nad pärast kahetunnist sõitu Capri sada-

masse jõudsid, kandis Antonino vaimuliku härra oma süles lootsikust üle viimaste madalate lainete ja asetas ta aupaklikult maha. Aga Laurella ei tahtnud oodata, kuni noormeės läbi vee paadi juurde tagasi kahlab ja ka tema maale viib. Ta tõstis seelikusabad kõrgemale, võttis puukingad paremasse ja kompsu vasakusse kätte ja sumas kiiruga maale.

„Ma jään täna ilmselt kauaks Caprile," ütles *padre*, „sul pole vaja mind oodata. Võib-olla tulen alles homme koju. Ja sina, Laurella, kui koju jõuad, siis tervita ema. Ma tulen teid veel sel nädalal vaatama. Sa lähed ju veel enne kesköödkoju tagasi?"

„Kui võimalik on," ütles tüdruk, olles ametis oma seeliku sättimisega.

„Sa tead ju, et ma pean koju tagasi minema," märkis Antonino ilmse sooviga mõjuda väga ükskõikselt. „Ma ootan sind kuni õhtupalvuseni. Kui sa selleks ajaks ei tule, siis pole mul sellest sooja ega külma."

„Sa pead tulema, Laurella," sekkus väike härra nende jutuajamisse. „Sa ei tohi ema ühekski ööks üksi jätta. Kas sul on kaugele minna?"

„Anacaprile, ühte istandusse."

„Ja mina hakkan Capri poole minema. Hoidku sind Jumal, mu laps, ja sind, mu poeg."

Laurella suudles preestri kätt ning ütles head

aega, mis oli mõeldud nii *padre*le kui ka Antoninole. Noormees käitus nii, nagu ei puutuks see temasse. Ta tõmbas *padre* ees mütsi peast ega vaadanud Laurellale otsa.

Ent kui nad mõlemad olid talle selja keeranud, saatis tema pilk ainult mõne hetke vaimulikku isandat, kes rühkis vaevaliselt mööda rannakive edasi, ning suunas selle siis tüdruku poole, kes oli pööranud paremale mäkke viivale teele, käsi heleda päikese kaitseks silmade kohale tõstetud. Enne kui tee üleval uuesti müüride vahele keeras, seisatas neiu hetkeks, otsekui hinge tõmmates, ja vaatas tagasi. All tema jalge ees laius sadam, ümberringi kõrgusid järsud kaljud, meri sinendas erakordses toreduses – niisugusel hetkel tasus seisma jääda. Juhuse tahtel kohtus tema pilk Antonino paadist kiiruga mööda libisedes noormehe pilguga, kui too talle järele vaatas. Nad mõlemad liigahtasid korraks nagu inimesed, kes tahavad vabandada, et kõik oli juhtunud ainult kogemata, mille peale tüdruk jätkas teed, huuled kokku surutud.

Keskpäevast oli vaevalt tunnike möödas, aga Antonino oli istunud juba paar tundi kalameestekõrtsi ees pingil. Tal pidi mingi mõte peast läbi käima, sest iga viie minuti järel hüppas ta püsti, astus päikesepaistele ja uuris hoolega teid, mis kulgesid sealt vasakule ja paremale saare kummagi

linna poole. Ilm tunduvat talle kahtlane, ütles ta trahteri perenaisele. Praegu on küll selge, aga ta tundvat juba seda taeva ja mere värvi. Täpselt niisugune olevat see olnud enne viimast suurt tormi, mil ta suutis suure vaevaga ühe inglise perekonna mandrile viia. Küllap perenaine mäletab seda.

„Ei mäleta," vastas naine.

No mõelgu siis tema sõnadele, kui ilm veel enne öö saabumist muutub.

„Kas sinna on juba palju härrasrahvast tulnud?" küsis perenaine natukese aja pärast.

„Nad hakkavad alles tulema. Siiani oli meil halb aeg. Need, kes suplemise pärast tulevad, lasid enda järele oodata."

„Kevad tuli hilja. Kas te teenisite rohkem kui meie siin Capril?"

„Ma poleks saanud kahte korda nädalas makaronegi süüa, kui ma oleksin ainult paadiga leiba teeninud. Vahetevahel viisin kellegi kirja Napolisse või aerutasin merele sinjoori, kes soovis õngitseda – see oli kõik. Aga te teate, et mu onul on suured apelsiniaiad ning et ta on rikas mees. „Tonino," ütles ta, „nii kaua kui mina elan, pole sul vaja puudust kannatada, ja ka hiljem hoolitsetakse sinu eest." Nii ma siis elasingi talve Jumala abiga üle."

„Kas teie onul lapsi on?"

„Ei ole. Ta pole kunagi abielus olnud ja elas kaua välismaal, kus ta jõudis nii mõnegi piastri kokku hoida. Nüüd on tal plaanis ehitada suur kalatööstus ja ta tahab minu selle etteotsa panna, et ma jälgiksin seal korra järele."

„Te olete siis tehtud mees, Antonino."

Noor paadimees kehitas õlgu. „Igaühel on oma koorem kanda," lausus ta. Seejärel hüppas ta püsti ning vaatas jälle vasakule ja paremale, uurides ilma, kuigi ta pidi ju teadma, et tuul puhub ainult ühelt poolt.

„Ma toon teile veel ühe pudeli. Teie onu võib maksta," ütles perenaine.

„Ainult üks klaas, sest teil on siin üsna kange vein. Mu pea on juba päris uimane."

„See ei lähe verre. Te võite juua nii palju, nagu tahate. Sealt tuleb mu mees, istuge ja lobisege temaga veel natuke aega."

Ja tõepoolest, künkanõlvalt astus alla kõrtsi imposantne *padrone*, kalavõrk üle õla heidetud ja punane müts lokkis juustel. Ta oli viinud linna kalad, mida talt oli tellinud suursugune daam, et kostitada nendega Sorrento väikest preestrit. Noort paadimeest märgates viipas ta südamlikult tervituseks, istus tema kõrvale pingile ning hakkas talle küsimusi esitama ja ise jutustama. Tema naine tõi parajasti teise pudeli ehtsat Capri veini välja, kui kaldaliiv nendest vasakul krigisema hakkas ning

Laurella mööda Anacapri poolt tulevat teed nendele lähenes. Ta noogutas kergelt tervituseks ja jäi kõhklevalt seisma.

Antonino hüppas püsti. „Ma pean ära minema," ütles ta. „See on üks Sorrento tüdruk, kes tuli siia hommikul koos härra hingekarjasega ning tahab nüüd ööseks oma haige ema juurde jõuda."

„Nonoh, öö saabumiseni on veel palju aega," ütles kalur. „Tal on kindlasti aega koos meiega klaas veini juua. Naine, too veel üks klaas."

„Tänan, ma ei joo," sõnas Laurella, hoidudes nendest natuke kaugemale.

„Kalla sisse, naine, kalla! Ta tahab palumist."

„Jätke ta rahule," ütles noormees. „Ta on kange iseloomuga ja kui ta juba midagi ei taha, siis ei suuda isegi pühak teda keelitada." Seejärel ütles ta kiiruga hüvasti, jooksis alla randa paadi juurde, tegi trossi lahti ning seisis ja ootas tüdrukut. Laurella viipas veel korraks kõrtsirahvale hüvastijätuks ning hakkas siis kõhkleval sammul paadi poole astuma. Enne seda vaatas ta veel igale poole, otsekui ootaks ta, et seal on ka muud rahvast. Aga sadam oli inimtühi; kalurid kas magasid või olid merel koos õngede ja võrkudega, mõned naised ja lapsed istusid majaukse ees magades või kedrates, ja võõrad, kes hommikul olid sinna sõitnud, ootasid tagasisõiduks jahedamat päevaaega. Ta ei saanud ka kuigi kaua ringi vaadata, sest enne kui ta vastu

punnida jõudis, oli Antonino neiu sülle haaranud ja kandis nagu lapse lootsikusse. Siis hüppas ta ka ise talle järele ja mõne aerulöögiga olid nad juba avamerel.

Laurella oli istunud paadininasse ja Antoninole poolenisti selja keeranud, nii et noormees võis näha teda ainult külje pealt. Tüdruku ilme oli veelgi tõsisem kui tavaliselt. Lühikest otsmikku kattis peaaegu täiesti juuksetukk, peente ninasõõrmete ümber väreles iseteadlik joon, täidlased huuled olid kõvasti kokku surutud. Kui nad olid niimoodi vaikides mõnda aega merel edasi liikunud, tundis Laurella, et päike hakkab liiga tegema; ta võttis leiva rätikust välja ja kattis rätikuga oma juuksepalmiku. Seejärel hakkas ta leiba sööma, mis oligi tema lõunasöök, sest Capril polnud ta midagi hamba alla saanud.

Antonino ei vaadanud seda kuigi kaua pealt. Ta võttis ühest korvist, mis hommikul oli apelsine täis olnud, kaks apelsini ja ütles: „Siin on sulle midagi leivakõrvast, Laurella. Ära arva, et ma hoidsin neid nimelt sinu jaoks. Need olid veerenud korvist paadipõhja, leidsin need sealt, kui tühjad korvid paati tagasi panin."

„Söö neid ise, minule piisab leivast."

„Apelsinid mõjuvad kuumuses värskendavalt ja sul on pikk tee seljataga."

„Nad andsid mulle seal klaasi vett, see värskendas mind juba."

„Kuidas soovid," sõnas noormees, lastes apelsinidel korvi tagasi kukkuda.

Uus vaikus. Meri oli peegelsile ning kohises vaevukuuldavalt kiilu ümber. Ka kaldal kaljuõõnsustes pesitsevad valged kajakad siirdusid hääletult oma röövretkedele.

„Sa võiksid need kaks apelsini emale viia," võttis Antonino jutujärje jälle üles.

„Meil on neid veel kodus ja kui otsa saavad, siis lähen ja ostan uued."

„Vii need talle ja tervita teda minu poolt."

„Ta ei tunne ju sind."

„Sa võiksid talle öelda, kes ma olen."

„Mina ei tunne sind ka."

See polnud esimene kord, kui Laurella ta maha salgas. Aasta tagasi, kui maalikunstnik esimest korda Sorrentosse tuli, juhtus ühel pühapäeval niisugune lugu, et Antonino mängis koos teiste kohalike poistega peatänava lähedal vabal platsil *bocciat*. Seal kohtas kunstnik kõigepealt Laurellat, kes sammus veekannu pea peal kandes sealt mööda ega teinud temast väljagi. Sellest vaatepildist jahmununa napollane seisatas ja vaatas talle järele, kuigi ta asus keset mänguväljakut ning oleks võinud tüdrukule paari sammuga järele jõuda. Üks kõva pall, mis tema jalaliigest tabas, pidi talle meelde

tuletama, et siin pole koht, kus mõttesse vajuda. Ta vaatas ringi, otsekui ootaks vabandust. Noor paadimees, kes oli selle löögi teinud, seisis vaikides ja trotslikult sõprade keskel, seepärast pidas võõras targemaks sõnavahetust vältida ja ära minna. Siiski räägiti sellest juhtumist ja räägiti uuesti siis, kui kunstnik Laurellat avalikult kosis. Ma ei tunne teda, vastas Laurella vastu tahtmist, kui kunstnik küsis, kas ta ütleb talle selle ebaviisaka poisi pärast ära. Need jutud olid ka Laurella kõrvu ulatunud. Aga hiljem, kui Antonino teda kohtas, tundis ta noormehe siiski ära.

Nüüd istusid nad paadis nagu kõige vihasemad vaenlased ja mõlema süda peksis metsikult. Antonino tavaliselt heasüdamlik nägu lõkendas; ta tagus aerudega vett, nii et merevaht teda märjaks pritsis, ning tema huuled värisesid vahetevahel, nagu ütleks ta välja kurje sõnu. Laurella tegi näo, nagu ei märkaks ta seda; ta manas näole oma kõige muretuma ilme, sirutas käe üle paadiääre ja lasi mereveel läbi sõrmede libiseda. Võttis siis rätiku peast ja korrastas juukseid, otsekui oleks ta paadis täiesti üksinda. Ainult tema kulmud tõmblesid veel ning ta hoidis märgi käsi asjatult vastu õhetavaid põski, et neid jahutada.

Praegu olid nad avamerel ning lähedal ega kaugel polnud näha ühtegi purje. Saar oli selja taha jäänud, kodurand terendas kaugel päikesevalgusest

kumavas uduvines, isegi ükski kajakas ei lennanud sellesügavas vaikuses. Antonino vaatas ringi enda ümber. Temas paistis tärkavat üks mõte. Äkki kadus puna tema põskedest ja ta tõmbas aerud sisse. Laurella vaatas tahtmatult tema poole, ta oli pinevil, aga ei kartnud.

„Ma pean sellele lõpu tegema," pahvatas noormees. „See kestab juba liiga kaua ning ma panen lausa imeks, et ma pole selle tõttu otsad andnud. Sa ütled, et sa ei tunne mind. Kas sa pole juba küllalt kaua näinud, kuidas ma nagu meeletu sind piiran, süda lõhkemas soovist sulle oma tundeid avaldada? Sina tõmbasid siis suu kurjaks ja keerasid mulle selja."

„Millest ma pidin sinuga rääkima?" küsis Laurella lühidalt. „Ma nägin küll, et sul oli plaanis minuga suhteid luua. Aga mina ei soovinud mitte millegi pärast inimeste hambusse sattuda. Sest meheks ma sind endale ei taha, ei sind ega kedagi teist."

„Mitte kedagi teist? Alati sa nii ei räägi. Kas sellepärast, et sa kunstniku ära saatsid? Pähh! Sa olid siis ju alles laps. Kunagi hakkad sa ennast üksildasena tundma ja siis võtad sa esimese ettejuhtuva, hull nagu sa oled."

„Keegi ei tea oma saatust ette. Võib-olla ma muudan veel meelt. Mis see sulle korda läheb?"

„Mis see mulle korda läheb?" ägestus Antonino

ja hüppas sõudepingilt nii äkki püsti, et paat kõikuma hakkas. „Mis see mulle korda läheb? Ja sa võid veel küsida, kuigi tead, kuidas minuga on! Leidku armetu lõpu see, keda sa paremini kohtled kui mind!"

„Kas ma olen ennast sulle kunagi lubanud? Mida ma teha saan, kui sul mõistust peas ei ole? Mis õigus sul minule on?"

„Oh!" hüüatas Antonino. „Seda pole tõepoolest kuhugi kirja pandud, ükski advokaat pole seda ladina keeles üles tähendanud ega teksti kinni pitseerinud; aga ma tean, et mul on sinu peale niisama palju õigust nagu sellele, et ma lähen taevasse, kui ma olen tubli poiss. Kas sa arvad, et ma tahan pealt vaadata, kuidas sa kellegi teisega altari ette lähed, kusjuures tüdrukud sammuvad minust mööda ja kehitavad õlgu. Kas ma pean laskma ennast niiviisi teotada?"

„Tee, mida tahad. Ma ei lase ennast hirmutada, ükskõik, kui palju sa ähvardad. Ka mina talitan nii, nagu tahan."

„Kaua sa enam nii ei räägi," ütles Antonino üle terve keha värisedes. „Minus on küllalt meest, ma ei lase niisugusel põikpeal enam oma elu rikkuda. Kas tead, et sa oled praegu minu meelevallas ja pead tegema seda, mida m i n a tahan?"

Laurella võpatas kergelt ja vaatas talle silmi pilgutades otsa.

„Eks tee mulle ots peale, kui julged," ütles ta aeglaselt.

„Midagi ei tohi poolikult teha," lausus Antonino, tema hääl kõlas kähedalt, „meres on meile mõlemale ruumi. Ma ei saa sind aidata, laps," ütles ta peaaegu kaastundlikult ning nagu unes, „aga me peame sinna alla minema, meie mõlemad, ja kohe, ja praegu!" karjus ta ebaloomulikult valjusti ja haaras tüdrukust mõlema käega kinni. Aga ta tõmbas parema käe silmapilkselt tagasi, sealt voolas veri – Laurella oli talle hambad kõvasti kätte löönud.

„Kas ma pean tegema seda, mida sina tahad?" hüüdis tüdruk ja tõukas noormehe kiire liigutusega endast eemale. „Eks vaata, kuidas ma sinu võimuses olen!" Nende sõnadega hüppas ta üle paadiserva ja kadus hetkeks sügavusse.

Ta tõusis kohe jälle pinnale; väike jakk kleepus vastu ihu, lained olid juuksed valla päästnud ja need rippusid raskelt vastu kaela, ta aerutas usinalt kätega ja ujus sõnagi lausumata jõuliselt paadist eemale kalda poole. Äkiline ehmatus paistis Antonino meeled halvanud olevat. Ta seisis ettepoole kummargil lootsikus püsti ning vaatas üksisilmi Laurella poole, otsekui toimuks tema silma all ime. Siis raputas ta ennast, tormas aerude juurde ning sõudis kogu oma jõudu appi võttes tüdrukule

järele, kusjuures paadipõhi värvus üha voolavast verest punaseks.

Välkkiirelt oli ta tüdruku kõrval, kuigi too ujus kiiresti. „Püha Maria nimel!" hüüdis Antonino. „Tule paati! Ma olin hull; Jumal ise teab, mis mult mõistuse võttis. See tuli mu peale nagu välk selgest taevast, ma läksin keema ega teadnud üldse, mida ma tegin või rääkisin. Pole vaja mulle andestada, Laurella, päästa ainult oma elu ja tule paati tagasi."

Laurella ujus edasi, nagu poleks ta midagi kuulnud.

„Sa ei suuda randa ujuda, sinna on veel kaks miili. Mõtle oma emale. Ma sureksin hirmust, kui sinuga õnnetus juhtuks."

Laurella mõõtis pilguga kaugust rannajoonest. Seejärel ujus ta sõnagi lausumata paadi juurde ja haaras selle äärest kätega kinni. Antonino tõusis püsti ja tuli talle appi; noormehe pintsak libises paadipingilt merre, kui paat tüdruku raskuse all ühele küljele kaldus. Laurella vinnas ennast osavalt üle ääre ja ronis oma endisele istmele. Nähes, et tüdrukuga on kõik hästi, haaras Antonino jälle aerud. Laurella kiskus veest tilkuva jaki seljast ja väänas patsidest vee välja. Seejuures vaatas ta paadipõranda poole ja märkas nüüd verd. Ta heitis kiire pilgu käe poole, mis surus aeru nii, nagu polekski vigastatud. „Võta!" ütles Laurella, ulatades noor-

mehele oma rätiku. Antonino raputas pead ja aerutas edasi. Lõpuks tõusis Laurella püsti, astus tema juurde ja sidus sügava haava rätikuga kõvasti kinni. Seejärel võttis ta noormehe vastupunnimisest hoolimata aeru tema vigastatud käest ja istus tema vastu talle otsa vaatamata, pilk naelutatud aerule, mille veri oli punaseks värvinud, ning ajas jõuliste tõmmetega paati edasi. Nad mõlemad olid kahvatud ja vaiksed. Kui nad kaldale lähemale jõudsid, kohtasid nad kalureid, kes läksid ööseks võrke sisse laskma. Nad hõikasid Antoninot ja narrisid Laurellat. Kumbki neist ei tõstnud pilku ega vastanud ühegi sõnaga.

Kui nad sadamasse jõudsid, paistis päike veel üsna kõrgel Procida kohal. Laurella raputas jakki, mis merel oli peaaegu täiesti kuivaks saanud, ja hüppas maale. Vana ketrav naine, kes oli juba hommikul näinud, kuidas nad ära sõitsid, seisis jälle katusel. „Mis sinu käega on, Tonino?" hüüdis ta nende poole alla. „Jeesus Kristus, paat on ju verd täis!"

„Pole midagi, naabritädi," vastas noormees. „Ma vigastasin käe naela otsas, mis liiga kaugele ulatus. Homme on kõik korras. See neetud veri voolab alati ohtralt, et see hullem välja näeks, kui asi tegelikult on."

„Ma tulen ja panen haavale ravirohud peale, sõbrake. Oota, ma tulen kohe!"

„Ärge nähke vaeva, naabritädi. Kõik on juba möödas, homme on see unustatud. Mul on terve nahk, haavad paranevad kiiresti."

„*Addio!*" ütles Laurella ja suundus mäest üles kulgeva teeraja poole.

„Head ööd!" hüüdis noormees talle otsa vaatamata järele. Ta kandis kõik asjad, ka korvid, paadist välja ning hakkas mööda väikest kivitreppi üles oma onni poole minema.

Peale Antonino polnud kedagi nendes kahes kambris, kus ta nüüd edasi-tagasi sammus. Väikestest avatud akendest, mida sai ainult puust luukidega sulgeda, tuli õhk pisut värskendavamalt sisse kui rahulikul merel ning üksindus mõjus talle hästi. Ta seisis ka kaua jumalaema väikese pildi ees, silmitsedes hardalt pildi peale kleebitud hõbepaberist täheilu. Aga talle ei tulnud pähegi palvetada. Ja mida ta oleks pidanudki paluma, kui ta ei lootnud enam midagi?

Päev paistis täna paigal seisvat. Antonino igatses pimeduse järele, sest ta oli väsinud, ja verekaotus oli teda rohkem roiutanud, kui ta endale tunnistas. Ta tundis käes ägedat valu, istus pingile ja tegi sideme käe ümbert lahti. Tagasi surutud veri purskas uuesti välja, käsi oli haava ümbert tugevasti paistetanud. Ta pesi käe hoolikalt puhtaks ja jahutas seda hulk aega. Kui ta käe veest välja võttis, nägi ta

selgesti Laurella hambajälgi. „Tal oli õigus," sõnas ta endamisi. „Ma olin metslane ja olingi selle ära teeninud. Saadan talle rätiku homme Giuseppega tagasi. Sest mind ta enam ei näe." Ning ta pesi rätiku korralikult puhtaks ja laotas päikese kätte kuivama, olles enne käe uuesti kinni sidunud – nii hästi-halvasti kui ta seda vasaku käe ja hammastega teha suutis. Seejärel heitis ta voodisse ja sulges silmad.

Hele kuuvalgus äratas ta poolunest, otsekohe tundis ta ka valu käes. Ta hüppas püsti, et rahustada vees vere tukslevaid lööke, ning kuulis samas ukse tagant mingit sahinat. „Kes seal on?" hüüdis ta ja avas ukse. Tema ees seisis Laurella.

Tüdruk astus midagi eriti küsimata sisse. Ta võttis rätiku peast ja asetas lauale väikese korvi. Tõmbas siis sügavalt hinge.

„Sa tuled oma rätikule järele," lausus Antonino, „ilmaaegu tülitasid ennast, ma oleksin palunud hommikul Giuseppet, et ta oleks sulle rätiku ära toonud."

„Ma ei tulnud rätiku pärast," vastas Laurella kiiresti. „Ma käisin mäe otsas rohtusid toomas, mis verejooksu kinni panevad. Palun!" Ta tõstis korvikaane üles.

„Liiga palju vaeva," ütles Antonino täiesti ilma kibeduseta, „liiga palju vaeva. Käsi on juba parem, palju parem; ja kui olekski halvem, siis õigusega.

Aga miks sa niisugusel kellaajal siia tulid? Kui keegi sind siin kohtaks! Sa tead ju, kuidas nad keelt peksavad, teadmata, millest nad räägivad."

„Ma ei hooli neist kellestki!" ütles Laurella ägedalt. „Aga ma tahan su kätt näha ja taimed haavale peale panna, sest vasaku käega ei tule sa sellega ise toime."

„Ma ütlen sulle – seda pole vaja."

„Näita mulle kätt, et ma su juttu usuksin."

Nende sõnadega haaras ta käe, mis ei suutnud ennast kaitsta, ja harutas sideme lahti. Tugevat paistetust nähes kohkus ta hirmsasti ja hüüdis: „Jeesus Maria!"

„Käsi on natuke paistes," sõnas Antonino. „Ühe ööpäeva jooksul on paistetus kadunud."

Laurella raputas pead: „Niisuguse käega ei saa sa terve nädal merele minna."

„Ma arvan, et ülehomme juba saan. Sest pole midagi."

Vahepeal oli Laurella toonud kausi ja haava uuesti puhtaks pesnud, Antonino talus seda nagu väike laps. Seejärel asetas Laurella haavale tervistavad rohud, mis leevendasid otsekohe põletavat valu, ja sidus haava kodunt kaasa võetud linase riideribaga kinni.

Kui see tehtud oli, ütles Antonino: „Tänan sind. Ja tead mis: kui sa tahad mulle veel heameelt teha, siis anna mulle andeks, et niisugune hullus täna

minu üle võimust võttis, ja unusta kõik, mida ma ütlesin ja tegin. Ma ei tea isegi, kuidas see juhtus. Sa pole mulle selleks kunagi põhjust andnud, sina tõepoolest mitte. Sa ei kuule minu suust enam kunagi midagi, mis sind solvata võiks."

„Mina pean andestust paluma," segas Laurella vahele. „Ma oleksin pidanud sulle kõike teisiti ja paremini seletama ja sind mitte oma tumma olekuga üles ärritama. Ja siis veel see haav..."

„See oli enesekaitse ja ühtlasi viimane aeg, et ma mõistusele tuleksin. Ja nagu öeldud, sel pole mingit tähtsust. Ära räägi andestamisest. Sa tegid mulle head ja ma tänan sind selle eest. Mine nüüd magama, ja vaata – siin on ka sinu rätik, sa saad selle kohe kaasa võtta."

Ta ulatas rätiku tüdrukule, aga too ei liikunud paigast ning paistis endaga võitlevat. Lõpuks ta ütles: „Sa kaotasid minu pärast ka oma pintsaku, ma tean, et selle taskus oli apelsinide eest saadud raha. See tuli mulle alles koduteel meelde. Ma ei saa seda sulle hüvitada, sest meil ei ole raha, ja ku olekski, siis kuuluks see emale. Aga mul on see hõberist, mille kunstnik mulle laua peale pani, ku ta viimane kord meie juures oli. Ma pole seda hiljem vaadanud ega taha seda ka enam karbi hoida. Kui sa selle maha müüd – ema ütles tookord, et see on oma paar piastrit väärt –, siis oleks su kahju tasa tehtud, ja mis veel puudu jääks, selle

püüan ma ketramisega teenida, öösiti, kui ema magab."

„Ma ei võta midagi," sõnas Antonino lühidalt ja lükkas eemale väikese läikiva risti, mille Laurella oli taskust välja võtnud.

„Sa pead võtma," ütles tüdruk. „Kes teab, kui kaua sa ei saa selle käega tööd teha. Seal see on, ja ma ei taha seda enam kunagi oma silmaga näha."

„Viska see siis merre."

„See pole ju mingi kingitus, mille ma sulle teen; see on lihtsalt sinu õigus ja kuulub sulle."

„Õigus? Mul pole õigust mitte millelegi, mis sulle kuulub. Kui sa peaksid mind hiljem veel kunagi kohtama, siis tee mulle seda heameelt, et sa ei vaata mulle otsa, sest muidu ma mõtlen, et sa tuletad mulle meelde, mida ma sulle võlgnen. Ja nüüd head ööd ja lool lõpp."

Ta pani rätiku korvi, risti selle kõrvale ning sulges korvikaane. Kui ta pilgu tõstis ja Laurellale otsa vaatas, ehmus ta väga. Üle tüdruku põskede voolasid suured pisarad. Ta ei pühkinud neid ära.

„Püha Maria!" hüüdis noormees. „Kas sa oled haige? Sa ju värised üle terve keha."

„Pole midagi," vastas Laurella. „Ma tahan koju minna!" Ning ta vankus ukse poole. Nutt võttis tema üle võimust, ta surus otsaesise vastu uksepiita

ja nuuksus nüüd valjusti ja ägedalt. Aga enne ku Antonino tema juurde jõudis, et teda tagasi hoida, pööras tüdruk ennast äkki ümber ja langes talle kaela.

„Ma ei s u u d a seda välja kannatada!" hüüdis Laurella ja surus ennast noormehe vastu nagu surija, kes klammerdub elu külge."Ma ei suuda kuulda, kuidas sa mulle häid sõnu räägid ja mind enda juurest ära minna käsid koos süükoormaga, mis mu südametunnistusel lasub. Löö mind, tao mind jalgadega, nea mind! – Või kui see on tõsi, et sa mind armastad, ikka veel, pärast kõike seda kurja, mida ma olen sulle teinud, siis võta mind ja hoia mind ja tee minuga, mida sa tahad. Aga ära saada mind niiviisi enda juurest ära." Tema jutu katkestasid uued ägedad nuuksed.

Antonino hoidis teda hetkeks sõnatult oma käte vahel. „Kas ma sind veel armastan!" hüüatas t lõpuks. „Püha Jumalaema! Kas sa tahad öelda, e kogu mu südameveri on selle väikese haava kaud minust välja voolanud? Kas sa ei tunne, kuidas se mu rinnas vasardab, nagu tahaks sealt välja sinu juurde tulla. Kui sa ütlesid seda ainult sellepärast et mind kiusatusse viia või et sa mulle kaasa tunned siis mine, ja ma tahan ka seda unustada. Sa ei toh mõelda, et oled mulle midagi võlgu, kuna sa tead mida ma sinu pärast kannatan."

„Ei," ütles Laurella kindlalt, tõstis pea Antonino õlalt ja vaatas talle märgade silmadega elavalt otsa, „ma armastan sind, ja ma ei ütle seda niisama, ma olen seda juba kaua kartnud ja selle vastu võidelnud. Ja nüüd ma tahan muutuda, sest ma ei suuda enam välja kannatada, et ma ei vaata sulle otsa, kui sa mulle tänaval vastu tuled. Ja ma tahan sind ka suudelda," ütles ta, „nii et sa võid endale öelda, kui jälle kahtlema hakkad: ta suudles mind, aga Laurella ei suudle kedagi, ainult seda, keda ta endale meheks tahab."

Ta suudles Antoninot kolm korda, vabastas ennast siis tema käte vahelt ja ütles: „Head ööd, mu kallis! Heida nüüd magama ja ravi oma kätt, ära tule minuga kaasa, sest ma ei karda kedagi peale sinu."

Ta lipsas uksest välja ja kadus müüri varju. Antonino vaatas aga veel kaua aknast välja merele ning tal oli tunne, et selle kohal säravad tähed kõiguvad.

Kui väike *padre* tuli järgmisel korral välja pihitoolist, mille ees Laurella oli põlvitanud, naeratas ta vaikselt omaette. Kes oleks arvanud, ütles ta endamisi, et Jumal nii kiiresti sellele imelisele südamele halastab? Ja mina tegin endale veel ettepeiteid, et ma isemeelsuse deemonit valjemalt ei ähvar-

danud. Aga meie silmad on taevaste teede nägemiseks lühinägelikud. Õnnistagu teda Jumal ja andku mulle võimalus, et Laurella vanim poeg mind kunagi oma isa asemel üle mere viib! Oi-oi, *l'Arrabbiata*!

Jorinde

Augsburgi linna ühe kindlusevärava ees asus veel meie sajandi esimestel kümnenditel väike maja keset suurt, metsistunud aeda, kuhu inimeste mäletamist mööda polnud juba ammu kellegi jalg astunud. Kõrge müür, mille vihmast ja lumest räsitud krohvikord veel ainult siin-seal oli kivide külge pidama jäänud, piiras avara nelinurgana lagedat krunti ning ainult läbi raske, vapilõvidega kroonitud tugipostide vahel asuva raudvärava oli võimalik heita vargsi pilk aeda. Majakesest, millel oli ainult üks korrus, polnud näha midagi peale tükikese ajahambast puretud sindlikatusest, mis ulatus üle jugapuuheki – hekk oli istutatud kohe sissekäigu juurde ning paistiski olevat mõeldud kaitseks uudishimulike pilkude eest. Aasta-aastalt kasvas kõrgemaks hekk, mida ammu polnud püganud ühegi aedniku käärid, aasta-aastalt paistis aiamajakese tume katuseserv üha madalamale vajuvat, nii et kujutati juba ette päeva, mil vana värava ehiskeerdude tagant võib näha ainult tumerohelist padrikut.

Selle aiaga oli seotud üks peaaegu juba unustatud, jube lugu. Keegi suursugune härra –

mõnede arvates isegi kõrge kirikuvürst – oli lasknud selle majakese ehitada armastatud daamile ning varustanud maja rikkaliku sisustusega, nii nagu rokokooaegsetes suveresidentsides tavaliselt näha võis. Sellel toredusel ei lastud kaua kesta. Õnnetu iludus oli lootnud, et maailm ta unustab, aga tema abikaasa – või oli see vend? – leidis peidukoha üles ning pesi ühe püstolilasuga oma määritud abielu puhtaks. Pärast seda polnud majas enam keegi elanud. Selles majas kummitab, sosistasid inimesed üksteisele. Omanik oli usaldanud maja võtmed ühele tähtsusetule linnakodanikule, seades tingimuseks, et kedagi ei tohi majja lasta. Sellest ajast oli möödunud palju aastaid. Prantslaste poolt põhjustatud koleduste tõttu unustasid inimesed läheduses asuva kummitusmaja. Aga siiski mõjus õudus, mis iga mahajäetud kohaga tavaliselt kaasas käib, ikka veel nii tugevasti, et isegi keisririigi ajal, kui kartus vere nägemise ees oli suurtel lahinguväljadel juba põhjalikult lämmatatud, ei leidunud kedagi, kellel oleks olnud tahtmist nii ilusa asukohaga maja ja aeda ära osta ning koide ja hiirte võimutsemisele lagunenud majakeses lõpp teha.

Seda suurem oli kõigi Augsburgi kodanike imestus, kui linnas levis äkki kuuldus, et nõiutud majas elatakse jälle, ning sinna on asunud elama kaks üksikut naist, noor imeilus neiu ja vanem naiste-

rahvas, kes kujutavat endast noore daami kammerneitsit, majapidajannat, kokka ja aednikku. Sest peale Augsburgis tööle võetud tüdruku, kelle ülesandeks oli sooritada linnas vajalikud sisseostud ning käia iga päev, korv käes, pagariäris ja lihakarnis, ei olevat nende kõigi poolt välditud müüride vahel näha ühtegi hingelist, meesterahvastest rääkimata. Vana mees, kelle hoole alla oli antud maja võti ja kellelt nüüd teateid manguti, ei osanud öelda muud, kui et mõne nädala eest oli vanem naisterahvas temalt küsinud, kas maja koos aiaga on välja üürida. Mees oli pöördunud endise omaniku pärijate poole näpunäidete saamiseks, mida niisuguses, seni mõeldamatus olukorras teha; pärijad andsid meelsasti loa maja mõõduka tasu eest välja üürida. Ühel hommikul olidki mõlemad naisterahvad väikeses kalessis raudvärava ette sõitnud, lasknud kutsaril väikese kohvri ja mõned kastid maha tõsta ja asunud kohe elama majja, mis hoolimata pikaajalisest hooletussejäetusest olevat osutunud veel üsna elamiskõlblikuks.

Küsimuse peale, mida ta peaks härrastele üürilise nimeks ütlema, olevat noor naine tõstnud oma uskumatult ilusate mustade silmade pilgu ja vaadanud talle nii tungivalt otsa, et ta suutis seda suurivaevu välja kannatada, ning vastanud heas, ainult pisut võõrapärases saksa keeles, et tema nimi

on Jorinde la Haine ning et ta kavatsevat siia igal juhul pikemaks ajaks elama jääda.

Pärast niisuguseid teateid polnud ime, et uudishimu, eriti noorema rahva seas, kruviti üsna kõrgele ning muidu nii üksildane paik linnamüüri juures hakkas igasugusel kellaajal jalutajatest kubisema. Isegi öösiti võis näha väga korralikest perekondadest pärit noormehi, kes tavaliselt ei olnud mingid ööhulkurid, nüüd raudvärava taga ringi jalutamas ning kui nad arvasid, et keegi neid ei märka, ka pudenenud krohviga müüril kõõlumas, et piiluda jugapuuhekist piiratud teede ja väikese maja poole. Samuti tundus, et kõik isehakanud kitarrimängijad ja lauljad on äkki kokku leppinud, et hakkavad oma kunsti just selle salapärase aia läheduses harjutama. Oli parajasti suvi ning ööd soojad ja lõhnavad, sest jasmiinid olid just õitsema hakanud. Kes laulusõnadest aru ei saanud, see uskus, et on sattunud Itaaliasse.

Aga see kõik oli asjatu vaev, juba hakkas uudishimu jahtuma ning isegi kõige suuremate seiklejate peas koitis mõte, et on lausa lollus raisata oma uneaega kellegi igavesti nähtamatuks jääva pärast, kui ühel ilusal pühapäevahommikul, just sel ajal, kui linnavall kihas puhtas riides kirikulistest ja jalutavatest noortest kodanikest, avanes pargi raudvärav ja sellest astus teenijanna saatel välja mõis-

tatuslik võõras. Tema väljailmumine, see rahulikkus, kuidas ta oma aia ja kõrgete puudega ääristatud linnavalli vahelise päikesepaistelise tänava rahulikul sammul ületas, oli nii imeline ja nagu mingist teisest maailmast, et kogu jalutav publik jäi jahmunult seisma, ja mitte ainult noored, vaid ka aastates emandad ja auväärsed hallpead, kes seni olid kõigi juttude peale kummalisest võõrast ainult õlgu kehitanud ja pomisenud, et ka sellega pole kõik korras, nii nagu tema eelkäijaga selles kummitusmajas. Nüüd seisid nad kõik, silmad pärani ja suu lahti, ning vaatasid üksisilmi saledat kuju, nii nagu seistakse spaleeris, et keegi vürstlik isik aupaklikult mööda lasta. Preili kandis musta suvekleiti, mille vöö oli selle aja moe kohaselt kõrgele rindade alla tõstetud ning mis tõi esile tema väga ilusa noorusliku figuuri; tema paljaid õlgu ja käsivarsi kattis õhuke punane sall nagu kitsas triip. Paksud, üsna iseäralikult üles seatud juuksed olid kõrge õlgkübara all ainult hädapäraselt soengusse kinnitatud ning üks must lokk langes rinnale, mis selle aja kombe kohaselt oli suveõhu jaoks samuti üsna vabaks jäetud. Kingade asemel – ja see oli ainus, milles ta moodi täiesti ignoreeris – olid tal jalas väikesed punased, kontsadeta safiansussid, milles tema väikesed jalad imekenasti astusid. Ta sammus, nagu ei läheks teda jälgiv rahvahulk talle üldse

korda, linnavalli poole hoiakuga, mis ei oleks saanud enam kombekam ega süütum olla, hallis soliidses kleidis ja suure tanuga teenijanna tihedalt tema kõrval sammumas, aeg-ajalt pöördus teenija mõne sõnaga oma käskijanna poole, kes talle iga kord sõbralikult vastas. Kui ta nüüd seisma jäänud inimeste vahelt kiiresti läbi läks, võisid kõik teda vaadates oma nii kaua paastuma pidanud uudishimu rahuldada, ja igalt poolt kostis imestushüüdeid ja sosinal lausutud kinnitusi, et noor daam olevat veel palju ilusam, kui osati ette kujutada, ning et üleüldse mitte kunagi ega kuskil peale piltide ei olevat midagi niisugust nähtud. Isegi vanadele inimestele, kelle veri voolas soontes taltsalt ja uniselt, tundus, et noor daam on nõiduslik; nad kiitsid võidu tema viisakust, graatsilist viisi, kuidas ta oma pead ilusatel õlgadel kandis, tema lihtsat väärikust, millega ta tervitustele vastas, ilma et naeratus kordagi üle tema näo oleks libisenud, samuti tema imeliselt valitud riietuse maitsekust. Keegi ei pannud imeks, et kõik noored, nii naiskui ka meessoost, olid võõrast täiesti sisse võetud ning rääkisid tema äkilisest väljailmumisest kirgliku agarusega, tegelikult küll väga erinevas mõttes.

Aga tema, selle rahvarahutuse põhjustaja, ei paistnud oma nooruslike võlude mõju vähimalgi

määral tunnetavat. Ta oli jõudnud kohani, kust ta võis vaadata alla ja näha laias, valli ja linnamüüri vahel aeglaselt kulgevas, veega täidetud kraavis asuvat pardimaja ja arvukalt noori parte, kes porises vees toimekalt triivisid. Ta seisatas seal, võttis taskust kukli ja hakkas heitma raasukesi ahnetele lindudele, kes otsekohe kohale ruttasid, et haruldast toitu endale kahmata. See kestis raasukestejagaja ilmseks meeleheaks mõnda aega. Kui aga toiduvaru otsa lõppes, lehvitas ta nendele veel nagu hüvastijätuks oma väikese käega, mis oli ainult poolenisti mustast siidist fileekindaga kaetud, tõmbas allavajunud punase salli jälle ümber õlgade ja asus koduteele oma aeda, minnes kartmatult läbi pealtvaatajate hulga, nagu oleksid need inimesed samuti põõsad ja puud.

Nii kadus ta oma raudvärava taha, mille vana teenijanna suure roostetanud võtmega nende järel hoolikalt lukustas.

Sellest päevast peale oli välismaa *demoiselle*, nagu vanemad inimesed teda nimetasid, või ilus Jorinde, nagu noored teda kutsusid, põhiliseks kõneaineks selles tublis linnas, kus poole aastasaja eest valitsesid veel väga väikelinlikud kombed. Heade kodanlasteperekondade noored ja ka vananevad tütred rääkisid temast tagasihoitud ärritusega, mis muutus

järjest rohkem avalikuks kibeduseks. Isad ja emad, keda alguses häiris ainult asjaolu, et võõras daam ei käinud kunagi kirikus ega tõstnud üldse jalga linna tänavatele, otsekui leviks seal mingi nakkushaigus, haarati ajapikku nendest vaenulikest tunnetest samuti kaasa ning nad hakkasid omalt poolt ilusat olendit üldsusele kahjulikuks isikuks pidama, isegi tasapisi mõtlema abinõudele, kuidas saaks teda tema vaiksest aiast välja ajada. Ning seda kõike ainuüksi sellepärast, et mida rohkem aeg edasi läks, seda rohkem langesid noored mehed võlude küüsi, mida äraneetud majakese elanik enda ümber levitas.

Sellest päevast peale, kui ta aiaväravast välja tuli, ilmus ta iga päev samal kellaajal linnavalli juurde jalutama, enamasti vana teenijanna saatel, vahetevahel ka üksinda. Ta kandis alati sedasama riietust, punast salli, õlgkübarat ja safiansusse, ja kunagi ei märgatud tema juures mingit ehet peale väikese punase, musta sametpaela otsas rippuva risti, mis tema kaela ja rinna valevust veelgi säravamalt rõhutas. Iga kord oli tal väikeses korvis kaasas toit all vallikraavis asuvatele hoolealustele ning ta andus nende toitmisele nii tõsiselt ja agaralt, nagu teeks ta mingit tähtsat päevatööd. Tegelikult ei nähtud teda ka oma aias, kui teda hiljem sealt üles otsida tohiti, mingit naistetööd tegemas ega ka raamatut

lugemas. Sellest hoolimata polnud võimalik tema ilusas näos mingit igavlemist näha, ühtlasi puudus sealt ka elevus, mida nii noore olendi puhul, keda kõik imetlesid, oleks võinud oodata. Tema lapselikult pehmetes joontes oli midagi külma ja vaikset, samuti ka midagi julget ja trotslikku, ning just see vastuolu võlus noori mehi rohkem kui teiste siledate näokeste magus naeratus ja imekena meeldimistahe. Juba järgmisel päeval võttis kõige rikkam ja oma ilusa figuuri pärast väga edev noormees, linnapea poeg, südame rindu ja kõnetas võõrast linnavallil. Noor daam vastas mingit kohmetust tundmata, vältides seejuures oma peenel moel täpsemate andmete andmist oma isiku kohta; ta ütles ainult niipalju, et tema vanemad olid küll sakslased, aga ta on elanud pikemat aega Prantsusmaal ning olevat nüüd täiesti üksinda maailmas. Küsimusele, miks ta musta kleiti kannab, vastas ta kohmetust tundmata, et see olevat tema ainus hea riietusese, tema varandus ei ole kuigi suur ning ta peab garderoobi arvelt kokku hoidma, et võlgadeta läbi tulla.

Kui see avameelne ülestunnistus noorte kodanlasepoegade seas ringi liikuma hakkas, kinnitas see nende jultunud lootust, et see võõras mereime, keda nad ei pidanud kuigi palju paremaks kui seiklejaks, on neile kerge saak. Aga nad eksisid

rängalt. Sest nii vabalt kui iludus lubas endale läheneda kõigil, kes ennast talle linnavallil tutvustasid või isegi pargivärava kella helistasid, et daami tema enda valduses külastada, nii vähe võis keegi kiidelda, et ta on kasvõi tema väikest sõrme suudelnud või oma hulljulge jutu peale ärateenitud noomituseta jäänud. Tollele peakukele noorte augsburglannade korvis, linnapea pojale, oli ta öelnud, et ei taha teda enam kunagi näha, kuna too oli ühel veinist tiivustatud ülemeelikul tunnil söandanud käe tema puusale panna. Vaatamata sellele, et noormehe kirg paisus tõeliseks meeleheiteks, ei julgenud ta enam noore daami aeda oma jalga tõsta, kuigi nägi paljusid teisi, hoopis tagasihoidlikumaid austajaid poole päeva jooksul seal sisse ja välja käimas. Sest linnas oli saanud kombeks teha kohe pärast lõunat viiskusvisiit ilusale Jorindele, kes paistis sellesse üsna leebelt suhtuvat; tema tõsised mustad silmad hakkasid üha kummalisemalt pilkuma, mida suuremaks läks noorte armunud narride parv, kes jälitasid oma ebainimlikku jumaldatut väikese maja ümber kulgevatel, omavahel läbi põimunud kruusateedel, vanade, ammu veeta jäänud purskkaevude juures, leinapaju all ja pargi tihedamas osas asuva väikese paviljoni juures.

Majja ei lasknud ta kedagi. Ja iga päev, niipea kui

päike aeda lääne poolt piiravate kuuskede rea taha vajuma hakkas, jättis ta oma kaaskonnaga jumalaga ning vana teenijanna pidi ootama, kuni viimane austaja oli lahkunud, et tema järel pargivärav jälle lukku panna. Selle eest, et keegi sellest kambast ennast kuhugi varjulisse kohta ära ei peidaks, et siis, kui teised on läinud, oma sõjakavaluse vilju kasutada, hoolitses juba kõigi teiste armukadedus, mis pidas täpset nimekirja kõigi austajate kohta.

Lootus vanalt teenijannalt midagi teada saada, kasvõi ainult täpsemaid andmeid preili varasema elu, tema päritolu kohta, ka selle kohta, miks ta just Augsburgi oma peatuspaigaks valis – ka see lootus osutus valeks. Raha, mida vanale naisele pakuti, lükkas too pahaselt ja põlglikult tagasi. Seda veidram oli, et Jorinde ise ei lükanud üldse tagasi kingitusi, mida talle esialgu väga kartlikult pakuti; tõsi küll, ta tänas nende eest ainult mokaotsast öeldud sõnadega. Kui see esimest korda juhtus, ütles ta, et tema ise ei tunne asjade omamisest mingit rõõmu, aga ta teadvat küllalt palju vaeseid inimesi, kellele tuleks kasuks, kui ta Augsburgi kuldfaasanite sulgi natuke kitkuks. Võimalik, et kui ta on tõelise varanduse kokku kogunud, rajab ta sellega kiriku või kabeli. Ainult mitte mingi kloostri, mille abtissiks ta saada tahaks! hüüdsid mõned noormehed naljatades. Oh ei, vastas ta täiesti rahu-

likult, kloostrieluks ei tundvat ta esialgu mingit kutsumust. Kõigepealt olevat tal üks ülesanne täita. Küsimuse peale, milles see seisnevat, ta vaikis ja tema nägu muutus peaaegu õudselt süngeks. Siis aga hakkas ta jälle laulma ühte kergemeelset prantsuse šansooni või nukrat saksa rahvalaulu ning tema hääl, mis ei olnud küll tugev ega koolitatud, muutis täiuslikuks tema võõrapärasest ja vastuolulisest loomusest tekkinud muinasjutulise lummuse, mis avaldas sügavat muljet igale meesterahvale.

See avaldus oli signaaliks, mille peale hakati kohe hinnaliste kingitustega tema soosingut püüdlema. Iga kinkija väitis, et ta soovib noore daami kabelile ka omalt poolt ühe ehituskivi tuua. Aga kõik need juveelid, hinnalised kangad ja instrumendid, haruldased mündid ja kogu muu kraami, mida rikaste kaubahärrade pojad olid talle välismaalt tellinud, kuhjas ta ühte tuppa kokku ning viis mõnikord oma noored austajad selle toa akna juurde, näidates aaretekambri lahketele rajajatele, et kõik on hästi hoitud. Ta ise ei kandnud kunagi ühtegi nendest väärisehetest ega riietanud ennast sametisse või kuldniitidega läbi kootud siidi, pigemini jäi mulje, et ta ei hinnanud seda varakambrit kõrgemalt kui ruumi, kuhu oleksid võinud olla kuhjatud kasvõi kuivanud puulehed. Mingit erilist rõõmu ei paist-

nud valmistavat talle siin ükski asi, ja isegi kui ta ükskord naeris, kõlas see rõõmutult ja halvatujuliselt, nii nagu kaotab oma harmoonilise kõla instrument, mida juba kaua pole mängitud.

Polnud ime, et kõigil, keda ei pimestanud kirg, kasvas järjest ähvardavamalt kibestumus nii ohtliku olendi vastu. Rohkem kui üks pruudipõlv katkes võõramaa nõia pärast, nagu teda nüüd hüüti, rohkem kui üks memmepoeg jäi ilma lubatud ärist või tulusast ametist, see sattus võlgadesse, too katkestas suhted isa ja emaga, ja kuigi rivaalide endi vahel veel verd ei valatud, sest nad kõik piinlesid ühesuguses lootusetuses, hakkasid mõned patriitsiperekondadest pärit pruutide vennad pidama läbirääkimisi oma tulevaste õemeestega, kes olid samuti nõiutud armastuse kütkesse langenud, ja linna auväärne raad pidas tõemeeli salajase istungi, kus arutati, kuidas leida vahendeid, et linna tabanud nuhtlusest viisakal ja seaduslikul viisil lahti saada. Sellest ei tulnud aga midagi välja, kuna mõned nooremad raehärrad olid ka ise maohammustuse ohvriks langenud ning nad tõestasid kogu juriidilise teravmeelsusega, et selle ennekuulmatu juhtumi puhul ei ole võimalik ühtki nende linnaõiguse paragrahvi kasutada. Nii kääris see kirgliku erutuse, vihkamise, armastuse, hirmu ja kadeduse salapärane segu nädalast nädalasse edasi, otsekui

oleks mindud tagasi muinasjutulisse aega, kui siin ja seal lohe, kuri madu või üldse mingi kiskjalik koletis linna või saare oma valdusse võttis ja sellelt lunamaksu nõudis.

Siis juhtus midagi, mis pidi avama kõigi silmad ja osutama, kui suur see oht on ja kui tungivalt on vaja kiired vastuabinõud tarvitusele võtta.

Nende hulgas, kes nagu pimestatud koid võõra iluduse valgussäras kihasid, oli noormees, kellest keegi poleks kunagi uskunud, et ta võiks olla võimeline mingiks kirest põhjustatud narruseks: noor kaupmees, kes oli juba kolmekümneseks saanud, jäiga olekuga ja kainelt asjalik mees, kes oli ennast täiesti pühendanud oma ärile, mille ta oli heale järjele viinud; ta oli kõigile noorte lõbudele selja pööranud ning linnas tunti teda kui kindlat naistevihkajat. Tema nimi oli Georg Haslach ja ta juhtis oma äri varasurnud onu firma nime all ja onu rahaga – kergemeelsete sidemete tõttu ühe ilusa teenijannaga oli onu oma noorusaastatel halba kuulsusse sattunud, siis aga, kui ta selle ebavõrdse abielu lahutas ja ühe väga rikka patriitsitütrega abiellus, võttis range kodanlik seltskond ta jälle vastu. Ta määras oma pärijateks vennapoja Georgi ja tolle venna Walteri. Walter, kes koos oma vana isaga Austria armees teenis, erines täiesti vanemast

vennast; ta oli ohjeldamatu lõbutseja ja ringihulkuv ratsamees, aga tema metsikutest kommetest hoolimata sallisid noored ja vanad teda rohkem kui õiglast, kuiva olekuga Georgi, kes oma väsimatu tööga pidas Haslachi maja majandusliku olukorra tasakaalus. See ausameelne mees tänas oma südames Jumalat, et tema vend on kaugel sõjaväes, kui esimene kuuldus ohtlikust sireenist linnas levis. Aga seda häbiväärsemalt sai kannatada tema enda vooruslikuhke kõrkus. Vaevalt oli ta võõrast ainult ühe korra kohanud linnavallil, kuhu ta oli läinud kindla kavatsusega teda põlgliku pilguga solvata, kui ta juba neiu ükskõiksete mustade silmade riivamisi saadetud pilgu järel tundis, et on pääsmatult tema võrku langenud.

Daami alandamise asemel pidi ta nüüd tema austajatega esimest korda seltsides taluma ise üsna suurt häbi, kui teised saatusekaaslased, kellel muidu oli küllaltki põhjust üksteist säästa, teda jubeda kahjurõõmuga tervitasid ja teda noorele daamile salvavate vihjete ja torgete saatel kui daami kõige huvitavamat ohvrit tutvustasid. Jorinde suhtus temasse samuti nagu igasse teisesse. Ainult siis, kui ta noormehe nime kuulis, libises midagi uhke rahulduse taolist üle neiu huulte ning ta paistis Georgi ainult sellega teistele eelistavat, et ta kohtles teda veelgi lõikavama külmusega kui tema rivaale.

Noormees alistus sellele halvustavale hoiakule kui oma saatusele ega teinud vastavalt oma rangele ja mittesuurilmlikule loomusele mitte mingisuguseid pingutusi, et hiilgavate austajate hulgast esile trügida. Aga ta lootis siiski vaikselt, et ajapikku jõuab ta kõigist ette oma mõttetute hinnaliste kingitustega, mida ta daamile saatis, ja lakkamatute kirjadega, milles ta pakkus daamile oma kätt ning asetas tema jalge ette enda ja kogu oma varanduse.

Kui ta jälle daami ette ilmus, ei vaevunud too kasvõi põgusa sõnaga kirjade ja kingituste saabumist mainima, nii et okas noormehe südames tungis järjest sügavamale. Ning ühel korral, kui noormehel õnnestus daami üksinda kohata, haaras teda ta õnnetu kirg sedavõrd, et ta nõudis ägedalt vastust, kas talle antakse lootust, et daam kunagi tema omaks saab. See olevat elu ja surma küsimus.

Daam vastas rahulikul ilmel, kuigi tema hääl värises tagasihoitud erutusest, et noormehe surmal või elul polevat tema jaoks mingit tähtsust. Ta ei soovivat üldse oma vabadusest loobuda. Kui see aga juhtub, siis annab ta oma käe pigemini lonkurist kerjusele, kes iga päev tema värava juures kroitseri saab, kui härra Georg Haslachile. Ja kui mees seepeale teda hädise häälega ähvardas, ise näost valge

nagu daami väikese maja valgekslubjatud sein, et ta veel kahetseb oma sõnu, kui solvatu lahkub tema pärast elust, heitnud selle ära nagu tühja rahakoti, millest pankrotti sattunu on oma viimase kuldna ära andnud, siis naeris daam ainult külmalt: ta ei kartvat üldse, et keegi Haslach armastuse kätte sureb, küllap see juhtub siis hoopis lootusetust igatsusest miljoni järele, mida ta ei suuda hankida.

Järgmisel hommikul, kui vana teenijanna tahtis nagu tavaliselt avada maja eesust, mis viis kahe keerulise ornamendiga kaunistatud samba vahel asuvale eesverandale, ei tulnud ta sellega toime, sest ukse vastu toetus midagi rasket. Imestunult oli ta sunnitud tagauksest välja ja ümber maja minema. Ta nägi ühte mehekuju väikesel verandal istumas; mees oli põrandal kägaras ja toetus vastu ust, mehe nägu varjasid suveajast hoolimata hall lühikese kraega mantel ja silmadele tõmmatud kaabu ning seepärast arvas teenijanna, et keegi austaja on öösel lootusetus meeleolus või veiniuimas üle aiamüüri roninud, et oma rahge käskijanna maja läve ees uut päeva ootama jääda. Kui ta aga kiirel sammul lähemale läks, et magajat ärkvele raputada, tundis ta õudusega ära härra Georg Haslachi kaame ja surmast moonutatud näo. Oma tardunud käes hoidis mees väikest tühja pudelit, mille põhjas olid veel

mõned tilgad mingit pruuni vedelikku – need reetsid selgelt, mis siin oli juhtunud.

Kui raudne Herkules oleks linna peatänaval asuvast purskkaevust välja astunud ning raekoja trepist üles läinud ja kuldse saali ukse oma nuiaga purustanud, siis poleks ka see linna suuremasse ärevusse ja sügavamasse õudusse viinud kui uudis nii vaikse ja austusväärse kaaskodaniku jubedast lõpust. Veel kaua pärast seda, kui surnukeha oli kiiruga ehitatud surnuraamile asetatud ning sealt ära Haslachi majja viidud, kui hulgaliselt kokku tulnud lihtrahvas oli jälle ära saadetud ja raudvärav kindlalt lukku pandud, oli Jorinde aiaga külgnev tänav ikka veel rahvast täis, inimene inimese kõrval; see oli jubedalt kääriv rahvamass, kust vahetevahel kerkisid käed, mis osutasid ähvardavalt suletud territooriumi poole, järjest valjemaks läksid hüüded, mida suutsid vaigistada ainult relvastatud politseinike karmid käsud. Kui nõiaprotsesside aeg poleks juba möödas olnud, siis oleks kohutavalt ülesärritatud rahvahulk kindlasti lasknud ennast väga metsikute vägivallategudeni kaasa kiskuda.

Lõuna paiku tulid justiitsameti esindajad, kes aiamaja elaniku üle kuulasid ja juhtunu kohta üksikasjaliku protokolli koostasid. Hiljem nad

jutustasid, et olid leidnud preili eest täiesti rahulikus ja kohutavast sündmusest ilmselt täiesti puutumata olekus, ja kuna kõigi tunnistajate ütlustest ilmnes, et tal ei ole selles loos mingit süüd, puudus esialgu ka linnaisadel põhjus tema vastu abinõude tarvituselevõtmiseks ja tema linna piiridest väljasaatmiseks.

Iseenesest oli saavutatud ka olukord, mida linna murelikud emad ja rängalt solvatud tütred olid kõigest südamest soovinud: ühekorraga oli võõra ja jubeda olekuga daami kaaskond lagunenud ja laiali läinud. Kõikidest nendest noortest narridest, kes igal pärastlõunal olid selle Kirke võluaeda kogunenud, ei söandanud ükski enam sellest väravast sisse minna, ühtesid peletas eemale õudne sündmus, mis siin oli aset leidnud, teisi lihtsalt hirm, et rahvahulk, mis siin nagu vabatahtlikku valvet pidades väljas edasi-tagasi ringi liikus, võib hakata neid halvustama või isegi jõudu kasutades neid sealt välja viskama.

Õnnetu mehe isale ja vennale teatati kohe, aga muldasängitamisega, mis selle surma nurjatu laadi tõttu tuli nagunii ilma igasuguse pidulikkuseta korraldada, ei saadud siiski nii kaua viivitada, kuni lahkunu kõige lähemad ja ühtlasi ainsad sugulased linna jõuavad. Nende reis kestis mitu päeva ja kuigi nad teel iga päev hobuseid vahetasid, jõudsid nad

Augsburgi oma majja alles siis, kui kirikuaia müüri juures asuvat hauda oli juba terve nädal katnud madal muru. Nad ei leidnud oma õnnetult lahkunud poja ja venna asjadest mitte midagi muud peale ülikonna, mida ta oli surmaööl kandnud, tema halli mantli ja kaabu ning lühikese kirja, kus ta nendega meeleheitel hüvasti jättis.

Vana ooberst, valgete juustega karm sõdur, keda keegi polnud kunagi nutmas näinud, vajus nende lahkunust mahajäänud asjade nägemisel kokku nagu murdunud pilliroog ning sulges ennast, kui ta oli oma meheliku oleku jälle leidnud, magamistuppa, kus terve öö põles küünal ning oli kuulda vana mehe kannuste kõlinal astutud rahutuid samme põrandalaudadel. Nooremale pojale oli lohutavaks seltsiks üks tema kunagisi koolikaaslasi, kusjuures talle räägiti kõigest sellest, mida linna kroonika oli juhtunud õnnetuse ja selle põhjustaja kohta kirja pannud. Vennad polnud kunagi lähedased olnud. Nende temperamendi ja elukutse erinevus hoidis neid jahedas, kuigi ka mitte ebasõbralikus kauguses. Nüüd aga oli ellujäänul tunne, nagu peaks ta kogu puudujäänud vennaliku armastuse ja sõpruse lahkunu suhtes kahekordselt tasa tegema. Ent kui sõber kesköö paiku noore kapteni üksi jättis, vajusid tollel kiirest ratsutamisest ja kibedast leinast tekitatud väsimusest silmad peagi

kinni ning ta ärkas hilja kummalistest unenägudest, kus tema silma eest käisid kõikvõimalikes piltides ja stseenides läbi tema venna ja saatanliku iluduse kujud, kellest venna elu oli sõltunud.

Lõuna paiku, kui sähvivad välgud Jorinde aia kõrval asuva tänava inimestest tühjaks tegid, nägid mõned üksikud inimesed, kes linnavallil kasvavate puude varjus sealt mööda lonkisid, üht noort Austria armee mundris meest lähemale tulemas ja närviliselt raudvärava poole astumas. Ta tõmbas nii ägedalt kellanööri, et kaua tummana püsinud kell hakkas vaikses õhus läbilõikavalt helisema. Kui keegi selle peale kohe väravat avama ei tulnud, helistas ta uuesti, võttis kübara peast ja pühkis otsmikult higi, sünge ja kartlik pilk maha suunatud, otsekui kardaks ta otsa vaadata kellelegi, kes võiks talt küsida, kuidas ta küll sellele lävele läheneda söandab.

Lõpuks ilmus välja vana teenijanna, võti käes, ning silmates tundmatut meest väljas seismas ja märgates tema häiritud imet, küsis talt väravavõrede tagant, mida ta soovib. – Teie käskijannaga rääkida. – Preili pole veel tualetti teinud, tulgu mees pärast lõunat tagasi. – Ta polevat tulnud siia preili ilu imetlema, andis noor mees järsult vastuseks, tal on vaja temaga üks asi ajada. – Keda ma peaksin teatama, küsis vana naine pärast mõningast kõhk-

lemist. – Nimi ei puutuvat asjasse, ta esitleb ennast preilile ise.

Vana naine tegi pärast hetkelist järelemõtlemist ja pead raputades võrevärava lahti ning juhatas sünge näoga külalise mööda aia päikesepaistest helkivaid kruusateid maja poole. Kui kapten märkas väikest, keeruliste ornamentidega kaunistatud sammastele toetuvat eesverandat, kus tema vend oli mõne päeva eest oma elu viimast ööd puhanud, valdas teda õudus, ta pöördus kõrvale ja surus huuled kõvasti kokku, nagu tahaks ta summutada ohet või needmissõnu. Sel ajal kui teenijanna läks majja temast teatama, vajus ta suurest väsimusest kurnatuna pingile kõrge jugapuuheki kõrval ja tõmbas käega üle silmade, kust valgusid välja suured pisarad. Ta vajutas hambad taskurätikusse ning tema ägedalt tõusev ja langev rind reetis, et teda raputab nutukramp. Äkki kuulis ta maja poolt kergeid samme, surus oma meeleliigutuse jõuga maha ja tõusis püsti, et kogu oma jõudu kokku võttes vihatud olendile vastu astuda.

Aga see, mida ta nägi, oli nii suures vastuolus sellega, mida ta oli oodanud, et esialgu lämmatas imestus kõik teised temas möllavad tunded.

Külmaverelise võrgutaja asemel, kes igale uuele külastajale meeldimisiha maokunstidega vastu astub, seisis tema ees noor tagasihoidlik olend,

riietatud tagasihoidlikku, peaaegu viletsasse hommikukleiti, käsivarred paljad ainult küünarnukkideni, lopsakad juuksed lihtsalt üles pandud, tõsist kahvatut nägu kaitsmas lõunapäikese hõõguse eest väike linasest riidest päevavari. Kui ta oma suurte, raskete laugude all asuvate silmade pilgu väsinult ja osavõtmatult külalisele kinnitas ja vaikse häälega küsis, mida too soovib, oli noore mehe mälust kadunud iga sõna ägedast kõnest, millega ta oli kavatsenud oma venna mõrvari poole pöörduda.

Lõpuks võttis ta ennast siiski kokku, suunas pilgu uuesti verandale, et ennast selle vaikse jõu vastu kaitsta, ning ütles oma kõige teravama tooniga, milleks ta võimeline oli: „Kas teie olete selle õnnetu maja perenaine, *mademoiselle?*"

Vastuseks ainult noogutati kergelt.

„Ma tulin siia selleks," jätkas noormees, „et teile ettepanek teha. Seepärast on vajalik, et te mu nime teaksite. Ma olen kapten Walter Haslach, selle õnnetu vend..."

Daam astus sammu võrra tagasi, tema nagunii kaame nägu oli muutunud surnukahvatuks, hetkeks paistis ta tuikuvat ja isegi põgeneda soovivat, aga ta kogus ennast kohe ja ütles, sel ajal kui sügav ohe tema noort rinda läbistas: „Oh, mul on teist nii kahju... ja temast... ja ka endast!"

Siis jäi ta uuesti vait. Kaptenil olid juba teravad,

halvustavad sõnad huulil, et teeseldud kaastunnet tagasi tõrjuda. Aga ta ei suutnud neid välja öelda. Ilusa olevuse hääletoonis ja pilgus ja käitumises väljendus ehtne valu, mille mõjust noormees ei suutnud ennast vabastada.

„Ma ei tea, mida teile on minust räägitud," hakkas neiu jälle kummalise rutuga rääkima. „Küllap kõneldi minust kui needmisväärilisest koletisest ning teie silmis jään ma ilmselt alati selleks, kuigi, aidaku mind Jumal! selles õnnetuses ei ole mul mingit osa. Ma pole teie vennale iialgi mingit lootust andnud, mitte kunagi tema lähenemist minule õhutanud. Miks ma üldse... aga milleks ma oma sõnu raiskan? Te ei kuulanud mind, kõige vähem siis, kui ma püüdsin oma käitumist õigustada. Aga see on tõsi – ja ka seda peate te teada saama: ma ei soovinud lahkunule kunagi head. Miks? See on Looja ja minu vaheline saladus. Ma ei soovinud tema õnnetut lõppu, ka polnud see minu kätetöö. Ma arvasin, et üks Haslachi perekonna liige on nii kiire ja patuse sammu eest alati kaitstud. Aga nüüd on see juhtunud, nii nagu õnnetused üldse maailmas juhtuvad. Ma võin öelda, et mul on sellest kahju, aga kui te tulite siia, et seda mulle süüks panna, siis ütlen ma teile avalikult ja ausalt, et ma ei tundnud mingit kahetsust. Ja seega..."

Ta astus jälle sammu tagasi, otsekui soovides

jutuajamist lõpetada. Noormees ei olnud sel ajal, kui ta rääkis, temalt pilku pööranud, aga tema mornilt pinevil ilme järgi polnud võimalik aru saada, kas ta ka noore naise sõnu oli jälginud.

„*Mademoiselle,*" ütles ta nüüd ja langetas äkilises segaduses pilgu, „ma ei tulnud siia selleks – uskuge mind, teatud määral ma mõistan oma vaese venna tundeid – ma tunnistan, et see, kuidas ma teid ette kujutasin..."

Ta vakatas. Veri valgus tema ilusatesse päevitunud põskedesse. Ta surus ühe käe kramplikult ümber mõõgapideme, otsekui tahaks ta endale oma mehe- ja vennakohustusi meelde tuletada, et ta peab rääkima siin ainult s e d a, mis oli rangelt tema asjatoimetusega seotud, ning otsekui häbenes, et ta oli lasknud ennast sellest mahedast häälest juba poolenisti relvituks teha.

„Ma ei tulnud siia omal algatusel," ütles ta lõpuks rämeda ja külma häälega. „Isa saatis mind..."

„Teie isa? Ah! Ta on siin?"

Neiu nägu omandas seda öeldes jälle rõõmutu, tusase ilme.

„Mu isa... ei leidnud surnu järelejäänud asjade hulgast eset, mis oli talle väga kallis – ühte sõrmust, mis pärandati meie perekonnas juba saja aasta jooksul alati vanimale pojale, briljantidest ümbrit-

setud rubiinsõrmust. Kuna on teada, *mademoiselle*, et te armastate kalliskive... et te olete rajanud väärisesemete kogu," ta rõhutas neid sõnu teda uuesti valdava vaenulikkusega, „siis on mu isa üsna kindel, et see sõrmus võiks teie valduses olla. Ma ei tea, *mademoiselle*..."

Alles nüüd vaatas ta uuesti noorele daamile otsa, kohates tema külma, uhket pilku, mida ta suutis vaevu välja kannatada.

„See võib olla. Ma isegi usun, et jutt kord sellele sõrmusele läks; teised härrad küsisid talt selle kohta ning ta ütles, et see on perekonna vara, ja tõmbas selle sõrmest, et ma saaksin seda vaadata. Ma andsin talle sõrmuse ilma ühegi märkuseta tagasi. Selsamal päeval saatis ta mulle elevandiluust kasti, milles oli igasuguseid väärisesemeid, nende hulgas ka see sõrmus, mille ma panin niisamuti kõrvale nagu kõik teised asjad. Te võite selle iga hetk tagasi saada."

„Mu isa tasub teile selle eest otsekohe kolmekordse hinna kullas!" sõnas noormees trotslikult ja kummardas.

„Ütelge oma isale, et ma ei aja mingit juveeliäri. Teie isa on küll ohvitser, aga kuna ta on pärit vanast kaupmeestemajast, siis pole ta kindlasti kulla ja varanduse suhtes ükskõikne, ja see sõrmus ei kaota seepärast midagi oma väärtusest, kui ma keeldun

selle eest mingit hinda võtmast. Tulge minuga kaasa. Te võite selle kohe kätte saada."

Ta pöördus väga külma hoiakuga maja poole ja hakkas kiiresti noormehe ees minema. Noormees oli kuulanud tema juttu väga imestunult, isegi solvavad sõnad olid täitnud teda pigemini salajase austuse ja imetluse kui pahameelega. Ta sammus neiu järel, suutmata öelda ühtegi sõna, pea langetatud, nagu unenäotaolises uimas.

Kui daam oli maja juurde jõudnud, jäi ta seisma ja pöördus noormehe poole.

„Te olete esimene mees, kes üle selle läve astub," ütles ta. „Ma ei tea, miks ma just teile erandi teen, mis kahandab võib-olla minu väärtust teie silmis. Aga nüüd on see juba ükskõik. Astuge sisse."

Kapten astus väiksesse tuppa, kuhu olid tallele pandud Jorinde kurikuulsad „aarded". See oli ilus tuba, mille seinu katsid pleekinudsinisest siidist tapeet ja väikesed peeglid. Keset tuba asuval rokokoostiilis laual seisid ilusad esemed, kellad, vaasid, küünlajalad nagu näitemüügil; suur, poolenisti avatud ustega kapp sisaldas kangaid ja tikitud esemeid, pitse ja hinnalisi lehvikuid. Üks väiksem, inkrusteeritud ja kullatud rokokookäepidemetega kapp paistis olevat ainult ehete jaoks mõeldud. Selle juurde preili läkski ja tõmbas ühe sahtli teise järel lahti. Noormees silmitses teda. Ükski joon Jorinde

näos ei reetnud rõõmu selle omanduse üle. Väikesed laekad, toosid, lahtised keed ja pandlad olid mingis põlglikus korratuses üksteise peale kuhjatud. Daam soris selles segaduses, tema põsed tõmbusid punaseks, kuna ta otsitut ei leidnud. Lõpuks lükkas ta viimase sahtli kinni ja ütles: „Ma olen liiga ärritatud, et korralikult otsida. Sõrmus on kindlasti olemas, olge täiesti rahulik. Ma ei taha teid enam kauem kinni pidada, ma tean, et teil põrand siin jalge all põleb. Aga ma annan teile ausõna, et täna õhtul saate sõrmuse kätte. Ma saadan selle ühe usaldusväärse isikuga teie majja."

Noormees sai aru, et temaga jäetakse hüvasti. Kuid ta kõhkles siiski veel hetke.

„Lubage mul täna õhtul veel kord siia tulla ja sõrmus teie enda käest vastu võtta."

„Kuidas soovite. Ma tahtsin teid piinlikust jällenägemisest säästa. Aga tehke nii, nagu teile sobib."

Ta noogutas kergelt, noormees tegi kohmaka kummarduse ja lahkus majast.

Kui vana teenijanna, kes oli talle uuesti aiavärava avanud, oma perenaise juurde tagasi läks, seisis too ikka veel liikumatult seal, kuhu noor kapten oli ta jätnud.

„Ah see oled sina, Anne!" ütles ta ohates. „Kas ta läks ära?"

Vana naine noogutas. „Kes see härra oli?"

„Tema vend! Walter Haslach! Kas see on võimalik? Ah Anne, ma annaksin ära kogu maailma kulla, kui ta lahkunu sarnane oleks!"

Noormees oli tormanud sealt ära suures segaduses. Ta jooksis mitu tundi mööda tühje, linna piiravaid põlluteid, vältides kõiki inimesi. Lõpuks meenus talle koos ehmatusega, et isa ootab teda. Sõnakuulelikkuse ja enesesalgamisega harjunud sõdurina hakkas ta uuesti linna poole minema, väsinud nagu pärast pikka verist heitlust; ta hiilis, silmad maha löödud ja suure vaevaga oma ihuliikmeid kontrollides mööda kõrvaltänavaid kodumaja poole.

Ta leidis vana mehe toast, kus olid lahkunu riided. Kõrge kuju, mida aastad ei olnud veel kühmu vajutanud, oli oma endise rühi tagasi saanud. Ainult rääkimisega paistis tal raskusi olevat. Vana mees kuulas liikumatul ilmel poja kogeldes antud ülevaadet oma käigust, puhus savipiibust tihedaid suitsupilvi ja noogutas poja jutu peale ainult pead. Teener sosistas pojale, et ooberst ei ole kogu päeva midagi muud söönud kui ainult tüki leiba ja joonud pudeli veini.

Ka Walter vastas eitavalt küsimusele, kas ta ei sooviks midagi süüa. Eelmisel ööl seal käinud sõber tuli jälle ja pakkus oma seltskonda, aga ta saadeti

tagasi; peavalu oli muutnud igasuguse vestluse võimatuks. Seejärel istus üksijäänud kapten oma väikeses toas, kuni saabus videvik ja tornikell, mis lõi kaheksa, ta uuesti virgeks ehmatas.

Ühel hetkel käis tal peast läbi: kas poleks parem, kui ta saadaks sinna kellegi, selle asemel et ise minna. Siis aga ütles ta endale, et daam tõlgendaks seda kui argust või alavääristamist, kui ta oma lubadusest kinni ei peaks. Tõelist põhjust, mis teda vastupandamatult Jorinde juurde tõmbas, ta endale ei tunnistanud.

Aga kindlusevallil, kus ta juba kaugelt pargivärava poste kaunistavaid vapilõvisid märkas, lõi ta süda nii kiiresti, et ta oli sunnitud seisatama ja ühele puutüvele toetudes õhku ahmima. „Ei!" ütles ta endamisi kähedalt, „ma ei taha teda enam näha. Ei saa ju sõimata arguseks seda, kui inimene põrgut kardab. Kes ta ka iganes on – ta on deemon – ja kui ta ongi süütu – siis seda hullem."

Ta oli kindlalt otsustanud, et ei külasta teda, vaid palub ainult teenijannal tuua lubatud sõrmus. See rahustas teda. Ta pühkis otsmikult higi ja astus kindlal sammul saatusliku värava poole.

Ta tõmbas tasakesi kellanööri. Aga vaevalt oli ta kella helistanud, kui märkas aeda tänava poolt piirava jugapuuheki tagant ühte saledat kuju välja tulemas ja taipas, et kõik tema targad otsused said ilmaasjata vastu võetud.

Jorinde kandis jälle musta kleiti, täna ei olnud tal aga salli, kaela ja rinda kattis hall gaasriidest rätik. Kui daam nüüd ise värava avas ja teda ainult tumma käeliigutusega sisse kutsus, oli noormehel tunne, nagu oleks ta seda naist juba aastaid näinud ega suuda elada enam ühtegi päeva ilma teda nägemata.

„Te tulete hilja," ütles neiu, kui nad olid aias paar sammu edasi astunud. „Ma mõtlesin juba, et te kahetsete oma lubadust – ma poleks teile seda pahaks pannud. Seda rohkem tänan ma teid, et te oma sõna pidasite. Ma näen selles tõestust, et te usute kõike, mida ma teile endast ja oma õnnetusest rääkisin. Kohe pärast teie lahkumist täna leidsin ma sõrmuse üles. Siin see on. Andke mulle andeks, et see üldse kunagi minu kätte sattus, ükskõik kui süütu ma selles loos ka olen."

Ta võttis taskust sõrmuse ja ulatas selle noormehele, kes sõrmuse sõnatult ja sellele pilku heitmata vastu võttis ja taskusse pistis. *„Mademoiselle,"* ütles ta; ta jäi vait ja võttis mütsi peast, tema laup hõõgus, pilk eksles põõsaste vahelises hämaruses, vältides maja poole viivat teed.

„Mul on teile veel üks palve!" ütles ta lõpuks vaevukuuldavalt.

Jorinde jäi seisma ja ootas.

„Ma ei tea, mida te minust mõtlema hakkate,"

jätkas kapten sõnu vaevaliselt hääldades. „Kas te usute saatusesse? Mul oli seni kombeks mõelda, et inimene, kes on julge, kes peab endast lugu ja kellel on kindel aumõiste, ühesõnaga m e e s, kujundab ise oma saatuse. Täna... ma kogesin... kui vähe me teame ja suudame... kuidas tundmatud jõud meid valitsevad ja orjastavad. Kui keegi oleks mulle veel eile öelnud, et ma mõtlen kohale, kus mu vaene vend hinge heitis... ja inimesele, kelle pärast ta nii vara pidi lahkuma... mõtlen teisiti kui õuduse ja kibedusega, siis ma oleksin nimetanud teda valetajaks ja auhaavajaks. Aga täna... andke andeks... ma ei tea, mida ma räägin, veel vähem, mida tunnen. Ma olen kohutavale äratundmisele jõudnud, et... et ma kadestan surnut, kellel oli julgust pigemini surra kui oma lootusetuid elupäevi armetult õhtusse saata."

Nad seisid teineteisest eemal, pea ära pööratud. Kapten oli puurinud saapanina kruusateesse, otsekui soovides midagi mahamaetut sealt välja tuua. Ümberringi valitses täielik vaikus. Ainult nahkhiirte madal lend pani vahetevahel õhu nende peade kohal liikuma.

„Ja teie palve?" küsis Jorinde pärast pikka vaikimist kõlatu häälega.

„Te andsite mulle sõrmuse tagasi... nüüd oleks meie vahel kõik läbi... ja siiski... teie pilt hakkab

mind jälitama, ükskõik kuhu ma ka ei läheks. Ma tahaksin... teatud mõttes vastutasuks... teile midagi jätta, mis meenutab teile, et teie südametunnistusel on mitte ainult surnu, vaid ka elus inimene. Palun," ja ta tõmbas sõrmest laia, türkiisiga kaunistatud kuldsõrmuse, „lubage anda teile see väärtusetu mälestusese... te võite selle teiste juurde panna."

Ta sirutas käe sõrmusega välja ning vaatas Jorindele esimest korda ja tahtmatult otsa. Neiu suured pärani avatud silmad olid pisarais.

„Ma tänan teid," sosistas ta väga vaikselt, „ma lasen selle sõrmuse endale hauda kaasa panna."

„Jorinde!" hüüatas noormees valjusti. „Teie..."

Tema hääl murdus. Järgmisel hetkel põlvitas ta Jorinde jalge ees, tõmbas neiu käed oma huulte juurde ja niisutas neid oma pisarate ja suudlustega.

Jorinde kogus ennast esimesena. „Tõuske püsti! Mida te teete? Walter, kõige juures, mis on teile kallis... te ei või... te ei tohi..."

„Mida ei või ega tohi inimene, kelle pärast on need silmad pisaraid valanud?" hüüdis Walter ägedalt. „Oo Jorinde, mida suudab inimene oma saatuse vastu!"

„Ka mina olen seda endalt küsinud," lausus Jorinde vaevukuuldavalt. „Ma ei tea muud vastust

peale selle, et tuleb alistuda saatusele. Tulge, viige mind selle pingi juurde. Mul on teile väga palju öelda."

Oli möödunud kaheksa päeva. Puhkus, mille vana ooberst oli endale ja pojale hankinud, hakkas lõppema. Linnas oli leinajaid vähe nähtud; keegi ei imestanud, et nad ei olnud ka kellelgi külas käinud, ja isegi järskust, millega isa sõbralike perekondade ja noorusaja kaaslaste kaastundeavaldused tagasi lükkas, vabandati välja õudse surma ja põhjustega, mis olid selle esile kutsunud.

Ka oma pojaga oli vanahärra vähe suhelnud; nad isegi sõid eri aegadel ja kumbki oma toas. Sest imelik küll – kuigi elusolev poeg oli valinud sellesama elukutse, mis oli isal, oli lahkunu isa südamele alati lähedasem olnud. Nende perekonna vaim väljendus temas selgemalt kui nooremas vennas, keda tema range isa nimetas fantaseerijaks; ta oli sunnitud kuulama, kuidas isa täpset ja kainet Georgi talle eeskujuks seadis. Ühtlasi tundus, et valuga lahkunu pärast liitus ka kibe pettumus, et see eeskujulik poeg oli nii ebahariliku teoga oma maja nime häbistanud. Vana patriitsi veri lõi keema mõtte juures, et Haslachi pere liige oli nagu pea kaotanud unistaja võimeline sooritama niisugust Wertheri-tempu ja oma mugava, hästikorraldatud

elu ühe jumal teab kust ilmunud võõra naise pärast nii ootamatult kõrvale heitma. Niiviisi oli ta oma poja kahekordselt kaotanud, sest poja pilt kerkis tema silme ette nüüd moonutatud kujul ning häiritud olid ka mälestused temast.

Üheksanda päeva õhtul, kui ta nägi oma teist, vähem armastatud poega, kes oli talle veel alles jäänud, ennast väljaminekuks valmis seadmas, kutsus ta poja enda juurde ja tuletas talle meelde: nad peavad olema valmis, et minna kahe päeva pärast tagasi Linzi, kus asus nende garnison.

Poeg seisis liikumatult tema ees, müts käes, sünge nägu kõrvale pööratud.

„Isa," ütles ta, „ma tahtsin teid paluda, et te taotleksite puhkuse pikendamist. Enne linnast lahkumist pean ma korda ajama ühe asja, millest oleneb minu eluõnn."

Vana mees vaatas talle uurivalt otsa, pani piibu lauale ja asetas käsivarred rinnale risti. Ta kuulis poja häälest, et pojal oli talle midagi piinlikku tunnistada. Aga tal ei olnud niisugustel puhkudel kombeks pojale isaliku julgustava sõnaga appi tulla.

„Ma olen otsustanud a b i e l l u d a," jätkas noormees. „Enne kui ma ära lähen, tuleks kihlus kindlaks määrata… vähemalt teie, isa, peaksite mu pruudiga tuttavaks saama, ja vaikselt, nagu praegune leinaaeg nõuab."

„Tohoh hullu, oled oma südameasjade ajamiseks alles sobiva aja valinud! Tahad abielluda? Kas mingi vana armastusega? Ja sellel kurval nädalal oli sul südant talle jälle külge lüüa ja asja õnnelikult nii kaugele viia, et puudub ainult isa õnnistus? Eks igaüks talitab nii, nagu tal kombeks. Ma olen juba pidanud kogema, et sinu fantastilised ideed käivad mul üle mõistuse, ja kui sa seekord juba päris liiale lähed, siis mis seal ikka. Sa oled täisealine. Õnnitlen sind sinu külmaverelisuse pärast, et suudad värske haua kõrval pulmadele mõelda. Kes see väljavalitu siis on?"

Noormees ei vastanud kohe. Aga ta tõstis pilgu põrandalt ja kinnitas selle kindlalt ja julgelt isa puurivatesse silmadesse, otsekui soovides talle näidata, et ta on kindel oma tahtes ja jõus.

„Ma pean olema valmis selleks, et te peate mu valikut veelgi ebasobivamaks kui aega. Ma ei saa enda õigustamiseks öelda midagi muud, kui et me oleme niisama vähe isandad oma südame kui oma päevade üle. Ja ma tean ka, et kui te olete esialgsest üllatusest, esialgsest nii loomulikust jälestusest üle saanud, kui te olete mu pruuti tundma õppinud ja kõiki asjaolusid rahulikult kaalunud..."

„Nimi! Jäta oma segane jutt ja ütle lõpuks..."

„Ma ei saa teid sellest säästa, isa, las ma valmistan teid kõigepealt ette. Kõik paistab selle tüdruku

vastu rääkivat... ja ma ise... enne kui ma teda tundma õppisin... kuna ma teadsin ainult seda, missugune õnnetus tema kaudu, keda ma tookord süüdlaseks pidasin, meid tabas..."

Vana mees ajas ennast äkki püsti. Ta andis käega märku, et poeg vait jääks, astus paar sammu ukse poole, just nagu tahaks toast kiiresti lahkuda, jäi aga uuesti seisma ning ütles lõpuks kummalise, käheda häälega, noogutades seejuures ägedalt pead: „Las käia! Las muudkui käia! Üks surnud, teine hullumeelne. Las käia! Las käia! Suurepärane maailm!"

„Isa!" hüüdis noormees oma ahastuses tema poole pöördudes. „Uskuge mind, ainult teie pärast olen ma teinud üleinimlikke pingutusi, et seda tunnet oma rinnast välja kiskuda. Ja kui ma teadsingi, et tema on niisama vähe osaline selles haletsusväärses saatuses kui üks nendest kivikujudest tema aias, siis võitlesin ma ikkagi iseenda vastu. Surnu jääb igavesti meie vahele! hüüdis üks hääl minus, ja veelgi enam! Sest kui see õnnetu saaks sealpoolsusest siia tagasi vaadata, kas siis tema selginenud vaim keelaks vennale olemast õnnelikum, kui tema ise tahtis saada? Aga teie, isa, teie, nagu ma teid tunnen... ja kuna surnu on teile alati kallim olnud kui mina... mitte et ma tahaksin teile etteheiteid teha... võib-olla olin ma ise süüdi, et ma teed teie südame juurde..."

„Vait!" käratas vana mees ülemäära valjusti. „Ma lasin sel hullumeelsusel juba liiga kaua märatseda. Ei ühtegi sõna, ühtegi silpi enam! Ma elan veel selles maailmas... või ei ela? Või on sellel uuel ajal kombeks saanud, et isalt palutakse väga viisakalt õnnistust, kui poeg tahab ennast ja oma suguvõsa häbistada? Ainult kannatust! On ju öeldud, et pojad saavad täiskasvanuks kahekümne viie aastaselt. Aga hull jääb alati alaealiseks, märatseja seotakse köite ja kettidega kinni, et ta ise oma nägu katki ei rebiks. Ainult kannatust... ainult kannatust!"

Toas oli üsna pimedaks läinud. Vana mees kobas enda ümber, haaras mõõga ja hakkas seda siis vööle seadma, heitis mõõga uuesti toolile ja võttis laualt mütsi.

„Isa!" hüüdis noormees. „Mida te tahate teha? Kuhu te tahate minna? Ma vannutan teid..."

„Ole rahulik... ole päris rahulik! Ma... ma tahan ainult natuke värsket õhku hingata, ja üleüldse... kas sa ei teinud ise mulle ettepanekut seda huvitavat tutvust sõlmida, millest sa endale imesid loodad? Hahaa, tõepoolest, pidi juhtuma küll tohutu ime, et said mu nii kaugele, et ma seda mõrvahimulist armukest..."

„Isa! Kõige nimel, mis on püha... mõtelge järele, kellega te räägite, ning et ma oma pruudi solvamist isegi teie poolt..."

„Ole rahulik! Ole täiesti rahulik! Oh, ma tean, mis on rüütli kohus. Ja kui sa arvad, et mul on plaanis midagi vägivaldset... sa näed, ma ei võta isegi mõõka kaasa, ka tahan ma oma keelt vaos hoida, sa võid olla täiesti mureta, ma ei kõverda isegi juuksekarva selle olendi peas... aga ma tahan siiski näha, missugune peab olema tüdruk, et teha noorest narrist märatsev jumalateotaja, kes võtab oma vennalt hauas rahu ja oma isale näkku lööb!"

Ta oli mütsi pähe pannud ja raskel sammul ukse juurde läinud.

„Isa," ütles poeg meeleheitliku kindlusega, „andke mulle ausõna, et te austate selles õnnetus tüdrukus oma poja pruuti! Oh, kui te teaksite kõike, kui ma tohiksin teile kõik ära rääkida! Teie ausõna, isa, või Kõigevägevama nimel, ma ei lase teil üksinda minna, ma pean..."

„Sa jääd siia!" käratas isa ukselinki käes hoides. „Vaene hullumeelne, ta usub, et ma hakkan tema aarde suhtes vägivalda tarvitama! Mul ei lähe kaua, ma kavatsen talle ainult paar sõna öelda. Kuidas? Kas ta ei või siis ometi pool tundi kannatada, et siis kohe jälle, nagu süda lustib, oma toreda armukese juurde hiilida? Käed eemale minu riietest, hull! Minu sõduriau juures, mis on mulle kallim kui mu härra pojale – kõik saab korraldatud viisakalt ja rüütellikult. Sa ootad mind siin."

Ta läks välja. Poeg kuulis, kuidas isa väljas teenijatega rääkis, otsekui poleks midagi erilist juhtunud. Ning siis nägi ta aknast, kuidas isa majast väljus ja mööda kitsast tänavat minema hakkas, tervitamata ühtegi tuttavat inimest vasakul ega paremal. Piinav erutus mahenes pisut. Noormees tõmbas rinnataskust välja miniatuurse pildi, mille ta oli alles eelmisel päeval saanud, ja süvenes ilusa, kurva näo vaatlemisse. „Kui isa teda alles näeb!" ütles ta endamisi.

Vahepeal oli öö kätte jõudnud. Aga taeva suvine heledus ei lasknud kuupaistel veel maksvusele pääseda. Vallikraavi juures oli pime, keegi ei tundnud ära vana ohvitseri, kui ta pargi raudvärava poole astus ja kärsitult kellanööri tõmbas.

Vana teenijanna, kes kohe võtmega sinna tuli, võpatas, kui ta silmas väravavõrestiku vahelt paistvat halli habemega ja kahvatut nägu. Ta küsis, mida härra soovib. Nii hilja õhtul ei võtvat preili ühtegi külalist vastu.

Ta teab, ütles vana mees, et see värav tehakse pärast päikeseloojangut ainult n o o r t e härrade jaoks lukust lahti, aga võib-olla teeb *mademoiselle* talle erandi, kui ta kuuleb, et seda au osutab talle ooberst Haslach, kapteni isa. Kui ustaval teenijannal seepeale võti ehmatusest käest maha kukkus

ning ta seda pimedas maast kobamisi otsis, lisas ooberst käskivalt: „Tee värav lahti! Kui siin on kombeks sissesaamise eest maksta, siis siin on üks luidoor."

Vana naine ajas selja sirgu ja vaatas talle kummalise pilguga otsa. „Ma loodan siiski, härra ooberst," ütles ta, „et te ei tulnud siia kaitsetuid naisterahvaid solvama. Aga muide – preili ei jää teile vastust võlgu. Astuge edasi."

Tema toon üllatas vana meest. Ta oli oodanud midagi muud, nüüd pani ta sõdurite vandesõnu pomisedes rahakoti, mille ta oli juba välja võtnud, uuesti taskusse tagasi. Seejärel astus ta vana naise järel mööda pargiteed edasi.

Kui nad jugapuuheki tagant välja tulid, nägi ta muruplatsi ääres asuvat väikest maja ning sai aru, et neljakandiline valguslaik selle ees on veranda. Vana mees teadis, mis seal oli juhtunud; aga tema hing oli õuduse vastu soomustatud viha ja vimmaga selle pärast, et ta oli sunnitud sellesse neetud kohta tulema, ja veel n i i s u g u s e ülesandega.

Ta tahtis juba pöörata teele, mis otse maja juurde viis, aga märkas siis lagunenud purskkaevu juures pingil istuvat mustas kleidis naisekuju, kes tõusis üllatust väljendava žestiga ja tuli talle mõne sammu vastu.

Vana teenijanna oli äkki kadunud, ooberst seisis üksinda pargi valdaja vastas.

Ilma endale aega võtmata, et seda isikut lähemalt silmitseda – ka jäi tema nägu heki varjus pimedusse –, ilma et ta oleks daami kasvõi ainult kummardusega tervitanud, ütles ta: „Kas teie olete see mamsel, kes selles majas elab?"

Daam ei vastanud.

„Mina olen ooberst Haslach," jätkas vana mees. „Mu poeg teatas mulle äsja, et te olete jõudnud omavahel niiöelda salajase kihluseni. Ma tulin siia selleks, et teile öelda: nii ebasobiv ühendus ei saa kunagi teoks, sest ma olen selle vastu. Minu poeg, nagu kõik armunud kehkenpüksid, on veendunud, et oma näolapi ja igasuguste kavalate trikkidega olete te võimeline ka minu vana peakolu segi ajama, nii nagu te olete seda juba paljudel noortel kergatsitel teinud, nii et ma annan teie kätt suudeldes oma õnnistuse nii seisusekohasele abielule. Aga ärge nähke vaeva, *mademoiselle*. Ma pean teid selleks liiga arukaks, et te hakkaksite vana sõduriga niisugust hullu tempu tegema. Aga nii nagu ma kahjuks oma härra poega tunnen, istuvad igasugused kapriisid tema peas kindlamalt kui teistel temaealistel tuuletallajatel. Sellepärast ma siin olengi, et juhuks, kui teil on juba olemas kirjalik abieluleping, teha teile ettepanek sõlmida kokkulepe, mis oleks kasulik mõlemale poolele. Suvatsege nimetada oma hind. Haslachid ei koonerda, kui kaalul on perekonna au."

Jorinde oli lasknud tal lõpuni rääkida. Nüüd astus ta sammu võrra varjust välja ja näitas ooberstile täielikult oma nägu, mille kurbuhke rahu üllatas meest rohkem, kui ta endale tunnistada tahtis. Ta otsis mälust, keda see neiu küll talle meenutab, sest kohe esimesel pilgul oli see sarnasus talle silma hakanud. Nüüd kuulas ta tema häält ja pidi endale kogu aja etteheitvalt meelde tuletama, mis oli kaalul, et mitte oma poegadest aru saada või neid välja vabandada.

„Härra ooberst," ütles Jorinde, „ma tean teist küllalt palju ning olen valmis selleks, et te ei jäta proovimata ühtegi vahendit oma poja lahutamiseks minust. Aga teie alandava ettepaneku andestan ma teile meelsasti. Te ei tunne mind, minu maine on minu vastu, teie poeg, kellele ma oma loo jutustasin, tõotas mulle, et ta ei räägi sellest kellelegi, ta ei söandanud ka oma isa sellesse pühendada – muidu te poleks minuga niiviisi rääkinud. Et te aga minu üle õiglasemalt otsustaksite..."

„Ma palun teid, *mademoiselle*! Mul pole uneski pähe tulnud mõte teie üle otsust langetada. Ilusaid noori daame, kes naudivad oma vabadust, ei hinnata tavaliselt mingi kodanliku mõõdupuuga. Igaühel nendest on mingi huvitav elulugu jutustada, millele nad lisavad kõik ohverdatud süütuse ja heasüdamliku ingli omadused. See oli väga hea, et

mu poeg säästis mind teie memuaaridest. Ühtlasi tunnistan teile, et olen selleks liiga vana, et lasta ennast mingist romaanist mõjutada, isegi kui ma seda kangelanna enda käest teada saaksin. Teie loo viimasest peatükist, mis toimus selles aias, piisab mulle täiesti, et loo järje kuulamisest loobuda. *Parbleu, mademoiselle,* on vast liiga palju oodatud, et isa, kellel on tähtis au ja kaaskodanike austus, annab oma nooremale pojale loa kihlumiseks – pehmelt öeldes – kahtlase võõra naisega, pärast seda kui too on aidanud tema vanemal pojal siit ilmast lahkuda!"

Jorinde seisis vana mehe ees langetatud päi. Õudse sündmuse meenutamine paistis olevat teda oma võimusesse võtnud. Aga äkki tungis tema hinges esile teine tunne; ta heitis oma paksude juustega pea kuklasse ja astus ooberstile sammu võrra lähemale.

„Teil on õigus," ütles ta vaiksema häälega, millest kostis sügavat kibestumist. „Eks heitke mulle ette õnnetust, mis mind on veel peale kõige muu tabanud, nagu oleksin mina selles süüdi. Ma olen tõesti süüdi sellepärast, et ma selle õnnetuse puhul ei tundnud peaaegu üldse valu, ainult nüri imestust, kuidas taeva kättemaks lõpuks siiski teoks saab, kuigi hilja, alles teises sugupõlves. Te vaatate mulle jahmunult otsa, härra ooberst. Vaadake mind teramalt; võib-olla te leiate, et ma ei olegi teile nii võõras, nagu te arvate, ja mitte nii kahekeelne, nagu te tahaksite mind meelsasti ette kujutada, et saada oma südametunnistusele õigustust, kui te proovite mind võõraste hulka tagasi tõrjuda. Uurige kõikidest paikadest, kus mind on kunagi nähtud, kas võidakse minu kohta midagi autut või ka ebasündsat öelda, minu kohta või... mu ema kohta, kes puhkab nüüd mulla all.

Me olime vaesed, härra ooberst; me olime sunnitud ennast oma kätetööga elatama. Rõõm ja naer olid mulle võõrad, kuigi ma olin noor, mu südametunnistus oli puhas ja ma igatsesin õnne järele, mis ei saa küll mingi patt olla, sest Jumal on pannud selle iga inimese südamesse. Aga ma vaatasin oma vaest ema, ja siis tundus mulle patuse kergemeelsusena, kui ma oleksin tahtnud olla lõbus ning mõelda lõbustustele ja nägusatele riietele. Aga mul olid siiski silmad ja kõrvad olemas, et märgata – mind peeti ilusaks ning noorte ja vanade naabrite silmis ei olnud meie vaesus üldse häbiasi ega mingi põhjus, et mind kõikidele pidustustele ja tantsuõhtutele mitte kutsuda. Ja kui mul ikkagi mingit rõõmsat noorust ei olnud, siis kas teate, kes selles süüdi oli? Ma ütlen teile nii, nagu ma ka Walterile ütlesin: Haslachi maja iidne kõrkus ja perekonnauhkus, mis hävitas minu vaese ema eluõnne ning

mis tahab nüüd ka tütre õnnetuks teha. Kas te teate nime Franziska Bauer? See oli minu ema nimi, härra ooberst, kui ta astus teie vanemate majja teenijatüdrukuna, sest tema isa oli liiga vaene, et oma kõiki lapsi enda juures kodus hoida. Kõigest muust teate teie paremini kui mina. Kahtlemata mäletate te ka niisama hästi kui minu ema, et oli vaja palju raha ja vägevaid vahendajaid, kuni salajane abielu, mille teie vend oma vanemate teenijatüdrukuga sõlmis, lahutati ja kõik selle õnnetu naise nõudmised alatiseks teatud rahasummaga kinni maksti. Ma pole sellest kunagi aru saanud, kuidas mu ema oli nõus oma mehe eest raha vastu võtma. Ta ütles, et tegi seda oma lapse pärast. Võimalik, et arusaamad muutuvad, kui emaks saadakse. Ja teil on õigus, Haslachi majas ei koonerdata, kui määratakse kindlaks hind selle eest, mida nimetatakse perekonnaauks. Aga ka vaestel on oma au, härra onu! Ja kogu see kuld, mida te lahkunud vennanaisele eluteele kaasa andsite, ei suutnud tema kaotatud au heaks teha."

Tema hääl oli muutunud üha ärevamaks, teda lämmatasid nüüd pisarad. Vana ohvitser, kes seisis hekile toetudes, vaatas üksisilmi enda ette maha. Ükski häälitsus ei reetnud, mida ta tundis või mõtles.

„Te keeldusite kuulamast minu romaani, nagu te

seda nimetate," jätkas Jorinde, kui ta oli ennast jälle kogunud. „Ma ei saa teid sellest siiski säästa. Te olete mitte ainult selle kurva loo põhjustaja, te peate ka teadma, täielikult ja varjamatult, kuidas see õnnetu olend selle peale tuli, et teile oma olemasolu meelde tuletada. Oh, ma ei proovigi ennast ohvrina kujutada, nagu te seda võib-olla ootate! Seda trotsi ja julgust oma saatusele vastu astuda, mis minu vaesel emal puudus, tundsin ma endas lõkkele löömas, kui ma tema surivoodi juures kuulsin esmakordselt tema kannatuste lugu, mida ma seni olin ainult ähmaselt aimanud. Kuidas ta oma kodukohta tagasi tuli, ilma meheta, ainult lapsega; kuidas keegi, isegi tema lähedased, ei tahtnud uskuda, et see laps oli sündinud tõelisest abielust, kuulsin teotustest ja kahtlustest, tema vanematest, kes talle selja pöörasid, kuni ta ei suutnud elu kodus enam taluda ja põgenes niisugusesse kohta, kus keegi teda ei tundnud, kuni Prantsusmaani välja, kuidas ta otsis alguses Besançonis, hiljem Grenoble'is pelgupaika, ja kuna ta oli ilus ning tema päritolust midagi ei teatud, siis oli ta kaitsetu igasuguste jälitamiste ja alanduste suhtes – ei, härra ooberst, ma ei hakka teid selle kurva loo üksikasjalise kirjeldamisega tüütama. Siis halastas meie peale lõpuks uus õnnetus. Kapital, mille ema oli pärast lahutust Haslachi majast saanud, läks ühes pankrotis kaduma, ema sai

ehmatusest närvipalaviku, mis tema ilu hävitas, ja kuna ta ühel ööl meeletusehoos põetaja juurest ära jooksis, aknast välja hüppas ja sellest raskeid sisemisi vigastusi sai, jäi ta oma ülejäänud eluaastateks põdema ning teda oli raske ära tunda. Mina mäletan teda ainult karkudel ringi liikuvana, kui ta mõnikord akna juurest, kus ta niplispitsi kudus, püsti tõusis, et koldes tuld kohendada või mulle ust avada. Nii me elasime aastaid, ja ma ei teadnud, miks me nii õnnetud oleme, miks me elame võõral maal, kuigi me rääkisime ju saksa keelt, ja miks ei olnud kunagi juttu mu isast. Alles siis, kui ema tundis, et viimne öö on lähenemas, rääkis ta mulle kõik ära. Ja selles rängas mures, et pean matma oma ema, tundus mulle hoopis raskem mu ema saatus, hoopis häbiväärsemad tema saatuse õelad keerdkäigud ja inimeste külmus. Ma kuulsin esimest korda Haslachi nime, mida mul endal oli õigus kanda, ja selle esimene silp kõlas mul alati kõrvus. Ma vihkasin kõiki, kes mu vaese ema elu hävitasid, kes võtsid talt pettuse teel au ja õnne, ühed nõrkusest, teised – ma ei tea, kuidas te seda ise nimetate, onu. Ja nüüd, kui kõik oli möödas, mis nüüd? Kas nüüd jõudis järg minu kätte? Ma olin ilus, nii nagu minu emagi, ja vaene nagu tema ja kaitsetu nagu tema egoistlike inimeste ees, kellel oli tahtmine minu noorust ära rikkuda. Kas ma pidin olema

vagusi ja leppima viletsa, kodumaatu eluga, nagu üks elu oli just lõppenud? Ei, ütlesin ma endale ja surusin hambad kokku, mina ei taha nii kannatlik olla, ma esitan oma saatusele väljakutse, ja eelkõige: ma maksan surnu eest kätte kogu suguvõsale, kes on tema armetuses süüdi; Jumal taevas ju tahab, et me pattu vihkaksime, ta aitab mind, kui ma kättemaksu vahendina ennast tema kätte usaldan!

Ma teadsin, et mu isa ei ole enam elavate kirjas ning et tema teine abielu jäi lasteta – teist, onu, keda ma pidin kõige rohkem vihkama, ei teadnud ma mitte midagi. Ka ei hoolinud ma kuigi palju sellest, et ainult Haslachi perele kätte maksta. Kõiki selle linna üleolevaid ja rikkaid peresid, kes tol ajal kiitsid heaks ja olid nõus, et abielu võõra teenijatüdrukuga tuleb purustada, tahtsin ma nende rahulikust elust üles ehmatada. Ma teadsin küllalt hästi, et mu nägu ja kuju on noortele meestele ohtlik. Meie eraklikust elust hoolimata olin ma rohkem kui ühel korral kogenud, et kui tõsiselt ette võtsin, siis võisin ma iga puupea põlema panna. Nimetage seda edevúseks, onu, või ükskõik, milleks soovite, Jumal on mu tunnistaja: ma ei kasutanud seda kunagi kurjasti; ma ei armastanud mehi juba enne seda, kui sain teada, mida mu ema pidi ühe mehe pärast kannatama. Aga nüüd, nüüd olin rõõmus, et minu võimuses oli nendele uhketele patriitsi-

majadele kätte maksta, lastes nende ülbetel, ärahellitatud poegadel minu jalge ees piinelda!"

Ta seisis heledas kuuvalguses, tema nägu hõõgus üleni, jäi mulje, nagu oleks palavik temast kõik need ülestunnistused välja meelitanud. Vana mees seisis liikumatult ja sõnatult paigal.

Jorinde astus talle nüüd lähemale ja sundis ennast rahuliku häälega rääkima.

„Te tunnete minu ees hirmu, onu, tunnistage seda ausalt; mina ise – kui ma nüüd tagantjärele mõtlen – paistan endale nagu kurjast vaimust vaevatud; ma küsin endalt, kas see olin tõesti mina, kes nende pimestatud narridega seda õelat mängu mängis, ja nii rahulikult, nagu ma vallikraavis ujuvaid parte toitsin. Ma ei taha midagi ilustada, onu. Ma tean, et ma ei lasknud midagi nendest muredest ja ohetest endale südamesse minna, vaid mõtlesin hoopis: paras teile, mingu veelgi hullemaks! Ja siis läkski hullemaks, ja see oli Haslach, keda õnnetus tabas... ja veel, onu, kuigi mul oli jube, ei vaevanud see lugu kuigi palju mu südant. Ma uskusin, et see oli õiglase Jumala käsi, mis teda tabas.

Aga siis, kui j ä l l e tuli üks Haslach ja ma teda esimest korda silmitsedes tundsin: nüüd on kättemaks m i n d tabanud... oh, kui ma suudaksin teile öelda... kui te võiksite mind uskuda..."

Ta jäi vait. Ta nägi, kuidas vana mees raputas endalt äkki maha tardumuse, mis oli teda nii kaua tumeda heki külge klammerdununa kinni hoidnud. Ta kobas käega mütsi, otsekui soovides veenduda, et müts on tal ikka veel peas, silus käega mundrit puusade kohalt ja püüdis neiust mööda minna. Aga Jorinde astus tema teele ette.

„Kuhu te tahate minna, härra ooberst?" hüüdis ta hirmunult. „Kas te saate nüüd, kui te kõike teate, ilma ühegi sõnata..."

„Küllalt on juba räägitud," sõnas mees järsult. „Mis kasu on sõnadest? Kas suudavad need surnut üles äratada? Ja isegi siis – kas te tõesti usute, *mademoiselle*..."

„Onu!" hüüdis Jorinde tema käest kinni haarates. „Ärge nimetage mind enam võõraks! Halastage ometi! Ma ei ole enam Jorinde la Haine. Oh seda isevõetud nime – kuidas ma olen pidanud seda kahetsema! Kas peab see meid nüüd päris õnnetuks tegema, mind, teie poega – teid ennast? Mind te tõepoolest ei tunne ega tea, et kui ma olengi eksinud, siis mitte kergemeelsusest, vaid ainult sellepärast, et mu süda oli liiga raske ja ma armastasin oma vaest ema liiga palju..."

Vana mees tõmbas oma käe järsult tagasi. „Ärge nähke enam vaeva," ütles ta kogu oma külmust kasutades. „Ooberst Haslach ei anna iialgi oma

nõusolekut selleks, et tema poeg nii pöörasesse abiellu astuks. Kui te usute, et ma olen järeleandlikuks muutunud nende kahekümne aasta jooksul, mis on möödunud sellest ajast, kui ma oma venda aitasin, et tema narritempu olematuks teha, siis te eksite. Mul on täiesti ükskõik, mida mu poeg p r a e g u sellest arvab. Kui tema juuksed on niisama hallid nagu tema isal, tänab ta teda veel hauapõhja, et isa tõmbas ta tagasi kuristikust, ja toimugu see kasvõi vägivaldselt! Head ööd, *mademoiselle!*"

Ta tõstis käe mütsi juurde ja lahkus aiast, heitmata pilku liikumatule kujule.

Keegi ei saanud kunagi teada, mis sellel ööl isa ja poja vahel juhtus. Järgmisel päeval nähti mõlemat kivistunud ilmel ringi liikumas; nad ajasid korda veel viimaseid asju enne ärasõitu, jätsid hüvasti oma väheste lähemate tuttavatega, kellega nad olid sellel leinanädalal üldse läbi käinud. Nad ei vahetanud omavahel ühtegi sõna ning hoolitsesid selle eest, et ei kohtaks teineteist majja sisenemisel või sealt väljudes. Naabritele paistis silma, et noore kapteni näojooned olid muutunud süngemaks, tema käitumine kartlikumaks ja tõredamaks kui esimesel päeval, mil valu venna pärast oli veel veritseva haavana tema hinges. Ooberstit oli peetud

alati veidrikuks, kes ei armasta inimesi. Aga ka tema juures paistis silma mingi jube luurav ilme, mis peletas isegi vanad kaaslased temast eemale.

Nii möödus päev. Kui väljas oli juba pimedaks läinud, astus kapteni käskjalg ooberstи tuppa ning teatas talle oma noore isanda nimel, et kapteni olevat kutsunud külla üks tema sõber – kelle nime ta ka nimetas –, et tema seltskonnas lahkumisnapsi juua. Nad istuvad ühes veinitoas võib-olla üle südaöö, seepärast ärgu härra ooberst muretsegu, kui härra kapten alles hilja öösel koju tuleb. Ärasõidu ajaks, mis oli määratud varasele hommikutunnile, on ta kohal.

Ükski sõna ega ka näoilme ei reetnud, kas vanahärra seda teadet kuulis. Ta istus suitsupilvedest varjatult oma kirjutuslaua taga. Ühe tooli peale olid pandud surnud poja riided, mida ta tahtis ise reisipauna pakkida.

Tentsik jättis ta sinna istuma, kuna ta ei saanud ka vastust küsimusele, kas härra ooberst veel midagi vajab.

Sel ajal istus poeg tõepoolest, nii nagu ta oli lasknud isale teatada, ühe veinitrahteri toas suletud ukse taga koos oma noorusaja kõige vanema ja ustavama sõbraga. Nendel oli palju omavahel rääkida, nii tõsistest ja tähtsatest asjadest, et nad seejuures isegi joomise unustasid. Sõber oli kaasa

toonud üsna suure summa kullas, mille kohta noor ohvitser talle ka tõendi andis. See, mille kohta nad veel kokku leppisid, oli nii vaikse häälega räägitud, et teenistusvalmilt toas sisse ja välja liikuv kelner ei saanud ühestki silbist aru.

Kõrvalasuvas joogitoas jäi üha vaiksemaks. Ainult vähesed kõige püsivamad öölinnud pesitsesid veel kindlalt toa pimedates nurkades oma joogikruusi taga, oli kuulda seinakella ragisevat tiksumist. Nüüd hakkas kell kesköötundi lööma. Noor ohvitser tõusis toolilt, haaras mütsi ja ütles oma kaaslasele: „Mul on aeg minna. Ta ei pea minu järele ootama. Sa jää siia, Martin, las ma lähen üksinda majast välja. Hiljem võid tõemeeli öelda, et ma lahkusin kesköö paiku ja sa ei näinud, kuhu poole ma suundusin. Veel kord palju tänu sinu hea ja südamliku sõpruse eest, ma loodan, et suudan sulle kunagi kõige eest tasuda. Kui nad mind pärast mu lahkumist kiruma ja laimama hakkavad, siis luba mulle, et sa ei hakka mind kaitsma ega endale minu pärast tüli kaela tõmbama. Meil kõigil on üksainus kohtunik meie tegude üle – südametunnistus, ja igaüks talitab omaenda seaduste järgi. Et minu seadused mind süüst vabastavad seal, kus inimesed mind hukka mõistavad, seda tunnen ma nii kindlalt nagu oma elu. Ma ei tea, kas ma teeksin seda siis, kui mind kannustaks ainult kirg. Aga siin

on rohkem kaalul. Nimi, mida ma kannan, kohustab mind heaks tegema tütrele seda, mida üks Haslach ema elus ära rikkus. Seepärast mängin ma *va banque* – mis tähtsust on minu elul? Sa vaatad süngelt tulevikku, Martin. Aga sa ei ole ka sõdur, sa pole harjunud riskima. Ja veel – sa ei tunne teda nii, nagu tunnen mina. Ma loodan, et kui me oleme kuskil juba kindlalt kanda kinnitanud ja oma elu rajanud, siis tuled kord meile külla, ja siis me heidame nalja kõigi sinu murelike ettekujutuste üle, millega sa tahtsid sellel viimasel ööl mu südant raskeks muuta. Ela hästi, vanapoiss! Tasugu Jumal sulle selle eest, mida sa kõigest hoolimata oled teinud, et mind aidata."

Ta surus tugevasti oma hea kaaslase kätt, tühjendas veel ühe klaasi ja lahkus majast.

Ta oli viinud oma hobused ühe võõrastemaja juurde linnavärava lähedal. Sinna ta sammuski läbi magava linna, kus purskkaevud kohisesid ja kuuvalgus vaikselt ja muinasjutuliselt linna oma hõlma võttis. Ta pidi hulk aega koputama ja hüüdma, kuni tallisulane oma kambrist välja tuikus, kirudes öise tülitamise pärast. Märgates noort ohvitseri, kes talle kuldmündi pihku pistis, muutus ta kohe reipaks ega hakanud arutama, miks on härra kaptenil kesköö ajal oma hobuseid vaja, vaid tõi kaks hästi hoitud hobust kiiresti tallist välja ja saduldas teenri

ratsu, kusjuures härra hoolitses ise oma hobuse eest. Kui kapten oli sadulasse hüpanud ja teise hobuse ratsmed haaranud, valgustas sulane tallilaternaga pimedat hoovi ja pani värava eemalekihutaja järel lukku.

Ainult kümme minutit kestnud teekonna järel hakkasid talle paistma kuuvalgusest hõbetatud väravapostid koos vapilõvidega. Ta peatus pargivärava juures, hüppas sadulast ja sidus hobuste ratsmed ühe raudvarva külge. Kellanööri polnud täna vaja tõmmata, värav oli kokkuleppe kohaselt ainult kinni lükatud. Ta patsutas veel ainult sadueldatud hobust kaelale, manitsedes teda vaiksel häälel rahulikuks jääma, ja astus aeda.

Tema süda kloppis kohutavalt, kui ta kõrge jugapuuheki kõrval edasi astus, teda haaras palavikuline, ähmane tunne, nii julge ja otsusekindel kui ta ka oli. Ta tundis, kuidas sild tema taga alla vajus, lahutades teda kõigest, mis seni oli tähendanud talle kodumaad ja rahu. Aga ta astus kõhklemata edasi, pilk naelutatud teed katvatele kruusakividele, mis helkisid nagu kalliskivid. Ta kuulatas. Kuskilt ei kostnud ühtegi heli. Nad olidki tegelikult kokku leppinud, et Jorinde ootab teda majas. Aga ometi mõjus see vaikus talle rusuvalt. Ta lisas sammudele kiirust, et kohe varsti neiu häält kuulda; peagi tegi tume hekisein pöörde, ta pööras samuti ja nägi

nüüd maja, mis seisis väikesel kõrgendikul heledas kuuvalguses – aga mis paistab sealt eesveranda sammaste vahelt? Seal on midagi maas... keegi on poollamaskil trepiastmetel... ülakeha toetub vastu ust... mehe kuju, nägu laia kübaraääre varjus... miks on tal soojal suveööl mantel seljas... s e e mantel... helehall... püha Jumal!... Kes valvab ust niisugusel tunnil?

Noormehe pilku ähmastas tihe, külm udu, ta vankus tahtmatult sammu tagasi, hõõrus käega laupa ja silmi, et udu ära pühkida... nüüd ajas ta silmad nii pärani, nagu suutis, ja põrnitses, suu hullumeelselt moondunud, maas lebavat kuju. „Kes seal on?" hüüdis ta lämbuva häälega, juuksed õudusest püsti, käsi mõõgapidemel.

Ei mingit vastust. Aga halli mantlisse mässitud kuju ei paistnud maapealse hääle suhtes sugugi kurt olevat. Ta ajas püsti ühe põlve, seejärel teise... ja siis... upitas ta ennast suure vaevaga nagu raskesti haavatud inimene trepiastmetel püsti... nüüd toetus ta tagasi varju... ainult alumine pool temast oli kuuvalgel selgelt näha... nii selgelt, et noormehel ähvardas rind tsentnerisuurusest raskusest lõhkeda; nüüd tõusis üks käsi, see liigutas ennast viipavalt, ka ähvardavalt noormehe poole, kes seisis kruusateel umbes kahekümne sammu kaugusel kuuvalguses... viibe ja ähvardus... nii

vaikne ja pühalik, nagu polekski see elava inimese käsi…

„Põrgutont!" hüüdis eemalt see õnnetu, kellele need viiped ja ähvardused olid mõeldud. „Ma ei tagane sinu eest! Mis õigus on sul siia sisse tungida… üle selle läve… välja sellelt lävelt, ütlen ma… või vii oma töö lõpule, fantoom… tule, võta julgus kokku, kahvatu kummitus, ja trotsi elu… ma tean, et sul ei ole õigus… ma põlgan su ähvardusi… tule! Oo, kõik inglid ja kaitsevaimud, aidake mul temast jagu saada!"

Pimedas hirmus ja meeltesegaduses tõmbas ta mõõga tupest, pilk ainiti kujule suunatud… jalad viisid ta enda teadmata paari sammu võrra lähemale… ta tõstis halja terase… veel üks samm maja poole… siis astus kuju täies pikkuses varjust välja, ainult nägu jäi pimedusse, ning liikus tema poole, mõlemad käed nagu vannutades meeletu poole välja sirutatud… veel kord viibe ja ähvardus… siis kume oie… mantlisse mässitud kuju vankus paar sammu tagasi, komistas ja kukkus sammaste vahele trepiastmetele, kus ta tuhmi mütsatusega kokku varises.

Heledast kuupaistest valgustatud kruusateel seisis noormees, tardunult nagu surnu. Mõõk, millelt tilkus maapinnale verd, kukkus tema jäätkülmast käest. Järgmisel hetkel põlvitas ta kokku-

varisenud keha kõrvale ja tõmbas lahti mantlihõlmad, mida riietesse mähitud kuju oli kukkudes üle näo tõmmanud; ta nägi oma isa nägu, mida moonutas surmakramp.

Kui turunaised järgmisel hommikul üle valli linna läksid, leidsid nad tavaliselt nii hoolega lukustatud aiavärava lahti olevat. Politseiametnikud, kellele see teatavaks tehti, pidasid oma kohuseks järele vaadata, kas öösel pole sinna sisse murtud. Aias ja majas paistis kõik rahulik ja korras olevat. Aga kui nad eesverandale jõudsid, lamas seal surnu, täpselt nii, nagu ta oli öösel sinna kokku varisenud.

Naisterahvastest, kes olid siin elanud, polnud midagi kuulda ega näha. Maja uksed tuli lasta lukussepal lahti murda. Väikeses rokokootoas, kus oli aardeid hoitud, oli kõik korras nagu tavaliselt, ükski pannal ega sõrmus ei paistnud puuduvat, laual lebas ainult lahtine paberileht, millele kirjutatud kirjas palus omanik linnapead, et ta laseks kõik hinnalised asjad linna vaeste heaks ära müüa, ta ise kavatsevat koos peigmehega reisile minna ega soovi siit midagi kaasa võtta peale oma kihlatu armastuse ja truuduse. Ühtlasi palub ta oma peigmehe isalt vabandust, et pidi tema õnnistusest loobuma.

Sellest kirjast oli selgelt näha, et see oli kirjutatud

veel enne viimast jubedat sündmust. Seda, mis hiljem veel juhtus, võis ainult kurbade jälgede järgi oletada. Sellesama päeva õhtul tuli üks äraaetud ja kergelt lonkav hobune linnavärava juurde; inimesed tundsid ära, et see oli olnud noore ohvitseri ratsahobune. Ta ise leiti alles kahe päeva pärast lähedasest metsast, kus ta lamas ühe tamme all, pea läbi lastud, püstol kõrval. Tema õnnetust pruudist ega tolle teenijannast, kes olid ilmselt teise hobuse seljas põgenenud, pole keegi enam vähimatki kuulnud.

Emaeesel

See juhtus mõni aasta pärast Prantsuse sõda. Sügismanöövrid olid jälle kokku viinud terve hulga noori ohvitsere, kes olid Loire'i armees oma Raudristid kätte saanud, ning kamraadid eri rügementidest olid kogunenud võõrastemajja ja pühitsesid nüüd ammendamatu booli taga jällenägemist. Kesköötund oli juba möödas. Vestlus, mis oli hulk aega isiklike saatuste ja mälestuste ümber keerelnud, oli võtnud nüüd mõtliku, sügavuti viiva pöörde. Võimatu oli meenutada nii paljusid, keda seal ei olnud, ilma inimelu vanu ja igavesti mõistatuslikke küsimusi puudutamata. Liiatigi et ühe kõigi poolt ühtviisi armastatud ja imetletud noore kangelase õudne surm – ta oli prantsuse laskurite kätte langenud ja väga hirmsal viisil otsa saanud, viies kaasa oma hiilgavad anded ja võimed – see surm oli taas tõstatanud probleemi, kas maailma saatust ja üksikisikute elu juhib keegi meie inimliku õigluse seisukohalt või peavad indiviidi õnn ja õnnetused alluma nurinata maailma suurtele, varjatud eesmärkidele. Vähehaaval arutati läbi kõik tuntud põhjused, miks ollakse inimeste arusaamade järgi kombekalt valitseva ja õiglaselt tasakaalustava saatuse vastu või selle

poolt, ning elava arvamustevahetuse võttis lõpuks kokku kõige vanem ja koolitatum mõtleja noorte sõjameeste seas, öeldes, et nende karjuvate ebameeldivuste ees, mis inimkonna osaks saavad, ei suuda isegi kõige veendunum optimist tõestada maa peal toimiva tasakaalustava õigluse olemasolu, pigemini võivat ta päästa ennast ainult usuga teispoolsusse ja heasse Jumalasse.

„Aga kas eeslid jõuavad ka taevasse?" kuuldi äkki ühest nurgast, kus seni oli olnud üsna vaikne, kedagi rahuliku ja kõlava häälega küsimas.

Hetkeks jäi kõik vaikseks. Siis järgnes hele naer, mis mõjus paljudele, kellele see filosofeerimine oli juba tüütuks muutunud, väga südantkosutavalt.

„Kuulake! Kuulake!" hüüdsid mõned.

„Viimsel kohtupäeval ei kuule enam omaenda sõnu, kui kõik ülestõusnud eeslid läbisegi karjuvad!" ütles üks reibas noor kapten. „Ja muide, Eugen, kui Püha Antoniuse siga taevasse läks..."

„Ja nii palju vagasid lambaid!" märkis keegi teine.

„Te unustate, et küsimus on ammu lahendatud," lausus kolmas. „Lugege ainult Voltaire'i „Pucelle'i" nii- ja niimitmendat laulu."

„Kas sa tahtsid ainult nalja heita, Eugen," küsis nüüd vanim nende hulgast – tema ei olnud koos teistega naernud, „või oli see küsimus tõsiselt mõel-

dud, sest pole ju veel ikkagi kindlaks tehtud, kas ka loomades elab arenemisvõimeline hing?"

Isik, kellelt ta seda küsis, oli noor, umbes kolmekümneaastane mees, kes istus sellel koosviibimisel omaette, eemal kaaslastest ja erariides. Raske haavatasaamine oli sundinud teda sõjaväelase karjäärist loobuma. Sellest ajast saadik elas ta ühes väikeses mõisas ning tegeles rohkem sõjateaduse teoreetilise uurimise kui oma põldude harimisega; ta oli manöövrite ajaks linna tulnud, et oma vanu kaaslasi tervitada.

„Küsimus," ütles ta, „ei pärine tegelikult minult, vaid see on tsitaat, mille järsk naiivsus viis mind ennast hiljaaegu kimbatusse. Sellega on seotud üks imekena, üsna kurb lugu. Aga kuna me oleme jõudnud arutlusteni, mis on naljast kaugel, siis võibolla sobib, et ma jutustan, kust see tsitaat pärit on. Kas see lugu hämarasse probleemi ka rohkem selgust toob, seda ei või ma siiski kinnitada."

„Jutusta aga!" hüüdis keegi. „Kes teab, ehk teeb eesel, kelle sa tahad meie ette tuua, lõpuks siiski suu lahti nagu Piileami prohvetlik pikk-kõrv ja õpetab meile kombelist maailmakorraldust."

Eugen raputas kummalise naeratuse saatel pead ja alustas.

„Te teate, et ma ravisin terve 71. ja 72. aasta talve

oma haava, kuni suutsin jälle kepi najal ringi komberdada. Kevade saabumisel andsin ennast oma abielus õe hoole alla. Minu õemehe rüütlimõisa, mis asub Böömi- ja Saksimaa piiri lähedal, ümbritsevad lõputud okaspuumetsad, kus ma pidin õhuvanne võtma. See, mille mu veri ja närvid juurde võitsid, kui ma terveid päevi inimtühjades tihnikutes ringi lonkisin või põlvini lopsakates sootaimedes kahlasin, selle kaotasin ma jälle vaimse seisundi poolest. Laatsaretis ei olnud ma ennast nii armetuna ja vigasena tundnud nagu siin. Kõik mu ümber pakatas mahladest ja jõust, iga vana oksakoht ajas arvutul hulgal helerohelisi võrseid, isegi üks pehkinud känd oli edasi-tagasi sagiva sipelgarahva kasarmuna ennast kasulikuks teinud, aga mina! – kahekümne nelja aastaselt olin määratud vedama häbiväärselt seanahka, oma karjäärist ilma jäänud – ja oligi kõik! Olin pooled päevad väga melanhoolses meeleolus ning Jumalast ja tema loodud maailmast väga halval arvamusel.

Ma kogesin harva midagi niisugust, mis oleks mind mu nukratest mõtisklustest välja toonud. See paikkond on hõredalt asustatud, inimesed on väga vaesed, naised kohutavalt inetud, häda ja puuduse tõttu ka veel kängunud ja metsistunud. Mina olin oma südamepõhjas aga üsna rahul, et minu teele ei sattunud midagi ahvatlevat. See oleks mu inva-

liidsuse tunnetamise veelgi piinlikumaks teinud. Te teate ju, kui kaua võtab aega, kuni viimane tüüfusemürgi jälg ihuliikmetest kaob – see mürk halvab ju kogu elu. Minul aitas alles Põhjameri need jäljed kaotada.

Niisiis lonkisin mõned nädalad ringi nagu pöörane Roland, ainult pisut mahedamas vormis tänu mäelõhedes kasvavatele nulu- ja kuusemetsadele, jahipüss seljas, kuigi ma ei teinud kunagi ühtegi lasku. Kõigest maailmavalust hoolimata oli see siiski taevalik aeg; mitte kunagi pole ma loodusega nii lähedastes suhetes olnud, mitte kunagi nii elavalt tunnetanud, mida on mõeldud sõnadega „minu emake maa" ja „minu isake õhk". See ei kuulu aga siia. Asun asja juurde.

Ühel pärastlõunal jalutasin mööda mulle kõige armsamat teerada läbi metsanoorendiku, mille puud ulatusid mulle vaevalt üle pea ja millest maipäike vabalt läbi tungis, ning lasin ennast kodust kaugemale meelitada kui tavaliselt. Kuna leidsin, et olen lootusetult ära eksinud, siis püüdsin välja jõuda metsaservale, kust avanes vaba väljavaade ümbrusele. Tee kulges allapoole mööda laugjat nõlvakut, kus kasvasid hõredalt kased ja pihlakad. Silmasin nüüd juba kõrgete kuuskede vahelt, mis ümbritsesid lagendikku nagu must tara, siniseid mäeahelikke helkimas ning arvasin, et lagendikul

suudan ma juba kergesti orienteeruda. Aga metsast välja jõudes märkasin kõigepealt, kui suure ringi ma olin teinud. Metsaservalt langes maapind üsna järsult alla tasandiku poole, all lohus asus väike linn, mis oli mulle kaardi järgi tuttav, aga liiga kaugel mõisast, et ma oleksin selle seni oma uurimisretkedesse kaasa tõmmata saanud. Ehmusin märgates, kus ma olen, ning sain aru, et oma vigase jalaga ei tohi ma jalgsi tagasiteed ette võtta. Aga all tasandikul oli kindlasti võimalik ühehobusekaarik hankida.

Istusin hiljaaegu langetatud puu tüvele, et natuke puhata, enne kui hakkan mäest alla linna poole minema. Minu jalge ees laiuv maastik puhkas sügavas pärastlõunarahus, vanade majade korstnatest tõusis kerget suitsu, mis näitas, et tublid perenaised keetsid kohvi. Eemal laius tasandik kirevate põllulappidega, kus taliviljad juba rõõmsalt rohetasid. Peaaegu täpselt poolel teel metsaservast esimeste majadeni oli põõsastest ja mõnest kõrgest lepast ümbritsetud suur tiik, mille vesi oli kummalist mustjat värvi, kuigi tiigis peegeldus selge kevadtaevas. Maapind ümberringi oli allikaterohke ja nõkku, kuhu tiik oli tekkinud, voolasid nagu hiiglasuurde tsisterni kokku kõik ümbruskonna veed. Ma ei tea, miks see must veekogu minus õudust tekitas, kuigi selle ümber lendlesid valju

siristamisega põõsastes pesitsevad linnud. Aga minu sünge meeleolu toitus ka kõige süütumatest asjadest.

Kui ma lõpuks pilgu tõstsin, otsides teerada, mis oleks nõlvakust mugavalt alla viinud, märkasin paremal pool, minu istekohast vaevalt kiviviske kaugusel, üksikut ja väga madalat maja, mis ulatus otse metsa viimaste puude juurteni ning seisis nüüd juba varjus. Vana poollagunenud tara, mis ümbritses väikest põllulappi, tuvimaja, kus polnud enam mingit elu ega liikumist, telliskivikatus, mille auke oli püütud hädapärast sindlite ja põllukividega lappida – see kõik jättis mulje mahajäetusest ja hooletusest; aga sealt võis ju ikkagi mingi rada linna viia, seepärast tõusin püsti ja vedasin ennast aeglaselt hüti poole.

Oletusest, et see võiks metsavahi eluase olla, loobusin kohe, niipea kui nägin lähemalt, kui lagunenud see vana barakk on. Tuulepoolsel küljel oli krohv seinalt täiesti maha pudenenud, vihmaveel paistis olevat vaba juurdepääs majja läbi viltuvajunud katuse aukude; teisel pool viletsat tara asuv maalapp, mis kunagi ammu võis olla aed või juurviljapeenardega aiamaa, oli muutunud korratuks prügihunnikuks, kus sibas ringi ja siblis umbrohu ja suurte nõgeste vahel üksainus must kana, otsides midagi söödavat. Maja põhjakaarde jäävas,

nõlvakupoolses seinas oli kaks väikest katkiste klaasidega akent ja keskel uks, mis oli pärani lahti. Heitsin pilgu räpasesse esikusse, majas ei olnud näha ega kuulda ühtegi hingelist. Tahtsin juba lahkuda ja hakata minema mööda teerada, mis kulges tara tagant ja suundus loogeldes allapoole, kui ehmusin eesli karjest, ehmusin tõepoolest, sest ma pole oma elus neid groteskseid häälitsusi kunagi nii kirglikult väljendatuna ja nii kummaliselt kaeblevas toonis kuulnud nagu sel hetkel.

Valukisa tuli teiselt poolt maja. Läksin ümber maja nurga ja nägin niidul, mis ulatus ka siin otse majaseinani, ühte idüllilist gruppi värske rohu peal kägaras maas. Seal oli vana naine, seljas ainult räbaldunud lilleline sitsjakk ja paksust villasest riidest seelik, pea ümber mässitud hall rätik, mille alt rippusid korratult mustad, juba rohkete hallide triipudega juuksesalgud; tema kõrval maas lamas silmapaistvalt sihvakate ihuliikmetega noor eesel, karv hõbehall, selja peal must triip, mis ulatus peaaegu peani, ka kõrvaservad olid mustad. Tore loom, kes tegi au oma liigikaaslastele ning oleks loomade näitusel kindlasti auhinna võitnud. Kahjuks märkasin ka kohe põhjust, miks see vaene olend oli nii kaeblikult oma piinatud südame ahastust väljendanud. Looma vasakut abaluud moonutas mädanema läinud haav, mida vana naine

püüdis parajasti märgade lappidega puhastada, kuigi haavatud loom oli väga rahutu, püüdes esijalgade ägeda tõmblemise ja tampimisega naise kaastundlikku abi tagasi tõrjuda. Naise kõrval maas oli madalas katkises potis mingi tume vedelik, millega ta niisutas lappe, et haava jahutada. Kui ma tema juurde jõudsin, jätkas ta rahulikult oma tegevust. „Tere õhtust, mammi!" ütlesin. Ta noogutas ainult tusaselt pead. Ma hakkasin haavast rääkima, küsisin, kuidas loom selle sai ja mida naine selle ravimiseks kasutab. Ei mingit vastust. Tulin mõttele, et ta ei oska saksa keelt. Aga kui ma juba minekule pöörasin ja ainult veel omaette laususin: „Kahju ilusast loomast!", helkisid tema hallid silmad mulle paksude mustade kulmude alt nii elavalt vastu, et tema närtsinud, kollakas nägu muutus kümme aastat nooremaks.

„Jah, härra!" ütles ta väga puhtas saksa keeles, kust võis ainult kerget böömi aktsenti aimata. „Temast on tõesti kahju, ja ilus on Minka küll. Oleksite te teda varem näinud, enne kui ta viga sai, kuidas ta hüppas, peaaegu nagu noor hobune, ja tema karv oli nagu samet ja siid. Nüüd lamab ta juba peaaegu seitse kuud siin nii õnnetult kõhuli, ja kui ta püüab jalgadele tõusta – süda tahab lõhkeda, kui näed, kuidas ta põlved nõtkuma hakkavad, vaene loomake! Milleks ta veel kõlbab? „Lise

Lamitz," ütles alles eile metsavaht, kui ta siit mööda läks ja taipas, missugust vaeva ma loomaga näen – sest ka see vähene, mida ta sööb, tuleb talle otse nina alla panna. „Te peate laskma tå tappa," ütles ta, „nahanülgija annab teile taalri naha eest." – „Tohoh hullu!" ütlesin mina. „Ta on küll loom, aga peab saama ravi nagu iga ristiinimene või nagu aus teener, kes oma teenistuses on haigeks jäänud." Jaa, nii ma talle ütlesin – oi, oi, Minka, ära rabele! Näete nüüd, härra, ta tahab ennast ühtelugu selili pöörata ja oma haava nühkida – sellepärast ei pea ükski plaaster vastu ja haav läheb aina suuremaks. Oi, oi, oi! Tasa, tasa!"

Ta püüdis looma rahustada, et see paigal oleks, kallistades teda kõvasti. Äkki laskis ta eesli lahti ja jooksis väikese puust raketega kaevu juurde, mis asus maja taga varjus, ja täitis madala ämbri veega vanast kivikünast, kuhu nirises allikavesi; ta lükkas ämbri oma hoolealuse roosa koonu juurde. Minka jõi ahnete sõõmudega ning tema palavikuline erutus andis silmanähtavalt järele. Vana naine istus tema kõrval ja vaatas seda suure rahuldustundega pealt; paistis, et ta oli seejuures minu sealoleku jälle täiesti unustanud.

Kordasin lõpuks oma küsimust: kust oli loom selle ränga haava saanud, otse abaluude vahele. Aga jälle jäi vana naine mulle vastuse võlgu; ta ohkas ainult ja kratsis kuivetute sõrmedega oma kõhnu

käsivarsi, nii et pruuni nahka jäid pikad valged vorbid.

„Jajaa," ütles ta natukese aja pärast, „vaene loomake! Mis kasu on ilust, kui juhtub õnnetus? Kui tublisti ta töötas, alati valmis midagi tegema, ja reibas, ma võisin talle nii palju kraami selga laduda, nagu tahtsin – ta pole veel kunagi mulle tagant üles löönud või isegi kõrvu raputanud. Ma olen ta ju üles kasvatanud sellest ajast saadik, kui ta oli kümnepäevane. Ta on kaksik. Freithofi metsnikul oli emaeesel, ühel hommikul sünnitas see Minka ja tema õe. „Kas te ei tahaks ühte ilusat väikest eeslit, ema Lamitz?" küsis ta mult niisama naljapärast. No ma võtsin ta sõnast kinni. Mul oli talt parajasti raha saada linase riide eest, mis ma olin talle kudunud. Paar kuldnat oli tal veel maksmata ja selle eest võtsingi talt väikese looma. Mul oli tegemist, et teda koju tassida ja üles kasvatada; piima oli meil vähe. Aga hiljem pole mul tulnud seda kahetseda. Minka tegi kõvasti tööd, härra. Meil oli vaja palju puid vedada, suvel viisime turule marju ja seeni, ja siis talvepuude hankimine ja veel igasugused toimetamised, mis ikka ette tulevad. Oh, armas taevas, mul annavad kondid juba tunda, kuigi olen alles viiskümmend, ja Hana – tema on liiga nõrk. Ja näete nüüd, nii ustav loom, lausa Jumala õnnistus, meie ainus varandus, pidi nii alatult viga ja sandistatud saama oma noores eas, oh!"

„Vana naine," ütlesin mina, „vaadake mind! Ka mina olen veel noor, aga liigun longates ringi, ja toit tuleb mulle samuti nina ette tuua, sest oma jõuga ei suuda ma seda enam hankida, ja kes mu naha eest ühe taalri välja annab, see on narr ja pillaja. Aga kes teab, võib-olla hüppame me mõlemad veel kunagi rõõmsalt ringi!"

Lobisesin nii veel mõnda aega, et naist lohutada. Ent jällegi ei kuulanud ta mind, vaid vaatas üksisilmi haavatud kohta, kuhu ta oli pannud vahepeal tugeva plaastri, sest loom ei talunud enam neid sidemeid, mida naine oli esialgu haavale pannud.

„No ütelge ometi!" virgus ta äkki, ja jälle sädelesid tema silmad – ma nägin, et noorena võis ta üsna kena olla. „Ütelge, härra, kas te usute, et ka eeslid lähevad taevasse?"

Puhkesin naerma.

„Kuidas te selle peale tulete, ema?"

„Ma küsisin seda kord meie pastorilt, tema ütles, et see on rumal küsimus, ainult kristlased pääsevad taevasse, loomade hing ei ole surematu. „Aga härra pastor," ütlesin mina, „kui Jumal on õiglane ja halastav, miks ei halasta ta siis loomale, nagu seda teevad inimesed, kui nad lurjused ei ole? Miks elab näiteks Minka õde nagu printsess, tal pole midagi muud teha kui ainult laste vankrit vedada, millega noorrahvas mõnikord niisama lusti sõidab, ta kuuleb alati hellitavaid sõnu ja sööb kõige paremat toitu

ning tal oli ka juba väike kuramaaž möldri eesliga. Ja nüüd meie Minka, kellel pole üldse halb iseloom, kes tappis ennast kogu aja tööga, mõnel päeval oli ta kümme tundi jalul, koorem seljas – nüüd lamab ta siin siruli maas, ja kui ta homme peaks hinge heitma, siis mis rõõme ta on elult saanud? Kas see on siis õiglane, härra pastor? Ja kui talle seda isegi üleval taevas ei tasuta..." Aga ta ei lasknud mul üldse lõpuni rääkida ja ütles, et niisugune targutamine viib otseteed põrgusse. Ütelge, härra, kas teie oskate mulle selle kohta midagi öelda?"

Te võite juba arvata, et mu ilme ei olnud just kuigi vaimukas, kui mulle nii ootamatult püstol vastu rinda suruti ja mult maailma ülitähtsa mõistatuse lahendamist nõuti. Õnneks hakkas just sellel hetkel majas hele naisehääl laulma, selle vahele oli kuulda nõrka, haledat lapsenuttu, mida püüti ilmselt lauluga vaigistada.

„Kes seal laulab, ema Lamitz?"

„No kes seal ikka laulma peaks," torises vana naine, „peale Hana."

„Teie tütar? Kas ma tohin veel kord teie majale seestpoolt pilku heita?"

Naine ei lausunud sõnagi; ta võttis omaette torisedes ämbri ja viis selle kaevu juurde; seejärel lükkas ta rohu ja juurviljapealsetega täis kuhjatud käru eesli juurde ja hakkas loomale peotäite kaupa rohtu ette panema ja seda talle peaaegu suhu top-

pima. Ma ei jäänud sõnaselget vastust ootama, vaid astusin majja, koputasin vasakpoolsele uksele ja lükkasin selle kohe lahti.

Mulle lõi vastu kuumaksköetud ahju leitsak, milles oli tunda ka värskeltpestud pesu lõhna – pesu kuivas põiki üle toa tõmmatud nööril. Nägin kohe, et seal olid ainult mõned armetud mähkmed ja lapse särgikesed, jämedast linasest ja mitmest kohast lapitud. Ühes nurgas seisid suured paksu tolmukorraga kaetud kudumisteljed. Teises nurgas õlgedest asemel, mida looma magamispaigast eristas ainult villane tekk, istus noor blond naine, rinna otsas poolpaljas imik. Tal endal polnud midagi seljas peale särgi, mille üks õlapael oli alla langenud, ja punase villase seeliku, mis jättis tema valged jalad kuni pahkluudeni paljaks.

Kui ma sisse astusin, silmises ta mind uuriva pilguga ja lakkas hetkeks laulmast. Paistis, nagu oleks ta minu asemel oodanud kedagi teist; aga niipea kui ta nägi, et olen talle täiesti võõras, laulis ta oma äiu-äiut edasi ega leidnud selles midagi erilist, et ma olin üllatanud teda emakohustuste täitmisel ning et ta oli seejuures nii napis riietuses.

Ma nägin ainult, kuidas ta mulle laia naeratusega ja hammaste välkudes otsa vaatas, lauldes ikka edasi, kuidas ta last tugevamini vastu katmata rinda surus, püüdes teise käega särgi õlapaela kohale tõmmata. Seejuures värvis kerge puna tema täidlast

valget nägu ning tema väga sinistesse silmadesse ilmus poolenisti anuv, poolenisti juhm ja mõttetult omaette unistav pilk.

Vabandasin, et olin teda tülitanud, tema ema andis mulle loa sisse astuda, ma lähen kohe ära, kui ta seda soovib. Ta ümises edasi oma lauluviisi, tegemata minust väljagi, ainult aeg-ajalt tõstis ta pilgu minu poole, otsekui soovides näha, kas ma olen ikka veel seal; siis hammustas ta täidlast punast alahuult, kiigutas imikut ühele ja teisele poole, lüües paljaste jalgadega õlgedel tammudes oma laulule takti juurde.

Selle saatel oli laps, kes võis olla ainult paarikuune, rinda imedes ja tihkudes magama jäänud. Hällilaul jäi järjest vaiksemaks ja lõpuks laskus noor ema põlvili ja mässis pisikese, kes lamas tema ees nagu roosa vahanukk, suurde villasesse salli, mis ilmselgelt oli ka paremaid päevi näinud. Silmasin padja kõrval nurgas vanadest kaltsudest ja riideräbalatest valmistehtud väikest aset, sinna pandi nukuke ettevaatlikult ja suure hoolega magama ja kaeti kuumusele vaatamata ka kinni, mille peale hakkas ema, just nagu oleks ta ikka üksinda toas, oma sassis heledaid juukseid lahti võtma ja uuesti palmitsema. Tema rõivad tundusid talle ilmselt küllalt korralikud olevat.

Tegelikult ei oleks mingi elegantne kostüüm suutnud selle vaese noore naise ilusat kasvu täius-

likumalt esile tuua. Nägu sarnanes liiga palju vana naise omaga, et seda oleks võinud ilusaks pidada. Aga selle ümmarguse naisepea värvides ja nooruslikkuses oli siiski oma võlu, mida imekombel ei vähendanud ka ilmsed hajameelsuse ega nõrgamõistuslikkuse jooned. Mind haaras sügav kaastunne selle vaese olendi vastu, kes kõige selle haledas paljastamises, mis tavaliselt lastetuba ehib, oma poolenisti nõdrameelsuses ja oma emalikkuse õndsuses laulu ümises.

Ta ei vastanud ühelegi minu küsimusele, isegi mitte žestidega. Kuna puid oli neil külluses ja nad võisid seda endale lubada, siis oli ahi hõõguvkuumaks köetud, kuigi õhk oli väljas, isegi siin tuulisel kõrgendikul, küllalt soe. Seepärast ei jäänud ma ootama, kuni ta on oma paksud patsid üles seadnud, vaid panin ühe läikiva taalri kangastelgede peale, noogutasin mulle süütult naeratavale noorele naisele sõbralikult ja lahkusin toast.

Vana naine ei olnud enam oma haige lemmiku, vaid kaevu juures, kus ta puhastas sületäit naereid, tükeldas need ja pani potti.

„Ema Lamitz," ütlesin talle. „Teil on väga ilus tütar. Aga ta ei tahtnud minuga ühtegi sõna rääkida. Kas ta on võõrastega alati nii tumm?"

Vana naine tõmbas kulmu kortsu, põrnitsedes süngelt potti, mida ta põlvede vahel hoidis. Niisuguses asendis oleks ta võinud olla modelliks

maalikunstnikule, kes kujutab mingit salapärast ja sünget toitu valmistavat nõida.

„Tumm?" küsis ta mõne aja pärast. „Ei, härra, sõnadest tal puudus ei tule. Kui ta tahab, siis võib ta sädistada nagu kuldnokk. Tal pole ülevalpool kõik korras. Ta oli juba lapsena niisugune. Noh, ega sellest ka suuremat häda ei olnud. Kui tal oleks ka väga terav mõistus olnud, kuidas see olekski teda aidanud, vaest isata last, nagu ta oli? Mis kasu on olnud m i n u l sellest, et kõik mu viis meelt on korralikult paigas? Sellest hoolimata lasin ennast ninapidi vedada ja nüüd pole mul sellest sooja ega külma, kas see vaene väetike, kellele ta elu andis, areneb oma mõistuselt samasuguseks nagu tema – inimesed nii arvavadki – või nagu mina. Nagunii saab ka väike Marie tara taga emaks, nii nagu ta seal ilmale tuli. See on nii juba meie perekonnas, härra, juba perekonnas."

Ja lausus siis natukese aja pärast, kuna ma ei teadnud kohe, mida selle siira elutarkuse peale vastata: „Vaevalt see laps vanaks saabki. Hana kohtleb teda üsna tobedalt. Tõepoolest, mõistlikuks ei saa seda küll pidada. Ja kui siis tuleb talv ja me peame kõik nälgima – on ju nii, et ilma Jumala tahtmiseta ei kuku varblanegi katuselt maha? Huvitav, kas ta meie vaese nelja naisterahva pärast seal ka üldse muretseb?"

Seejärel heitis ta jälle kaastundliku pilgu eesli

poole, kes nosis rahulikult talle toodud rohtu. Ma oleksin võinud peaaegu naerma puhkeda, et naine pidas loomulikult ka Minkat neljandaks nende hulgas; aga kohutav ükskõiksus, millega ta oma lapsest ja lapselapsest rääkis, ei lasknud huumoril esile kerkida.

„Paistab, et te muretsete palju rohkem oma eesli kui selle vaese olendi, oma lapselapse pärast!" ütlesin ma teravalt.

Ta noogutas rahulikult.

„Nii see on," vastas ta. „Minka vajabki mind rohkem. Kui ma täna suren, siis peab ta haledalt otsa saama. Kas te arvate, et Hana talle sületäitki rohtu ette viskaks, kuigi vaene loom ei suuda seda enam ise hankida? Ei! Tema mõtted on ainult oma nukukese ja selle lurjuse juures, kes talle lapse muretses. Toda ootab ta igal õhtul pärast päikeseloojangut, kuigi on möödas juba pool aastat, kui too viimati jala üle meie läve tõstis. Ja seejuures on Hana veel nii rõõmus, et paremat ei oska soovidagi, elab muretult päevast päeva ja laseb oma vanal emal, selle asemel et teda aidata, kõik tööd majas ja köögis üksinda teha. Miks ma peaksin siis talle või tema pisikesele kaasa tundma? Nad mõlemad elavad juba praegu nagu taevas, ja kui neil peaks ka halvasti minema ja nad on sunnitud nälga ja külma kannatama, siis tasutakse nendele ju selle eest, kui nad paradiisi jõuavad. Aga näete, härra, Minkal

pole ühtegi kallikest olnud, ta pole ühtegi poega ilmale toonud, ja kui ta kärvab, visatakse ta nülgimisplatsile, ja viimsel kohtupäeval, kui me teised vaesed patused oma konte jälle kokku loeme, pole temast enam midagi järel, ning keegi ei arvesta seda, et temal läks elus palju halvemini kui tema kaksikõel. Näete, sellepärast peabki keegi kristlane loomale halastama, kui meie Issand Jumal talle selle eest tasuda ei saa."

Selle loogika vastu polnud võimalik eriti vaielda. Aga ma tunnistan, et mulle oli selle pisikese inimese tulevik tema surematust hingest hoolimata siiski tähtsam kui küsimus, kas puudulik eetiline maailmakorraldus Minkale siiski liiga ei tee. Kui homme peaks välk tabama „neljast naisterahvast" ainsat, kellel oli terve inimmõistus, mis saaks siis vaesest poolearulisest ja tema rinnalapsest?

„Kas isa ei tee siis midagi lapse heaks?" küsisin ma lõpuks. „See laps on nagu elevandiluust nikerdatud, ja kes ütleb, et temast tuleb niisugune inimene nagu ta ema? Ja kas seda meest pole siis siin üldse enam näha olnud?"

„Seda?" hüüatas vana naine ja torkas noa, millega ta naereid puhastas, sügavale puust kaevurenni. „Kui ma tahaksin teda kohtu ette vedada, siis ta vannuks valet ja saaks vabaks, seda ta teeks, kuigi ta on kohtuniku lihane poeg. Mis te arvate, kas ma ei näinud kohe, kohe esimesel korral, kui ta meie

majja astus – et koldes piipu süüdata, nagu ta ütles –, et ta on kelm? Kahjuks on ta väljast samavõrra puhas kui räpane seest, ja see rumal Hana, ta oli veel täiesti süütu ja ma lasin tal pooled päevad metsas olla koos Minkaga ning marja- ja seenekorvid täis korjata, ta ei mõelnud üldse meestele ja mina – Jumal ise teab, kuidas see nii läks –, aga kuna ta on nii viletsa aruga, siis ma kujutasin ette, et keegi ei hooli nagunii temast. Aga kohtuniku pojale hakkas ta siiski silma ja Hana oli temast kohe sisse võetud. Ta oli seni olnud tubli telgede taga ja meie väikeses aias, ja ükski töö polnud talle liiga raske. Aga nüüd äkki istus pooled päevad niisama, käed süles koos, ja kui ma tõrelema hakkasin, vaatas ta mulle naeratades otsa nagu väike laps, keda ilusast unistusest üles raputatakse. Kui ma ta metsa saatsin, siis tuli ta sealt koju tagasi nii, et korvid olid vaevalt veerandi võrra täis. Aga just metsa ei oleks ma tohtinud teda saata. See oli õnnetuseks ka Minkale. Te ei usu, härra, kuidas Minka Hana küljes rippus, ja tal on tõesti inimese mõistus, tal on seda isegi rohkem kui Hanal, ja Minka oli märganud, et sel mukitud ja klanitud; suurte mustade vuntsidega poisil ei ole midagi head plaanis. Sellepärast jooksis Minka alati sellele rumalale tüdrukule järele ja lasi kuuldavale meeleheitliku kisa, et teda hoiatada. Ma nägin seda pealt, aga mida ma teha sain? Tõrelemine ja manitsemine olid

asjata; Hana ei mõistnud mind üldse. Ja luku taha ei saa ka panna täiskasvanud naist, kes tahab ennast vägisi hukka saata. Ta oleks jooksnud akna või isegi korstna kaudu oma õnnetusele vastu. Nojah, ja nii see ka läks. Aga kõige hullem oli, et ka Minka pidi sellest osa võtma. Ühel õhtul komberdas eesel metsast koju, kuhu ta oli koos tüdrukuga läinud, ägades ja halisedes nagu inimene ja haav turjal; Hana tuli alles tunni aja pärast. Küsisin talt teravas toonis, kust loom selle haava sai. Hah! ütles ta ja naeris trotslikult, eesel muudkui karjus ja segas meid, tikkus meie vahele, kuigi Franz püüdis teda peksuga ära ajada, lõpuks sai tal hing täis, ta tõmbas noa välja ja torkas selle looma kehasse. Ma lõin seda häbitut olendit, kes suutis selle peale isegi naerda, ja panin salvi looma haavale. Aga Minka keeras ennast selili ja vähkres nagu meeletu, ei pidanud ühtegi sidet haava peal, seepärast läks see iga päevaga hullemaks, ja Hanaga oli sama lugu. No ta sai vähemalt oma tahtmise, aga midagi paremat polnud tal ka loota. Kes võtaks temasuguse endale naiseks? Ja kui ta lõpuks aru saab, et ta ootab ilmaasjata oma kallikest, ja murest oma väärituse pärast hulluks läheb, no mis siis ikka, kuigi palju mõistust pole tal nagunii kaotada! Seevastu Minka, kes on targem kui nii mõnigi inimene – uskuge mind, härra, see on nii! – Minka lamab ja mõtiskleb selle üle , miks on maailmas hea ja halb nii

ebavõrdselt jaotatud, miks on tema osaks nurjaläinud elu, kui õde traavib rõõmsalt ringi, ja miks pole Jumal vähemalt nii seadnud, et ka eeslid saaksid taevasse, kus neile tasutaks kõigi piinamiste ja töörügamise, peksu ja noahoopide eest, mida neil on tulnud välja kannatada."

Ta pidas selle pika kõne nii suure ägedusega maha, et pidi hetkeks hinge tõmbama. Ta peitis lahtised juuksesalgud rätiku alla, sidus rätikusõlme kõvemini kinni ja võttis maast poti naeristega.

„Ma pean nüüd tuppa minema, härra," ütles ta kähiseva häälega, „muidu pean tühja kõhuga magama heitma. Kas te kohtunikku ja tema klanitud poega tunnete? Pole tähtis. Ega too sell ei tunnista enne kui alles Jumala palge ees, mida ta Minkale ja minu tütrele kurja tegi. Ja miks peakski südametunnistus teda piinama? Hana ju tahtis seda, me keegi ei taha midagi paremat; kui me nii rumalad ei oleks, siis teie, meesterahvad, ei olekski halvad. Nii jääb see maailma lõpuni. Viimsel kohtupäeval ei hakka ka mina selle üle kaebama, aga ma küsin Jumalalt, kas eeslid ka taevasse saavad, selles te võite kindel olla, päris kindel!"

Ta noogutas ägedalt pead, sammus mulle otsa vaatamata minust mööda ja kadus majja.

Te võite juba ette kujutada, et kogu selle aja, mil mä nõlvakust alla läksin, musta veega tiigist möödusin ning lõpuks linna jõudsin, jälitas mind pidevalt kõik see, mida ma seal künkaharjal olin kuulnud ja näinud. Ka siis, kui ma olin võõrastemajast õnnelikult väikese tõlla hankinud ja mööda maanteed õemehe maja poole veeresin, seisis pilt vanast naisest ja veelgi enam tema blondist tütrest, paljas imik rinna otsas, mul elavalt vaimusilma ees. Juhtus nii, et kutsariks oli mul üks vanem mees, kes oskas minu pärimise peale väikese maja elanike kohta usaldusväärseid andmeid anda. Ta mäletas veel väga hästi, kuidas Lisa Lamitz oli kakskümmend aastat tagasi äkki siia ilmunud. Naise kodupaik olevat siinsamas lähedal, aga kuna tema ema oli surnud ja tal paberid korras ei olnud, siis ei tahtnud kogukond teda vastu võtta. Ta olevat teeninud Prahas ühes suursuguses majas ja ennast hästi üleval pidanud, kuni üks pere poegadest, ohvitser, talle puhkusel olles ja lihtsalt igavusest silma heitis. Isegi kolmekümneselt olevat Lisa hoolimata lamedast ninast ja paksudest põskedest veel üsna kena välja näinud, ta olevat olnud niisugune tüdruk, kelle pilk sädeles kuidagi eriliselt, ja kui ta naeris, mida ei juhtunud küll kuigi sageli, siis olevat ta nii mõnelegi temast nooremale silmad ette andnud. Aga kõik läks tavalist rada, hoolimata tema arukusest ja kinnitustest, et ta ei taha oma ema jälgedes käia. Tema härrased ei jätnud teda loomulikult enam majja, vaid andsid talle kopsaka summa raha,

mille eest ta ostis selle maja künkaharjal ja tükikese aiamaad, ning kuna ta ei tahtnud enam teenima minna, võib-olla ka ei saanud seda teha, siis elas ta seal üsna tagasitõmbunult ja kasvatas Hanat. Esimestel aastatel olevat ka veel noor krahv teda meeles pidanud ja talle üht-teist saatnud. Hiljem jäid need saatmised ära ning siis pidi ta ise oma eluga hakkama saama. Ning ta tuli ka toime, aga muret oma lapse nõrga mõistuse pärast ei suutnud talt keegi võtta.

Seejärel viis kutsar jutu kurvale loole kohtunikupojaga, kellest ta kõneles väga laitval toonil. Kõik teavad seda lugu. Aga too olevat väga lugupeetud perekonna ainus poeg ja keegi ei arva, et ta oma lolli tembu ausa abieluga heaks teeks. Tegemist oli ju jumal teab kust tulnud inimesega, kelle mõistus pole ka korras. Miks ema teda paremini peale ei passinud? Kui noormees midagi lapse heaks teeks, siis ei paneks keegi talle tema noorusepattu eriti pahaks.

Lasin tal seda kõike seletada ilma loo moraalsesse külge süvenemata. Südames – ma ei tea, miks – tundsin sellele vaesele olendile nii väga kaasa, et kui tema võrgutaja oleks mulle ette sattunud, siis oleksin talle suure mõnuga koha kätte näidanud.

Oma lähedaste juurde jõudes jutustasin nendele kohe oma elamusest ja keelitasin oma head õde, et ta selle hooletussejäetud noore olevuse eest natu-

kenegi hoolitseks. Õe kaastundlik süda tuli jälle ilmsiks. Kohe järgmisel päeval saatis ta oma virtina, kogenud vana naise kaarikus ema Lamitzi hütti, kaasas korv, kus oli igasuguseid häid asju: lapseriideid, toidupoolist mõneks nädalaks, mõned väljapraagitud rõivaesemed karmimaks aastaajaks; mina lisasin ka veel sularaha, eeldades, et vaatan varsti ise järele, kas see nõrk katse lappida lünki kombelises maailmakorralduses oli ka hästi mõjunud ja oma eesmärgi saavutanud.

Aga kõik läks teisiti. Meie pere arst nõudis varem, kui ma olin arvanud, minu mereäärsesse kuurorti saatmist. Kuulsin ainult, et vana naine oli võtnud meie saadetise mokaotsast öeldud tänusõnadega, noor naine aga lapseliku juubeldamisega vastu. Siis sõitsin ma ära, olin terve suve sealt eemal ning metsamajakese elanikud olid mulle peagi niisama ükskõikseks jäänud nagu esimene vastujuhtuv kerjus, kellele üks kross mütsi visatakse.

Ka siis, kui ma sügisel jahihooajaks jälle mõisa tagasi tulin, olles oma invaliidsuse koos selle lisandi, maailmavaluga, endalt meres maha pesnud, ei tulnud mulle nädala jooksul pähegi „nelja vaese naisterahva" järele pärida. Õde ja õemees olid ka ise ära olnud ning nendel oli vaja hoopis teistele asjadele mõelda. Alles ühel üksildasel jalutuskäigul, mille ma oktoobri keskel ühel vastikult niiskel ja külmal ning udusel päeval ette võtsin, tuli

mulle meelde, et olin viie kuu eest nendelsamadel metsateedel hulkunud ning et needsamad teed olidki viinud mind problemaatilise surematu hingega emaeesli juurde.

Mis oli vahepeal Minkaga juhtunud?

Lisasin sammu, sest õhtu oli juba saabumas. Mets oli öine ja ebameeldiv, udu tilkus kleepuvalt ja raskelt kuuseokstelt, väike lagendik, kus kasvasid kased ja pihlakad, ei mõjunud raagus okste vahel rippuvatest punastest marjadest hoolimata enam üldse nii rõõmsalt nagu sellel maipäeval, mil ainult mina ise olin tusase näoga. Kui ma lõpuks nõlvakuserva palistavate kuuskede vahelt välja tulin, laius maastik all minu ees ja mustjassinised mäetipud silmapiiril nii kummaliselt, otsekui peaks ilm kohe väga halvaks minema. Veel oli õhk päris vaikne, oli kuulda, kuidas veetilgad kuivale maale kukkusid, ainult aeg-ajalt kriiskasid üleval hakid, keda seal kandis väga palju leidub. Nende kisa oli mulle nii vastumeelne, et haarasin äkki mind vallanud vihahoos õlalt kaheraudse ja tulistasin haavlid pahaaimamata parve pihta. Üksainus tabatud lind langes tõmmeldes ja tiibu lehvitades mu jalge ette. Mul oli selle lapsiku tundepuhangu pärast häbi ning hakkasin kiirel sammul minema onni poole, mis seisis ikka vana koha peal, ainult määndunud õhtuudus mõjus see veelgi armetumana.

Taraga piiratud õue muutsid palju ilusamaks

prahihunnikul kasvavad kõrvitsaväädid ja pool tosinat kõrget päevalille. Aga paistis, et must kana ei olnud suve üle elanud. Maja teisel pool, kus Minka oli lamanud ja kus voolas oja, polnud kedagi näha. Tema õnnetu haava jaoks võis sellel niiskel asemel juba liiga külm olla. Aga kus ta nüüd on? Pidin endamisi naerma, kui tabasin ennast mõttelt, et selle mõistuseta olendi saatus huvitas mind nüüd rohkem kui onnis elavate inimeste oma. Nendest polnud midagi kuulda ega näha.

Toas, kus seisid kangasteljed, oli kõik niisamuti nagu minu esimese külaskäigu ajal, ainult õlgedest magamisase nurgas oli tühi. Ka ahi oli külm ja kõik aknad lahti. Avasin ukse, mis viis väikesest esikust paremal pool asuvasse ainsasse madalasse tuppa. Kui suur oli aga minu üllatus, kui ma neljast naisterahvast vähemalt ühe, tubli Minka, eest leidsin. Ta lamas kuivanud lehtedest, samblast ja kuuseokstest tehtud asemel madala kolde kõrval, kus hõõgusid veel söed, ning tõstis kurvalt ja jõuetult pea, kui ma sisse astusin. Siin elas ilmselt vana naine, peale väheste kööginõude olid siin igasugused naisteasjad ning teisel pool kollet seisis vana katkise polstriga tugitool, mis oli ilmselt ema Lamitzi magamisase. Ta oli oma hoolealuse endale päris lähedale toonud.

Läksin väese looma juurde ja silitasin teda kõrvade vahelt, mis liikusid nukralt ja tänulikult. Haav oli silmanähtavalt halvemaks läinud, kogu see olu-

kord oli murettekitav, ja esimest korda märkasin ma loomal niisugust asja nagu hüpokraatiline nägu. Kui Minka nägi, et ma talle head soovin, hakkas ta ilmse vaevaga oma väsinud rinnast paari artikuleerimata heli välja pressima, aga ilmselt ei suutnud ta ennast nii väljendada, nagu ta soovis, ning jäi vait, ajades kirjeldamatult kurva pilgu saatel keele suust välja, mis minu silmis kaotas tema ilu viimasedki riismed. Kuna ma ei osanud teda kuidagi lohutada, siis lahkusin mõne minuti pärast tema juurest, sest kuumus selles kopitanud õhuga toas, kus ma suutsin vaevalt hingata, võis olla väljakannatamatu ka haigele eeslile.

Väljas vaatasin igas suunas ringi. Vanaemast, emast ega lapsest polnud kippu ega kõppu. Võib-olla olid nad metsas – aga mida oli neil sealt nii jubedal udusel päeval ja nii hilisel tunnil otsida? Mõtlesin, et küllap nad läksid alla linna midagi ostma. Aga jumal teab, millal nad tagasi tulevad.

Nende äraootamiseks ei olnud läppunud õhuga hütt kuigi mõnus koht.

Mõtlesin, et võib-olla kohtan neid tagasiteel, sest tahtsin taas nõlvakust alla astuda, et minna koju tagasi mööda maanteed, mitte aga mööda libedat metsarada. Seepärast läksin jälle mööda kitsast aasade vahelist jalgrada künkast alla, kuuldes alles nüüd esimest korda linnast kostvat tantsumuusikat, eriti klarneti ja kontrabassi summutatud helisid, mis

tulid kindlasti võõrastemajast. Aga muusika ei kõlanud üldse reipalt, pigemini oli see nagu sobiv saade melanhoolsele laulule, mida taevas ja maa koos laulsid. Otsekui laseksid uduvaimud endale lendlerit mängida, et koos selle taktis paljaste mäetippude kohal ühele ja teisele poole keerutada.

See paikkond on üldse ebamusikaalne. Ainult siis, kui ringirändavate böömide grupp sinna vahetevahel ära eksib, võib kuulda reipas rütmis uljaid viise, mis aga harva poiste ja tüdrukute raskepärased ihuliikmed keerlema panevad.

Nojah, aga see kõik ei kuulu õigupoolest asja juurde. Püüan teha lühidalt. Ma polnud jõudnud veel kahtekümmend sammu künkanõlvast alla minna, kui nägin väikese tiigi sammaldunud kaldal ühte naist istumas; naine istus seljaga minu poole ja vaatas liikumatult tumedat vett. Tundsin hädavaevu tema kuju ära, aga teadsin kohe, kes see on.

„Ema Lamitz!" hüüdsin. „Ema Lamitz!"

Alles siis, kui ma teda kolmandat korda hüüdsin ning talle juba üsna lähedal olin, pööras ta aeglaselt pead, ilma et ma oleksin saanud talle silma vaadata.

„Miks te siin niiskel kivil istute, ema Lamitz?" küsisin. „Kas te panite võrgu vette ja tahate veel saaki kaldale tõmmata? Või ootate kedagi siin nii halva ja uduse ilmaga?"

Alles nüüd vaatas ta mulle otsa, otsides ilmselt oma mälust inimest, kellele need näojooned ja see

hääl võiksid kuuluda. Aga paistis, et see tuli talle väga aeglaselt meelde.

Aitasin seda meenutada, tuletades talle oma kevadist külaskäiku meelde ja öeldes, et olen vahepeal üsna tihti mõelnud sellele, kas ka eeslid taevasse lähevad, aga ma pole selle kohta ikka veel midagi kindlat teada saanud. Ta kuulas mind vaikselt, aga ma ei taibanud, kas ta mu sõnadest ka õigesti aru sai, sest ta aina noogutas omaette, ka siis, kui ma esitasin talle küsimuse, millele ta oleks pidanud eitavalt vastama.

Alles siis, kui ma tema tütre nime nimetasin, elavnes ta äkki ja vaatas mulle oma paksude kulmude alt umbusklikult otsa.

„Mida te Hanast tahate?" küsis ta. „Ta pole kodus. Aga tal läheb väga hästi, temal ja ta pisikesel. Kas ma ütlesin teile, et tal pole peas kõik korras? Ma valetasin. Tal on rohkem mõistust kui enamikul rumalatel hanedel. Oh, ma tahaksin, et oleksin ka nii nupukas, aga need on mitmesugused anded, ja kuidas piiblis öeldaksegi? Nendele, kes on vaimust vaesed... jaa, jaa! Oh, taevane arm!"

Ta jäi äkki vait, pani käed põlvedele ja langetas pea rinnale.

Tema olek muutus järjest jubedamaks. Ka tiigi kaldal oli õudne olla, sest nahkhiired hakkasid nüüd madalate põõsaste kohal lendama, tuul tõusis ja kandis meieni roiskunud soolehka. Selle kõige

vahele kostsid alt linnast kontrabassi- ja klarnetihelid.

Ütlesin ainult selleks, et vaikust katkestada: „Seal all võõrastemajas paistab üsna lõbus olevat. Kas seal on mingi pidu?"

Naine hüppas püsti ja vaatas mulle jälle umbusklikult otsa.

„Kas te kuulsite seda alles nüüd? Nad on seal juba lõunast saadik viiulit mänginud ja pasunaid puhunud, ja nii kestab see südaööni. Toppisin kõrvad kinni, aga see ei aita. Nojah, pulmad pole ju matused, seda teavad kõik. Aga kui nad teaksid, kui nad teaksid! Aga ega nad sellepärast vähem ei kargleks. Oh, taevane arm!"

„Kes seal siis pulmi peab?"

Naine sülitas ägedalt ja heitis vihase pilgu üle tiigi majale künkajalamil, kust see muusika kostis.

„Eks minge teie ka sinna!" torises ta. „Vaadake pruutpaari. Nad sobivad kenasti kokku. Peigmees on ilus ja halb, pruut rikas ja rumal. Õllepruuli tütar. Tal on raha nagu raba. Aga nii palju mõistust tal siiski on, et vastab õigesti kõigele, mida talt küsitakse, ega ütelnud ei, kui pastor talt küsis, kas ta tahab kohtuniku poega endale meheks."

„Kohtuniku poega? Sedasama?" Nüüd sain aru, miks vana naine nii vihane on.

„Vaene Hana! Kas ta teab, mis seal toimub?"

„Kuidas ta siis ei tea, härra? Kas te arvate, et pole

olemas kaastundlikke hingi, kes kannavad kohe uudise ette sinna, kus selle eest on Jumalalt kõige suuremat tasu loota. Hana istus parajasti ukse ees, nukuke süles, seljas oma kõige paremad hilbud – teate, see sinine kleit, mille paruniproua talle saatis, ja tantsitas last süles alt linnast kostva muusika rütmis; siis tuleb sinna apteekri teenijatüdruk, kes teeb näo, nagu läheks ta sealt juhuslikult mööda, aga see oli puhtalt õel uudishimu, kulla härra, ta tahtis näha, mis näo see vaene narr teeb, kui kuuleb, et tema kallike pulmi peab. Ta ei teatanud seda talle ka otse. „Ema Lise," hüüdis ta mulle majja, „kohtuniku poeg võtab naise – mis te selle kohta ütlete?" ja kirus halba maailma. Ma pilgutasin talle silma, sest mul oli tunne, et vajun maa alla. Ma polnud ju kunagi arvanud, et see mees peaks Hanaga abielluma; aga Hana ootas teda ikka veel igal õhtul ning oli seejuures heas tujus, ta oleks võinud teda niiviisi igavesti oodata ja selle juurde äiu-äiu laulda. Aga nüüd need nurjatud pulmad ja too õllepruuli tütar, kes talle kahe jalaga peale astus – just nagu torkaks hea sõber sulle noa otse rindu! Salakavalal tüdrukul jäid sõnad kurku kinni, kui ta nägi, mida ta oli korda saatnud. Ta ütles, et peab kiirustama, perenaine ootab teda, ja jooksis minema. Mina läksin majast välja ja nägin vaest last, kes istus pingil, pea majaseina vastu toetatud, just nagu oleks pea talle liiga raske, suu ja silmad

pärani. „Hana!" karjatasin. „Ära usu teda, ta valetas." Ja rääkisin veel kõike seda, mis mulle hirmuga pähe tuli. Aga Hana ei lausunud sõnagi, ta naeris korraks laginal, muutus siis uuesti tõsiseks, raputas ennast ja tõusis püsti, laps kõvasti käte vahele surutud. „Kuhu sa tahad minna?" küsisin talt. „Tule sisse. Keedan sulle leedripuumarjadest teed." Aga tundus, et ta ei kuulanud mind üldse. Ta läks aeglaselt eemale, nõlvakust alla. Mina käisin tal kannul, tahtsin tal kleidist haarata, aga temas oli midagi ebainimlikku, nägu oli üsna rahulik, ainult surmkahvatu. „Hana," ütlesin talle," ega sa ometi ei taha tema juurde minna? Mõtle, mida nad ütleksid, kui sa niiviisi pulma läheksid! Nad ütleksid, et sul ei ole peas kõik korras, ja lõpuks viiksid su kohtu ette ja kohus võtaks sult lapse ära, sest poolearulisele ei tohi last jätta!" Paistis, et see jutt pani talle mõistuse pähe. Ta seisatas, surus last ägedalt enda vastu ja ohkas nii sügavalt, otsekui tahaks tal hing kehast välja tulla. Ma mõtlesin juba, et olen võitnud ning ta pöörab ringi ja tuleb pikkamööda majja. Kui ta oleks nutta saanud, siis oleks see kindlasti ta päästnud. Aga tema silmad olid täiesti kuivad ja ma nägin, kuidas ta vaatas üksisilmi maja künkajalamil, just nagu soovides pilguga selle seinast läbi tungida ning selle halva inimese ja tema pärja ja looriga tantsupartneri põlema süüdata. Keelitasin teda, et ta koju tuleks, taibates alles nüüd, et mul pole

maailmas mitte kedagi peale tema, ning ma ütlesin seda ka temale ja palusin talt andeks, kui ma olin mõnikord tema vastu karm ja halb olnud. Armas Jumal, kui sa oled isegi nii viletsas olukorras ja kui siis tuleb majja veel üks näljane suu! Aga ta ei kuulanud seda üldse. Paistis, et muusika mõjub talle lummavalt, ta hakkas jälle last kiigutama; aga äkki ta karjatas valjusti, otsekui oleks miski tema rinnas lõhkenud, ja enne kui ma jõudsin taibata, mida ta teha kavatseb, pööras ta vasakule ja jooksis otse alla tiigi poole. Tema lahtised juuksed lehvisid, sinine kleidike laperdas, nagu marutuul jooksis ta allapoole, ja... oh taevane arm!... nägin oma ihusilmaga, kui mu laps ja lapselaps... tahtsin karjuda... olin lämbumas... jooksin nagu pöörane... kui ma sinna jõudsin, nägin ainult musta vett, mis kees nagu katlas selle koha peal, kuhu..."

Ta oli püsti tõusnud ja seisis märjas kaldarohus, keha ettepoole kumaras, nagu mure kehastus, käsivarred sirutatud selle koha poole vees, mis nüüd oli niisama vaikne nagu kogu veepind.

Ma ei suutnud lausuda ühtegi sõna. Mulle tundus, et naine võib iga hetk neile järele tormata. Koht, kus me seisime, paistis hästi sobivat, kui tahad maailmaga hüvasti jätta. Nõlvak läks siit püstloodis sügavusse; veest ei ulatunud välja ühtegi pillirookõrt, lepapõõsad olid kaldast taganenud, jättes

sinna mõne sülla laiuse vahe, ning otse veepiiril oli vesi nii tume, otsekui oleks tiik põhjatu.

Aga paistis, et vanal naisel ei mõlkunud meeles midagi vägivaldset. Tema keha vajus jälle kokku ning käed langesid jõuetult mööda puusi alla.

„Kas te näete sealt eemalt midagi?" küsis ta äkki poolsosinal.

„Kust?"

„Sealt pajupõõsa juurest – ei, seal ei ole midagi – ma arvasin, et sealt paistavad tema juuksed. Aga ta lamab nüüd põhjas. Tegelikult ujus kohe alguses midagi kollast vee peal, ma võin vanduda, et need olid tema juuksed; see suur reha, mis on jäänud sinna heinaajast – kui ma oleksin selle võtnud ja juuksed kõvasti rehapulkade ümber mässinud – ma usun, et oleksin suutnud ta siiski kaldale tõmmata. Aga ütelge ise, härra: mis selleks kasu oleks olnud? Ta oleks uuesti tiiki hüpanud. Ja see poleks olnud ju ka Jumalale meelepärane, kui ma oleksin varastanud talt rahu, mille ta seal tiigipõhjas leidis. Kes teab, kas ma oleksin suutnud ka tema vaese väikese üles tõmmata! Ja mida ta oleks ilma oma ainsa mänguasjata siin ilmas peale hakanud?"

Ta jäi jälle vait ja hõõrus ristatud kätega oma kõhnu õlgu, nagu tunneks ta palavikuvärinaid. All võõrastemajas olid pillimehed vaheaja teinud, kuulsin vana naise kiiret kähisevat hingamist ning selle sekka vahetevahel mõnda poolikut sõna nagu

palvelitaaniast. Aga seda kurba vaikust lõhestas äkki eesli kähe karjatus, mis kostis metsa poolt. Pöörasime mõlemad pead.

Majakese ees seisis lombakas Minka, kes lasi kuuldavale oma kõige kaeblikuma häälitsuse. Metsa tumedal taustal olid halli looma keha piirjooned selgelt näha; võis isegi märgata, kuidas ta oma lontis kõrvu lingutas. Ta oli meid kindlasti märganud, sest kui me talle ei vastanud, hakkas ta vaevaliselt komberdades oma vana hoolitseja juurde lonkama.

„Kas sa tuled ka siia?" küsis vana naine. „Kas sa tahad juua, ma unustasin ju sinu ämbrit täita? Näete, härra, mul oli õigus. Minkal on inimese mõistus. Ka tema tahaks oma hädadele ja viletsusele lõppu teha. See on kõige parem, sest ta saab kõigist valudest lahti, ja mina – aga teate, ma usun siiski, et ka eeslid saavad taevasse. Miks siis muidu on nendele inimese mõistus antud? Kes teab, ehk on ühekorraga kõik läbi, mis kardab lakata. Ja vaadake nüüd Minkat, kui otsejoones ta musta vee poole komberdab. Tule, Minka, tule, vaene narr! Me aitame sul siit ilmast lahkuda."

Loom oli jõudnud nõlvakujalamile kivi juurde, kus vana naine kössitas. Minka lükkas oma suure pea naise sülle, vajudes seejuures põlvili. Aga naine aitas ta jälle püsti.

„Tule, Minka," kordas ta. „See ei ole valus, ja võib-olla aitab see sind igaveste rõõmude juurde.

Hana ja väike Marie on seal juba ees. Ema Lise tuleb varsti järele."

Ta tõmbas tõrkuva looma tiigi kaldale ja püüdis teda sisse lükata. Aga keelitamine ega silitamine ei aidanud, nii nagu tõukamine ja peksminegi, mille vana naine otsustas lõpuks appi võtta. Vaene ohver punnis kogu kehast värisedes vastu, klammerdudes kõigi nelja jalaga kaldarohtu, ning lasi jälle kuuldavale kaebliku hüüde.

Naine vaatas paluvalt minu poole.

„Teil on püss seljas, härra. Kas te ei tahaks minu Minkale viimset sõbrateenet osutada ning aidata tal lunastuseni jõuda? Jumal tasub teile selle vähese püssirohu ja tina eest, mida te selle piinatud olendi peale kulutate, ja kui on olemas taevane õiglus ja me kõik kord seal üleval üksteist jälle näeme, siis ei puudu sealt ka Minka, ja siis te näete, et eesli kõrval, kes Jeesuse Jeruusalemma viis, pole seal ühtegi ilusamat terves paradiisis."

Kuidas suutsin ma seda liigutavat palvet täitmata jätta! Tõmbasin püssikuke vinna, astusin tublile loomale päris lähedale ja tulistasin talle kuuli pähe. Loom kukkus silmapilkselt vette, kus tema hall pea veel korraks pinnale kerkis ning siis jäljetult vee alla vajus.

Vana naine oli lasu ajal põlvili langenud, nägin, kuidas ta ristatud käsi süles hoidis ja hääletult huuli

liigutas. Küllap ta luges Minka lahkunud hingele issameiet.

Siis ajas ta ennast jälle vaevaliselt püsti. „Tänan teid, härra," ütles ta. „Te tegite mulle suurema heateo kui tookord, kui te mulle raha saatsite. Tervitage paruniprouat, kui te koju jõuate. Ütelge talle, et tal pole vaja mulle enam mingit heategu teha, kolm puhkavad juba, neljandaga ei lähe ka enam kaua. Ja niisiis hoidku teid Jumal. Mul on külm. Lähen majja tagasi ja teen endale natuke sooja. Öö tuleb külm ja maja on tühi. Tasugu Jumal teile tuhandekordselt, härra! Ei, ärge tulge minuga kaasa. Mul ei ole kedagi ja ma ei vaja ka kedagi, ning see neetud muusika laseb mul kindlasti magada, kui ma kõrvad kõvasti kinni katan. Head ööd, härra! Puhake kõik rahus! Küllap saab Jumal taevas meist aru ja on meile armuline. Aamen!"

Ta lõi risti ette ja noogutas täiesti rahuliku ilmega pead. Seejärel sammus ta põiki üle aasa minnes mäest üles ning ma nägin veel, kuidas ta üleval oma majakese juurde jõudis ja ukse enda järel sulges.

Jätkasin teekonda alla orgu meeleolus, mida mul on raske kirjeldada. Inimkonna hädа ja viletsus – sinna jõudsin ma lõpuks oma mõtetega välja. Sellega liitusid veel teised elemendid, mis andsid sellele kummalisele elamusele ühtlasi pidulikkust ja grotesksust. Elukutselisel psühholoogil oleks olnud väga raske selle jälile jõuda.

Õnneks hoolises loodus selle eest, et ma ei vajunud viljatute arutluste põhjatusse kuristikku. Kui ma esimeste majade juurde jõudsin, vallandus aeglaselt kuhjunud pilvedest vihm niisuguse jõuga, et ma olin sunnitud kõigepealt ära ootama, millal sadu lõpeb, enne kui mõisa poole teele asusin. Pagesin muidugi võõrastemajja. Mind kannustas ka uudishimulik soov näha paljukiidetud kohtunikupoega päeval, kui tema vana kallim elust lahkus, et uuele ruumi teha.

See oli auväärsete isikute pulmapidu. Sain avatud uste vahelt heita pilgu saali, kust pidulaud oli juba hulk aega tagasi ära viidud, et tantsijatele ruumi teha. Noorpaar hakkas mulle kohe silma ega jätnud just halba muljet: peigmees oli niisugune, nagu ma olin teda ette kujutanud, lokkis juustega, nagu naistele meeldib, kergemeelse ja hulljulge näoga, mille taga ei ole midagi. Üldiselt tavaline „meeldiv naistekütt". Noor mirdipärjaga naine oli provintsiiludus, kes paistis olevat oma mehesse väga armunud, tahtis temaga kogu aja tantsida ning erutus sellest rohkem, kui seda oleks kena vaadata olnud. Kuna ta pidi ka rikas olema, siis oli tema abikaasa tõepoolest parema loosi tõmmanud, kui ta oma lurjusliku teoga oli ära teeninud, ja polnud lootust, et kompenseeriv õiglus laseks tal selle abielu kaudu kõik oma patud heaks teha. Ka ei paistnud ta olevat mees, kes niisuguse patukahetsusega rahu-

likult lepib, veelgi vähem võis ta üleliigsete mõtetega maailma kombelisuse üle endale kasvõi ühegi unetu tunni valmistada.

Mul oli vastik seda julma lõusta vaadata; läksin allkorrusele kõrtsituppa, istusin talumeeste juurde ja jõin klaasi õlut, kusjuures lagi meie peade kohal kõmises ja värises tantsijate trampimisest ja lohisevatest sammudest ja rajuvihm vastu aknaid tagus.

See kestis üle tunni, siis jäi vihm järele, pilved liikusid mägede poole ja taevasse tõusis kuu. Mõtlesin ainult sellele, et otsin endale ühehobusesõiduki, sest jalgsiminekuks ei olnud maantee kuigi sobiv, siia ööbima jäämine pulmapeo lärmi saatel ei olnud kuigi hea väljavaade.

Kui ma majast välja läksin, et oma endise kutsari kohta teateid saada, märkasin õnneks kohe maja ees õemehe kutsarit, kelle mu õde oli jahitõllaga sinna saatnud, et mind koju tuua. Kutsarile ja ka hobustele kulus väike puhkus ja kosutus kuivas ruumis marjaks ära. Seepärast jäi kojusõit hiljemaks ning kui koju jõudsin, olid seal kõik juba sügavas unes, nii et alles järgmisel hommikul, kui me kolmekesi hommikulauas istusime, sain neile oma jubedatest eelmise päeva elamustest jutustada.

Olime veel selle kummalise kurbmängu mõju all, mis eriti vapustas ja liigutas pisarateni minu õde, kes oli selle osalisi kord suvel veel ka külastanud,

kui uks lahti läks ja mu õemehe mõisavalitseja sisse astus.

„Ma tahtsin ainult teatada, härra parun," ütles ta, „et öösel oli tulekahju. Õnneks see ei laienenud ega olnud ka meie valdustes. Aga vana Lise Lamitzi maja põles maani maha."

Vaatasime jahmunult üksteisele otsa.

„Kas on teada, kust tuli alguse sai, ja kas keegi selles ka hukkus?" küsis õemees.

Mees raputas pead.

„Midagi kindlat pole teada, härra parun," vastas ta. „Kesköö paiku, kui võõrastemajas lõputantsu mängiti – härra kohtuniku poeg pidas seal pulmi –, kuuldi äkki, et tornivaht helistab, ja kui kõik välja tormasid, siis nähti, et ema Lamitzi vana hütt üleval metsaserval on heledates leekides. Leek olevat tõusnud kõrgele üles nagu puuvirnast, ja kuigi pool linna oli olnud kohe jalul ja tuletõrjeprits nõlvakust üles tiriti, ei olnud mitte midagi teha, sest leegid olid jõudnud juba vana pesapaiga igasse nurka. Alles siis, kui enam midagi päästa ei olnud, saadi tulele piir panna, püsti jäid ainult maja mehekõrgused kiviseinad, aga võib-olla on ka need nüüdseks kokku varisenud. Esialgu ei paistnud naistest ega väikesest lapsest jälgegi näha olevat, kuni nurgast, kus olid seisnud kangaspuud, avastati tuha- ja kondihunnik, mis kahtlemata olid vana Lise jäänused; ilmselt oli ta ahju liiga kuumaks

kütnud – vanadel naistel ei ole ju kunagi küllalt soe –, rabedad ahjukivid murenesid ja leek jõudis kangastelgedeni. Ilmselt kaotas ta vingu tõttu õnneks kiiresti teadvuse ning leidis ilma suuremate piinadeta oma lõpu. Aga keegi ei tea, mis sai tema tütrest ja väikesest tüdrukust, ning ka tema eeslist, keda nad väga armastasid, ei ole praeguseni ühtki nahatükki ega konti leitud."

Järelsõna

Paul Heyse, kelle nimi ei ütle paljudele eesti lugejatele arvatavasti midagi, oli 19. sajandil peaaegu kolme aastakümne vältel saksa kodanlike ringkondade lemmikkirjanik. 1855. ja 1885. aasta vahel kuulusid tema paljudes kordustrükkides välja antud teosed bestsellerite hulka. Eriti hinnatud olid tema novellid. Eesti keelde hakati neid tõlkima juba 1881. aastal.

Paul Heyse sündis 1830. aastal Berliinis. Tema isa oli tuntud filoloog, Berliini ülikooli professor, kelle laialdasse tutvusringkonda kuulus hulgaliselt tuntud teadlasi ja kunstiinimesi. Tulevane kirjanik tutvus juba varakult Felix Mendelssohni, Ferenc Liszti, Joseph Eichendorffi ja paljude teiste omaaegsete kuulsustega. Pärast klassikalise gümnaasiumi lõpetamist astub Heyse Berliini ülikooli klassikaliste keelte osakonda. Ühe aasta õpib ta Bonni ülikoolis romaani keeli, ülikooliõpingud lõpevad väitekirja kaitsmisega provanssaali luulest.

Juba ülikoolis õppimise ajal astub ta kirjanduslikku rühmitusse „Tunnel Spree alt", kus tema lähedasteks tuttavateks saavad 19. sajandi teise poole saksa proosakirjanduse suurkujud Theodor Storm ja Theodor Fontane, samuti oma aja väga mõjukas literaat Emanuel Geibel. 1852. aastal saab algaja teadlane ja kirjanik Preisi kultuuriministeeriumi stipendiumi, mis annab talle või-

maluse süvendada Itaalias oma teadmisi romaani keelte ja kirjanduste alal. Nende keelte ja kultuuride tundmine tõi Heysele ka esimesed kirjanduslikud õnnestumised – novellid ajaloolistel ja kaasaja teemadel. Tuntuks sai ta selle Itaalia-reisi ajal kirjutatud novelliga „L'Arrabbiata", mida kirjandusleksikonides on nimetatud Heyse parimaks novelliks.

1854. aastal kutsub Baieri keiser Maximilian II tulevase kirjaniku Emanuel Geibeli soovitusel Münchenisse ja määrab talle kindla aastapalga. Nüüd saab ta pühendada ennast oma eluülesandele: lahendada „rõõmsas ilus" ja „meeldivas vormis", nagu ta ütleb, elu dissonantse, nii palju kui võimalik.

Saksa kirjanduses seostatakse teda tavaliselt Müncheni Poeetide Ühinguga, mille hingeks ja kõige andekamaks liikmeks ta oli. Sellesse ühendusse kuulunud kirjanikud pretendeerisid Weimari klassikute (Wieland, Goethe, Schiller) parimate traditsioonide jätkajate rollile uues ajaloolis-kirjanduslikus kontekstis.

Paul Heyse sulest on ilmunud teoseid mitmes žanris, kuid mitte igal alal ei õnnestunud tal originaalseks jääda. Luuletajana oli ta esialgu Eichendorffi mõju all, kelle eeskuju on tuntav isegi tema poliitilistes värssides („Viisteist saksa laulu vanadele viisidele", 1848). Hiljem see side nõrgeneb, ta hakkab kirjutama nõtkemaid ja reipamaid värsse, milles on selgelt tunda talle nii südamelähedase itaalia luule kõlasid. Kui tema luules jäi kõrgtase saavutamata, siis itaalia luule tõlkijana oli ta laitmatu.

Heyse draamad on vajunud unustusse, mõningast lavaedu saavutasid näidendid „Hans Lange", „Kollberg", „Ludwig der Bayer".

Romaanikirjanikuna jätkab ta Gutzkow' ja Spielhageni liini, jõudmata Gutzkow' filosoofiliste üldistusteni või Spielhageni sotsiaalsete romaanide poliitilise teravuseni. Tema romaane kannab siiski humanismi vaim, viha kodanluse silmakirjaliku moraali vastu. Tema ateistliku ja vabameelse põhihoiakuga romaanidest on tuntumad kolmeköiteline „Imelapsed" ja „Paradiisis".

Kõige suurema tunnustuse saavutas Heyse novellidega. Aastatel 1855 kuni 1895 ilmus tal 20 novellikogu, mis sisaldasid üle saja novelli. Tema novellides avaldub kõige ilmekamalt tema ande omapära: ta on rohkem maalija kui kujutaja, eelistatavalt viib ta teose tegevustiku Itaalia olustikku. Tema teoste põhimotiiv on armastus, mida ta kujutab kas rõõmsates või nukrates toonides. Vastupidiselt Müncheni rühmituse vaadetele kunstile kui eesmärgile omaette taotleb Heyse oma novellides teadlikult inimlikkust ja truuksjäämist loodusele. Tema tähelepanu on keskendunud alati inimesele, kes, nagu kirjanik ütleb, on oma põhiloomuselt alati hea. Kõigi tema tegelaste elu on „reis õnne järele", nagu ütleb ühe tema novelli pealkiri. Ikka ja jälle rõhutab autor vajadust ilu järele ja õnne leidmist kui inimese isiklikku õigust. Kuid enamasti taseb ta sellel vajadusel pseudotraagiliste konfliktide tõttu karile joosta. Ainult vähestes tema ajastukriitilistes novellides katkestavad selle „reisi õnne järele"

ka reaalsed takistused – poliitilised olud („Andrea Delfin"), ülepingutatud moraalipõhimõtted („Reis õnne järele"), seisuslikud eelarvamused ja sotsiaalne ebaõiglus („Jorinde", „Emaeesel"). Nendes novellides ei rahuldu Heyse seletusega saatuse salakavalatest keerdkäikudest, ta teeb oma tegelaste saatuse eest vastutavaks türanliku režiimi, puritaanse vooruslikkuse, perekondliku kõrkuse ja inimeste külma südame.

Kahjuks närbus Heyse kuulsus juba tema eluajal, 19. sajandi kaheksakümnendatel aastatel. Teda peeti vanamoodsaks ning süüdistati epigoonluses. Suur tunnustus, Nobeli preemia, mille Heyse sai esimese saksa kirjanikuna 1910. aastal, tuli liiga hilja. Heyse suri 1914. aastal.

Tõlkija

Sisukord

L'Arrabbiata 5
Jorinde 37
Emaeesel 97
Järelsõna 139

„Klassikalised lood" II valik

Seni ilmunud:
Ernst Theodor Amadeus Hoffmann
„Uneliivamees. Tõotus", 2001

Henry Wadsworth Longfellow
„Õpetaja Kavanagh", 2001

Prosper Mérimée
„Lokis. Ille'i Venus", 2001

Pedro Antonio de Alarcón
„Kolmnurkkübar", 2001

Ilmumas:
Edgar Allan Poe
„Eleonora ja teisi novelle",
2002